

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

Дігтяр Н. М., Саєнко Т. В.

**МАЛЯРСТВО НА СКЛІ
ТА ЙОГО ВИВЧЕННЯ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО
МИСТЕЦТВА УЧНЯМИ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ**

Методичний посібник
для студентів вищих навчальних закладів
і вчителів образотворчого мистецтва

Полтава – 2013

УДК:37.016:74:[75.02](072)

ББК: 85.14я73

Д 44

Дігтяр Н. М., Саєнко Т. В. Малярство на склі та його вивчення на уроках образотворчого мистецтва учнями основної школи: методичний посібник / Н. М. Дігтяр, Т. В. Саєнко. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – 121 с.

Рекомендовано Вченою радою ПНПУ імені В. Г. Короленка
Протокол № 11 від 25 квітня 2013 р.

Рецензенти:

Коновець С. В., доктор пед. наук, ст. науковий співробітник;

Мохірева Ю. А., кандидат пед. наук, доцент.

Методичний посібник «Малярство на склі та його вивчення на уроках образотворчого мистецтва учнями основної школи» розглядає один із різновидів народного мистецтва – малярство на склі. Відомості про історію виникнення та розвиток цього мистецтва, технологічні особливості процесу створення робіт на склі будуть сприяти естетичному вихованню школярів та ознайомленню з культурним надбанням народу, сформують їх художній досвід.

Методичний посібник «Малярство на склі та його вивчення на уроках образотворчого мистецтва учнями основної школи» адресується студентам вищих навчальних закладів, учителям образотворчого мистецтва, усім, хто цікавиться народним декоративно-прикладним мистецтвом.

© Дігтяр Н. М., Саєнко Т. В., 2013

© ПНПУ, 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	
РОЗДІЛ I. МАЛЯРСТВО НА СКЛІ ЯК РІЗНОВИД НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА	
1.1. Історичний аспект розвитку малярства на склі.....	7
1.2. Технологічні особливості народного малярства на склі.....	13
1.3. Різновиди сюжетів композицій українських народних картин на склі.....	16
1.4. Малярство на склі у творчості народних митців та художників-професіоналів.....	20
РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ МАЛЯРСТВА НА СКЛІ	
2.1. Народна картина на склі – важливий засіб виховання та формування художнього досвіду учнів основної школи.....	26
2.2. Методика формування художнього досвіду учнів основної школи засобами малярства на склі.....	29
2.3. Освоєння малярства на склі учнями основної школи. Вправи. Завдання.....	36
2.4. Цикл уроків образотворчого мистецтва з навчання учнів основної школи малярству на склі.....	49
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Демократичні, соціально-економічні і політичні перетворення у суспільстві, його гуманізація в усіх сферах діяльності людини, створили сприятливі умови для всебічного розвитку особистості, висунули перед системою освіти більш високі вимоги щодо формування майбутнього держави, її інтелектуального, творчого та духовного потенціалу. Тому одне з головних завдань освіти в Україні є органічне поєднання її з національною історією, традиціями, збереження та збагачення культури українського народу, про що наголошується у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»).

Метою державної політики в освітній галузі «Національна доктрина розвитку освіти України» визначає створення умов для індивідуального розвитку особистості, творчого саморозкриття і самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних оберігати й примножувати цінності світової та національної культури.

Закон України «Про освіту» наголошує, що основним завданням освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства; розвиток її талантів, здібностей; виховання високих моральних якостей; формування громадян, здатних до розуміння, засвоєння та передачі наступним поколінням інтелектуального, творчого та культурного потенціалу народу.

Отже, одним із провідних завдань педагогічної освіти має стати вдосконалення змісту та методів навчання учнів, спрямованих на стимулювання пізнавальної активності особистості, накопичення художнього досвіду її творчої діяльності.

Зважаючи на сучасні соціокультурні умови, необхідність якісного оновлення навчально-виховного процесу в загальноосвітніх школах постає особливо гостро. Важливим кроком у цьому напрямі є активне залучення молоді до духовних та матеріальних надбань української культури. Окреслені завдання можливо реалізувати за умов використання ефективних засобів образотворчого мистецтва на уроках у загальноосвітній школі, адже завдяки його поліфункціональному впливу на учнів цілеспрямовано та систематизовано формується гармонійна особистість, її емоційні, мотиваційні, когнітивні та творчо-діяльнісні спроможності.

Разом з тим, вплив мистецтва на особистість має свою специфіку, що полягає у індивідуальному, суб'єктивному осмисленні та переживанні людиною оточуючого світу, допомагає глибшому пізнанню нею самої себе, власного внутрішнього світу, сприяє самовдосконаленню.

Серед різноманітності видів образотворчого мистецтва особливої уваги заслуговує народне декоративно-прикладне мистецтво. Воно творчо відображає дійсність, передає народні традиції, народний художній досвід майбутнім поколінням, перетворює оточуюче людину матеріальне середовище за законами краси. Народне мистецтво допомагає пробудити і розвинути почуття національної і власної гідності. Мистецькі твори дають нам можливість осмислити й оцінити високий рівень культури наших далеких предків.

Українське народне декоративне мистецтво завдяки своїй близькості з життям народу має надзвичайний вплив на особистість людини. Тому суттєвого перегляду потребує професійна діяльність учителя образотворчого мистецтва, що більшою мірою має розвивати творчість, формувати художній досвід особистості, реалізувати духовні потреби учня засобами народного декоративно-прикладного мистецтва.

Таким чином, проявити позитивні емоції під час творчої діяльності, сформувати моральні та естетичні почуття, інтерес до народної творчості, усвідомити суспільну значущість допоможе робота над декоративно-прикладною діяльністю учнів на уроках образотворчого мистецтва.

Цікавим, але мало досліджуваним у теорії та практиці мистецької освіти, є один із видів народного декоративного мистецтва – народна картина на склі, малярство на склі.

Завдяки оригінальній, несхожій на будь-який інший вид народного мистецтва манері виконання, вона сприяє формуванню в учнів художньо-естетичного смаку, ціннісного ставлення до народного мистецтва та української культури, художнього досвіду з оволодіння традиціями народного малювання, розвитку творчості, вихованню працьовитості.

Дослідженню феномену української культури присвятили свої праці вчені Є. Антонович, П. Білецький, М. Грушевський, П. Жолтовський, Я. Запаска, С. Кримський, О. Найден, В. Овсійчук, І. Огієнко, В. Откович, О. Потєбня, В. Рубан, М. Селівачов, М. Станкевич, Д. Степовик, К. Широцький.

Проблеми вивчення образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі розглядали А. Бакушинський, Г. Беда, Е. Белкіна, Л. Бичкова, Л. Бутенко, В. Вільчинський, С. Коновець, В. Кузін, О. Кушніренко, М. Лещенко, Л. Любарська, Л. Масол, Б. Неменський, Н. Пічкур, М. Ростовцев, Т. Саєнко, О. Шевнюк, Б. Юсов.

Методичні аспекти вивчення народного мистецтва в загальноосвітній школі викладені у дослідженнях А. Бойко, Л. Ващенко, Е. Белкіної, О. Ковальова, А. Малиніної, Л. Масол, М. Резніченко, С. Свида, В. Титаренко.

Народну картину, зокрема малярство на склі, в мистецтвознавчому та соціокультурному полі розглядали П. Білецький, Д. Гоберман, М. Гринюк, О. Кульчицька, В. Лукань, Т. Марченко, В. Мельник, Я. Музика, О. Найдєн, Н. Ничкало, Г. Островський, О. Романів-Тріска, В. Свенціцька, К. Скалацький, Г. Скоропадова, В. Титаренко, Є. Шевченко, О. Шпак. Особливий інтерес щодо вивчення народної картини у позашкільній освіті становлять наукові праці художника-педагога В. Парахіна.

Проте, використання малярства на склі на уроках образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі є малодослідженим і тому безперечно актуальним.

Актуальність проблеми, відсутність доцільної системи вивчення цього виду народного малярства у навчально-виховному процесі, необхідність пошуку нових технологій навчання і виховання дають підстави констатувати методологічну та теоретичну необхідність створення методичного посібника «Малярство на склі та його вивчення на уроках образотворчого мистецтва учнями основної школи», який адресується не лише студентам вищих навчальних закладів та вчителям образотворчого мистецтва, але й усім, хто цікавиться народним декоративно-прикладним мистецтвом.

Методичний посібник складається з двох розділів: «Малярство на склі як різновид народного мистецтва» та «Методичні основи вивчення малярства на склі»; словника термінів, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ І

МАЛЯРСТВО НА СКЛІ ЯК РІЗНОВИД НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Історичний аспект розвитку малярства на склі

Малярство на склі як своєрідне явище народної культури має давні традиції у світовому професійному і народному мистецтві. Прозорість фарб та скла дає особливу чистоту і силу кольоровому зображенню, що не є властивим іншим технікам народного мистецтва. Яскравий колорит, лаконічні лінії, площинність, орнаментальність, різноманітність традиційних сюжетів, тісний зв'язок з архаїчними формами мистецтва зробили народну картину на склі цікавою як для вивчення, так і наслідування.

Естетичні та технологічні особливості скла, як незвичного матеріалу для зображення, були багатим джерелом для вияву творчого задуму митців і стали визначальними в генезі малярства на склі. Скло, як певний символ, нагадує застигле плесо води, має властивості, звернені до найдавнішої глибини людського ества, зв'язує людину з її минулим, спонукає до сугестивних роздумів

Масове домашнє виготовлення творів на склі споріднює їх з іншими видами народного декоративно-прикладного мистецтва [11], [16], [53].

Особливістю цього мистецтва є те, що фарби накладаються на скло у зворотньому порядку в порівнянні зі звичним малярством. Та сторона скла, на якій виконується малювання, стає зворотною, інша, завдяки прозорості скла, – лицьовою. Чорною фарбою наноситься контур зображення. Після висихання контуру наносяться шарами фарби.

Історія виникнення та розвитку малярства на склі має давні витоки. Можна вважати, що малярство на склі існувало ще в елліністичний період. У римських катакомбах, які слугували притулком для зборів перших християн, знайдені скляні медальйони із зображенням релігійних сцен та християнських символів. Після занепаду давнього Риму, малярство на склі локалізувалося у Візантії [11], [13].

Виникнення вітражного мистецтва дало новий поштовх розвитку техніки малярства на склі. Під впливом Візантії, це мистецтво розповсюдилося Центральною та Західною Європою. В західноєвропейських

культових спорудах XIV століття можна побачити окремі промальовані на вільному тлі скла фігури та цілі групи релігійного змісту. Так, декор вітражів збагачувався вплавленими у скло фарбами. У кінці XIV століття таке оздоблення вітражів подибувалося у Німеччині (вітраж у монастирі міста Альпірсбах (1180 - 1200), вітраж у соборі Св. Миколая у місті Уберлінген (1613 - 1616)) [60] та Великобританії [11]. З XIV століття майстри декорування скла використовували кольорові нюанси, наслідуючи, хоч і дуже віддалено, картини на полотні. З середини XVI століття малярство на склі у Німеччині витіснило емалі в декоруваннях культових предметів та прикрасах, бо перевершило їх за блиском, яскравістю фарб та витонченим малюнком.

Техніка промальовування скла у XV – XVI столітті вдосконалюється, розширюється палітра фарб, збагачуються засоби виразності образів. Вітражами з промальованими ділянками скла в цей час прикрашали не тільки храми, але й ратуші, замки та житла заможних людей [11], [53].

З XVIII століття малярством на склі декорували меблі, дзеркала, використовують у розписі штофів, келихів, релікваріїв (коштовних скриньок) [53], [57]. Від імені французького гравера та майстра з виготовлення рам Ж. Б. Гломі отримало назву мистецтво егломізе. Це техніка декору виробів із зображенням зі зворотного боку скла. Егломізе прикрашали скляні рами картин, дзеркал, деталі меблів. Проте, цю техніку прикрашання скла не можна віднести до суто малярських, оскільки основною її складовою є нанесення на скло за допомогою прозорого клею металевої фольги (золотої, срібної і цинкової) з подальшим гравіюванням на ній малюнка тонкою голкою. На місця гравіювання наноситься фарба (найчастіше чорна). Внаслідок цього на лицьовій стороні скла видно чорний малюнок на тлі фольги) [13], [57].

У XVIII столітті малярство на склі стало популярним і на Сході, зокрема в Індії, у вигляді картин за сюжетами індійського фольклору та ілюстрацій з релігійних книг. На відміну від європейського, індійське малярство на склі прикрашалось напівдорогоцінним камінням, композиції оздоблювалися золотими та срібними порошками для надання картинам блиску.

В XVIII століття на малярство на склі починають звертати увагу професійні художники. У цей час у Європі з'являються реалістичні пейзажі, мисливські сцени, портрети на склі [11], [13].

Кінець XVIII – початок XIX століття ознаменований появою народних картин на склі. Ці яскраві твори так швидко набули популярності, що виготовлялися у промислових масштабах. Щоб прискорити виробництво, спрощувалися форми, кольорові нюанси, що призвело до деякої втрати художньої довершеності творів.

В Україні мистецтво народної ікони на склі з'являється в кінці XIX століття у гірських й низинних районах Карпат, а також на Покутті та Поділлі, і стає одним з наймасовіших і найпопулярніших видів народного мистецтва – малярства [16], [39], [43].

Вже на початку XX століття іконопис на склі поширився всією територією України. Повсюдно на Україні до 20-х років XX століття у сільських хатах знаходилися виконані на склі «образи» (у західних регіонах) та «боги» (у східних). Народні іконописці не дотримувалися канонів у зображенні релігійних сюжетів, їх твори вирізнялися декоративністю, фольклорним звучанням.

Народні образи на склі, окрім обрядово-ритуального та символічно-духовного призначення, слугували ще й для оздоблення інтер'єру сільського помешкання – виконували мистецько-декоративну функцію. Хати здебільшого були темні, низькі, з маленькими вікнами, що вимагало яскравості в їх оздобленні, тому барвисті ікони на склі надавали приміщенню більш ошатного вигляду. Такий вид прикрашання житла набув поширення серед сільського населення.

Багато ікон на склі замовляли місцевим малярам – іконописцям та продавали на ярмарках. Твори живопису на склі здебільшого були анонімні і, найчастіше, не датовані. Найвдаліші композиційні й колірні рішення ставали улюбленими, підхоплювалися іншими й перетворювалися на традицію. Національні архетипічні образи поєднували з канонічними зразками, створюючи самобутні виразні лики святих.

Як ремісничий промисел малярство на склі було поширене у містечках Косові та Яворові. Найбільше ікон вивозилося з Богородчан, а також із Станіслава, Коломиї, Снятина [38], [39], [53].

Інтер'єр кожного сільського житла в Україні мав свій, притаманний тільки даній місцевості колорит. Наприклад, гуцульські ікони відрізняє особлива палітра, в основі якої – яскраве червоне тло. Насичені спектральні кольори: білий, чорний, червоний, синій, жовтий – посилені прозорістю скла і блискучою позолотою, створювали особливо урочисту і святкову атмосферу

(«Св. Варвара», «Богородиця Годувальниця», «Св. Юр», «Покрова»). Вчені припускають, що ці мистецькі витвори, за переважання в них червоної фарби, отримали назву «червоні образи» [8], [23], [49]. Декілька таких ікон на склі склали своєрідний хатній іконостас.

Малярство на склі мало релігійний характер, проте у трактуванні сюжетів митці з народу не завжди дотримувалися традиційної християнської іконографії. Побутували сюжети, генетично пов'язані з землеробськими обрядами та давніми уявленнями українців про добро та щастя.

Найчастіше іконописці зображували святих, яких у народі шанували як перших помічників людей у їх повсякденних житейських турботах і обов'язках. Окрім Богородиці, такими були святий Миколай, Юрій Змієборець, свята Варвара (особливо шанували її жінки). Рідше зустрічалися Три святителі (Василій Великий, Іван Златоуст і Григорій Богослов), святий Ілля, апостоли Петро і Павло. Серед сценічних композицій найпопулярнішими були «Святий Ілля на колісниці», «Притча про багача та бідного Лазаря», «Покрова» [16], [53], [57].

Найбільш популярний у народі образ Покрови, незважаючи на спрощене трактування, мав глибоке смислове значення. Цей сюжет втілював благоговіння народу перед її постаттю. Майже всю площину композиції ікони займає поколінне зображення Марії, яка підтримує широке квітчасте покривало, ніби оберігаючи ним маленькі постаті духовних та світських осіб.

Майстерність малярів виявилася і у відтворенні образу Богородиці на склі. Заступницю земного буття малювали на червоному тлі, в оточенні херувимів. Її постать відзначалася монументальністю, займаючи майже все тло композиції.

Юрій Змієборець у народному малярстві на склі виступає вершником у вигляді молодого лицаря, що перемагає дракона [8], [10], [23].

Характерною ознакою ікон на склі є їх складна композиційна побудова. Так, односюжетні народні ікони були зразком для багатосюжетних композицій. Народні митці поєднували на склі різні релігійні теми, доповнювали основний сюжет другорядними, зображаючи їх меншими за розміром [11], [39], [53]. В одній іконі народний маляр часто відтворював два, три або й більше традиційних сюжетів. Найбільш типовим було поєднання на одній площині «Розп'яття» зі Святим Миколаєм і Богородицею обабіч.

Основний засіб формотворення у іконописі на склі – графічна лінія – контур, який доповнювали декоративними штрихами – «рискуванням». Іконописці користувалися обмеженою палітрою фарб, здебільшого малюючи тільки п'ятьма – червоною, жовтою, білою, синьою та чорною. Кольорова гама твору була своєрідною знаковою системою, де оздоблення одягу позначено жовтим, лики святих – білим. Позолотою виділяли німби, атрибути та важливі деталі одягу образів на склі. Тло ікон заповнював рослинний орнамент. Важливими зображеннями на образах на склі є квіти.

Відомо, що квітково-рослинний орнамент набув поширення починаючи з епохи Ренесансу. В іконописі його застосовували від XVII століття для заповнення тла ікони, іноді для оздоблення одягу та німбів святих. У народний іконопис квіти запроваджені не випадково. Від стародавніх часів мотив «квітка» в українському народному мистецтві символізує життя, творчі сили, відродження, віщує настання весни, оновлення душі. Квіти на образі зі скла – переважно узагальнених обрисів, іноді можна тільки здогадатися, що це троянда, тюльпан, лілія, мальва чи дзвіночок. Очевидно одні орнаментальні мотиви запозичені з іконопису професійних майстрів, інші – з народного малювання посуду, скринь. Незаквітчених ікон майже не зустрічається.

Техніка малювання була простою, малюнок і фарби наносилися зі зворотної сторони скла. Для спрощення процесу малярства майстри інколи використовували готові малюнки на папері – кліше, які обводили по контуру чорною фарбою або тушшю, створюючи нове зображення на чистому склі.

Спочатку пензлем вимальовували внутрішні деталі композиції – висвітлення і тіні, рум'янці, драперії одягу; далі, поверх них, іншим шаром фарби наносилися основні кольори. Народним малярам-іконописцям подобалося розмальовувати твори на склі, неначе писанку або різьблено-інкрустовану річ, надаючи їм щораз у більше деталей.

Живописна гама твору на склі була співзвучною із тональністю орнаментованого тла ікони [39], [49], [53].

Лінія у народному іконописі на склі була основним художнім засобом. За допомогою м'якої хвилястої лінії митці окреслювали силует фігури, риси обличчя, виявляючи у ньому найбільш характерне та виразне.

Крім іконопису на склі, популярними були також картини на сюжети народних пісень, портрети, натюрморти, сільські краєвиди. Ще у XIX столітті в українському образотворчому мистецтві відбувається

розмежування професійного та народного малярства [59, С.19]. Типовими для сільського житла були народні картини на склі – оригінальні витвори народних малярів. У цих картинах відтворювалася міфологія, фольклор, естетичні уподобання українців, особливості їх побуту, соціальні мотиви, ставлення до дійсності. Народні картини на склі були прикладом органічного поєднання реального з фантастичним, казкового і правдивого, земного і космічного.

Композиції відрізнялися спрощеними образами та наївною безпосередністю сприйняття оточуючого світу митцем. Ідеалізація образів, схематизм, площинність трактування форм, використання контуру у зображенні, яскраві, чисті кольори, відсутність чи умовність освітлення, повторюваність, канонічність сюжетів, поєднання орнаментики та фігуративності, мінімальні засоби вираження художньої ідеї, алегорія, множинність місця, перспективи, часу, дій у творі, авторські написи у творах – основні художні засоби народної картини на склі.

Наукове зацікавлення цим давнім видом народної творчості пробуджується з 1920-х рр. Ґрунтовний аналіз іконопису на склі на теренах Європи представлений у працях Х. Кейзера, Ф. Кнайпа, Ю. та Д. Данку. В Україні це мистецьке явище вивчене лише частково. Його досліджував польський учений Ю. Грабовський, вітчизняні вчені О. Кульчицька, Д. Гоберман, В. Откович, В. Свенціцька. Комплексний аналіз пам'яток європейського малярства на склі XVIII–XIX століття викладений у дисертаційному дослідженні О. Романів-Тріски. О. Шпак у своїх працях наголошує на зв'язку іконопису на склі з народними дереворитами.

Першість у запровадженні прийомів народної техніки малярства на склі в сучасне мистецтво на склі належить Я. Музиці та О. Кульчицькій [11], [57].

Однак, поступово увага до малярства на склі зменшується, не витримуючи конкуренції з друкованою продукцією, що масово тиражувала твори релігійної та світської тематики. Натомість художники стали оформлювати у скло невеликі репродукції з журналів, обрамляючи їх розписними квітковими мотивами. Наприкінці ХХ ст. малярство на склі поволі зникає за винятком одиничних прикладів.

Проте, початок ХХІ століття ознаменований пробудженням інтересу до малярства на склі. В Україні повсюдно проводяться виставки творчих робіт на склі, презентації, майстер-класи, навчання мистецтву малярства на склі. Як структурний елемент цей вид народної творчості був включений у

програми підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах України. Малярством на склі почали цікавитися не тільки самодіяльні та народні митці, але й художники-професіонали.

Поява багатьох нових матеріалів для малярства на склі дала поштовх для активного прояву творчості сучасних художників, що працюють у цій техніці.

Особливе місце серед багаточисельної плеяди митців займає Львівська школа малярства на склі. Вона об'єднує художників з Івано-Франківська, Тернополя та Львова. Це Микола та Оксана Андрущенко, Ігор Вірщук, Тарас Лозинський, Наталія Курій-Максимів, Володимир Лукань, Мар'яна Мотика, Оксана Романів-Тріска, Володимир Чорнобай, Роман та Галина Якубишини. Творчість митців є яскравим прикладом різноманітності образних трансформацій у техніці малярства на склі, виражених на філософському, ідейно-образному, техніко-стилістичному та інших рівнях.

1.2. .Технологічні особливості народного малярства на склі

Науковці виокремлюють дві принципово різні техніки малярства на склі: так звана «тепла», «випалена» і «холодна». До першої належить класичне середньовічне вітражне малярство. Інша об'єднує види малярства, в яких скло розписують фарбами, не піддаючи його термічній обробці. «Холодне» малярство поділяється на два типи в залежності від того, на яку сторону скла наносяться фарби – на лицьову чи зворотну. Ці дві категорії розрізняються принципово різним підходом до послідовності створення зображення. Якщо в малярстві на лицьовій стороні скла фарби наносяться тим же способом, як і на інші основи (полотно, папір), то у малярстві зі зворотного боку скла спочатку промальовуються деталі, а тільки потім – тло композиції [11], [53].

Особливість техніки малярства на склі полягає в тому, що картина або зображення виконується з одного боку скла, а сприйняття твору йде з іншого. Всі зображення подаються площинно, двомірність залишається домінуючим принципом. Можливо, ікони на склі виконували майстри, які також малювали і на дерев'яних поверхнях, оскільки повністю збережено комплекс формотворчих засобів, лише застосовувався він у зворотному напрямку –

спочатку наносився контур, потім елементи декору, і в останню чергу промальовувалося тло роботи.

Прозорість скла дає можливість копіювати твори простим накладанням. Ікони малювали переважно за зразками – кліше. При створенні нових народних ікон та картин на склі часто копіювали сюжетно-композиційну основу зі зразка. Тому при однаковому графічному поданні сюжетів чи персонажів композиції бачимо щоразу інші варіанти декору, різне штрихове та кольорове рішення знайомих образів [8], [10], [11].

Майстри-початківці перед створенням картини на склі малюють ескіз. На цьому етапі не потрібно захоплюватися зайвою деталізацією роботи, яка веде до надмірного подрібнення площини малюнку і порушує цілісність сприйняття твору. Після завершення роботи над ескізом, на зворотній стороні паперу створюється його зворотна проекція, щоб уникнути виникнення різних викривлень у зображенні. Далі зворотне зображення ескізу, змочене водою для фіксації, підкладають під скло.

Малярська робота проводиться в такій послідовності. Спочатку на скло наносять чорною фарбою або тушшю контур зображення. В давнину це робили тонким пензлем, пізніше – гусячим пером. Сьогодні це можна зробити сталевим пером. Так обводяться головні деталі композиції.

Після висихання основних ліній промальовуються дрібні деталі та елементи декору. Контур на деяких роботах майстрів малярства на склі для більшої виразності та емоційності міг бути кольоровим – рожевим, червоним, жовтим або білим. Твір малюється пензлем, олійними або темперними фарбами. Далі на скло наносять пензлем легкими рухами риски, кружечки, смуги – елементи декору; складки одягу; пелюстки квітів. Після висихання фарби, художник промальовує фарбами великі площини.

Фарби наносять по чергово. Наприклад, спочатку замальовуються всі ділянки, що мають жовтий колір, далі – зелений, поступово заповнюючи всю поверхню скла від найсвітліших до темних тонів. В останню чергу замальовується тло роботи. Це необхідно робити тоді, коли вже висохли попередньо нанесені на скло кольори. Іноді можна залишити незаповнене фарбою місце на склі для накладання фольги. Саме це надає роботі більшої декоративності, вишуканості та сяйва.

Промальовувати фарбою обмежену контуром ділянку скла потрібно рівномірно та акуратно. Фарба має розводитися відповідними розчинниками для олійних або водою для темперних фарб. Консистенція фарби повинна

бути не дуже рідкою, для того, щоб її шар не був прозорим, і через нього не було видно картону чи цупкого паперу, яким накривається зворотний бік картини при оформленні твору.

Оскільки олійна фарба на склі сохне дуже довго, художники додають до неї рідину – секатив для прискорення процесу висихання. Отже, робота над твором малярства на склі вимагає від художника неабиякого терпіння, бо є довготривалою в часі.

За тим композиція на склі оформлюється в раму. Зі зворотного боку на твір кладуть цупкий папір чи картон. Якщо фарби на склі прозорі, то краще обирати кольоровий картон – відповідний до тла композиції. Картина вкладається в раму і закріплюється. Для цього використовують невеличкі цвяхи, молоток або степлер зі скобами. Колір рами теж обирається ретельно. Невдало підібраний, він може зіпсувати загальне враження від твору. Тому слід використовувати або нейтральні кольори, або такі, які співпадають з кольоровою гамою композиції. Дуже вдалим є поєднання робіт на склі, виконаних у народному стилі, з дерев'яними тонованими рамами. Сучасні художники, які працюють у техніці малярства на склі, використовують фоторами, до складу яких вже входить тонке якісне скло, спеціальні зажими та картон для фонові підкладу.

1.3.Різновиди сюжетів композицій українських народних картин на склі

У кінці XIX – на початку XX століття в українському малярстві відбувається формування ряду жанрів та сюжетів народної картини, яка в цей час набуває масового характеру. Народні художники зображують життєві сцени сільського побуту, символічні сюжети (наприклад, пара лебедів як символ любові й вірності), або сюжети з українських народних пісень чи казок. Народне малярство на склі розвивається та існує у тісному зв'язку з усією народною культурою. У його творах образи узагальнені та типові. Вони транслюють світогляд, моральні переконання, усталені життєві принципи і закони, певні цінності і норми, властиві українському народу. Етноменталізм, як сприйняття навколишнього світу в етно-національному контексті, загалом є світоглядно-естетичною основою українського наївного мистецтва.

Характерними рисами народного малярства, на думку мистецтвознавців, є його поетичність, ідеалізація героїв та подій, присутність доброго гумору [22], [38], [43], [52]. Через народний фольклор знаходять прояв міфологічні образи, засвоєвані на рівні архетипу та в процесі спілкування з традицією. Цим встановлюється зв'язок міфу, казки та народної картини, для яких характерним є особливий міфопоетичний тип мислення українців.

У світовому мистецтві є поняття «наївне мистецтво», «мистецтво примітиву», але, за твердженням знавців наївного малярства (О. Найдена, В. Парахіна, Т. Пошивайло, В. Прядки, Ф. Уманцева), термін «народна картина» – суто український. Цінність цього виду народного мистецтва полягає у особистісному баченні та відтворенні оточуючого світу художником, відсутністю штампів, стереотипного мислення. Народна картина – це складова наївного мистецтва, традиційна за сюжетом, канонічна, але, разом з тим, індивідуально забарвлена та самобутня. У ній можна виокремити певні композиційні прийоми, традиції, що, передусім, стосується сюжетів [1], [3], [6], [14], [38].

Найбільш популярними є народні сюжети, які мистецтвознавці часто називають канонічними: «Козак і дівчина», «Біля криниці», «Весілля», «Проводи козака», «Козак Мамай», «Козак-бандурист», «Троїсті музики», зображення сільських пейзажів, пари тварин чи птахів [6], [20], [32].

Філософські, культурологічні, психологічні та мистецькі механізми створення народних картин привертати увагу багатьох провідних учених. Змістову наповненість творів народного малярства на склі досліджували Й. Грабовський, О. Найден, Н. Ничкало, Г. Островський, С. Павлюк, Т. Пошивайло, К. Скалацький, В. Титаренко.

Грунтовний аналіз народної картини («Козак і дівчина», «Біля криниці», «Козак Мамай») як феномену народної творчості, проведений українськими дослідниками Р. Гошовським, А. Жаборюком, М. Парахіним, Т. Пошивайло, О. Романів-Тріскою, Ф. Уманцевим, О. Шпак. Варто зазначити, що народна картина була типовим явищем і для інших країн. Російський лубок, румунська макатка, хорватська народна картинка – також яскраво втілюють народну естетику.

Сучасні українські «наївні» митці використовують прадавню символіку на рівні етноментальної свідомості. До зображення однакових сюжетів народні творці підходять суто індивідуально. Наприклад, у творчості

українських «наївних» художників М. Приймаченко, Г. Шабатури, А. Рак і П. Райко, по-різному трактується сюжет «Біля криниці», проте основні символічні образи композиції (козак, дівчина, криниця, хата, вітряк) – збережено.

У просторовому вирішенні композиції народної картини домінуючої ролі набуває хліборобська ідея осілості, обмеженого обжитого простору. Зазначена ідея представлена образом дівчини, близьким до образу богині родючості [32], [54]. Наприклад, мисткиня А. Рак, зображуючи традиційні сюжети народних картин на склі («Козак і дівчина біля криниці», «Котики», «Олені», «Натюрморти») доповнює їх темами і образами, характерними для народної картини на дереві чи полотні («Козак Мамай») [6], [32].

Сприйняття художником простору, часу, місця і ролі людини в навколишньому середовищі, втілені в народних картинах на склі, допомагають зрозуміти глибину міфологічного світу наших предків. Особливо відчутним є вплив казок, переказів, легенд, колядок, ліричних та героїчних пісень на створення митцем народної картини на склі.

На відміну від народної ікони на склі, що втілювала духовний образ, народна картина на склі відтворювала матеріально-предметний світ, що оточував людину. Характерними художніми особливостями народної картини на склі були семантична багатозначність образів, фольклорно-національні мотиви та яскравий життєрадісний колорит.

Серед жанрів народної картини О. Найден виділяє краєвиди, натюрморти, портрети, тематично-сюжетні композиції. Народні витвори на склі як культурно-мистецьке явище з їх основними жанрами та сюжетами, мають витоки в обрядово-міфологічних переказах, наголошує мистецтвознавець. Це стосується найбільш популярного серед населення України сюжету народної картини – «Козак і дівчина біля криниці», а також безлічі його різновидів, наприклад: «Козак і дівчина», «Козак від'їжджає, дівчинонька плаче», «Петро і Наталка» та багато інших [38, С. 60].

Композиційна побудова народної картини на склі доволі складна. Канонічний сюжет – «Козак і дівчина біля криниці» по-перше, багатофігурний (козак, дівчина, кінь), по-друге має певні закони розташування фігур на площині композиції, тому що зображення тут – певні символи. На картині зображені двоє закоханих – дівчина і парубок. Вони зустрілися посеред села. За ними – ставок чи озеро, на якому плавають білі лебеді – народний символ сімейного щастя і вірного кохання. На віддалі, у

зелені дерев та квітів, біліють хати. На горизонті композиції, здебільшого у центрі, на пагорбі – вітряк. Композиція народного твору зі справжньою сільською ідилією врівноважена та логічно вибудована [32], [38].

Жанр «чистого» пейзажу в народній картині з'являється пізніше, разом із певними змінами у світогляді людей, у період зростання міст та посилення урбаністичних процесів, що розірвали єдність людини та природи. Поетично-образна система мислення минулого проявлялася також і через народну пісню, яскраво втілену у народній картині («Веснянки» І. Сколоздри).

Побутові народні картини створювалися й під впливом відомих літературних творів, особливо близьких народній свідомості, зокрема Івана Котляревського та Тараса Шевченка. На творчість народних майстрів мали вплив і професійні художники, такі як Костянтин Трутовський та Микола Пимоненко [32], [38].

Романтичні уявлення народу про щасливе, безтурботне життя виявляються у образній символіці народних картин, де домінує мрія про власний «райський» куточок. Навіть сама назва таких народних картин, як «Тихий куточок», «Краєвид села», «Сільська ідилія», спрямовує думку глядача в русло авторського світобачення. Побутові сцени подаються здебільшого крупним планом, конкретизуючи його у змалюванні тих чи інших сюжетів буденного життя.

Водночас, не маючи професійної художньої освіти, народні малярі спрощено трактували лінійну та повітряну перспективу, закони світлотіней та рефлексів. Вони не прагнули до анатомічно правильної передачі людських зображень, їх твори натомість випромінювали емоційну силу та глибоку символічність [32], [43], [52].

Різноманітні натюрморти на склі вражають глядача реалістичністю зображених предметів, овочів та фруктів. Зображення розрізаного кавуна, грон винограду, яблук, груш та слив відтворюють українське бачення добробуту.

Окремого аналізу потребують зображення птахів та тварин на картинах малярства на склі, оскільки саме ці істоти уособлювали сили природи, були своєрідними символами. Парні зображення тварин «Котики», «Голуби», «Олені» – втілювали образ сім'ї, єднання двох начал на Землі.

Слід зауважити, що в різних видах народного мистецтва повторюються певні елементи зображення. Ці схожі за манерою виконання характерні елементи прийнято називати «мотиви».

Найпоширенішими мотивами у традиційному українському декоративно-ужитковому мистецтві є «вазон», «букет», «віночок», «квітка», «бігунець» [20], [37], [51]. Вони зустрічаються також і в малярстві на склі, особливо це стосується народних ікон. Широкою варіативністю вирізняється мотив «квітка». Це – троянди, лілеї, ружі, тюльпани, дзвоники, що прикрашають тло композиції в іконописі на склі («Св. Варвара», «Богородиця», «Св. Катерина», «Св. Параскева»).

1.4. Малярство на склі у творчості народних митців та художників-професіоналів

Багато народних картин на склі, що дійшли до нашого часу, на жаль, не мають авторства – вони не підписані художником, що їх створював. Для народних митців, на відміну від професійних художників, це було не важливо, та й на склі це зробити не так просто. Але є художники, яких ми знаємо, та можемо прослідкувати за їх творчістю, розглянувши мистецькі доробки цих майстрів.

Найбільш відомими майстрами народного малярства на склі на Україні є Іван Сколоздра та Анастасія Рак.

Народився Іван Сколоздра в с. Розвадів на Львівщині. У першому класі майбутній митець провчився лише місяць – почалась Друга світова війна. З 1950 року він почав працювати на Розвадівському кахельному заводі. У 1956 році, після демобілізації, Іван Сколоздра повертається в Розвадів, працює на кахельному заводі, потім закінчує школу кіномеханіків у Львові і працює у Будинку культури Миколаївського цементно-гірничого комбінату. Тут розпочалася його біографія як художника. Творчий доробок майстра надзвичайно багатий та оригінальний. Його картинами на склі захоплюються у Франції, США, Польщі, Прибалтиці, Росії. Численні виставки його робіт відбулися в Україні. Видано два альбоми його мистецьких творів, знято три фільми про І. Сколоздру.

У 1999 році митцю присвоєно звання Заслуженого майстра народної творчості, а у 2001 році – Івана Сколоздру відзначено Всеукраїнською премією в галузі гуманітарних наук, культури та мистецтва «Визнання».

Іван Сколоздра малював свої картини олійними фарбами. Пензлі для малярства на склі робив власноруч. Контури майбутньої композиції наводив за допомогою туші та пера. Малював І. Сколоздра здебільшого з уяви, відразу на склі без попереднього ескізу на папері. Особливістю його творчої манери є використання лінійного контуру і локальних кольорових площин для створення цілого калейдоскопу образних композицій. Малярська палітра митця насичена яскравими фарбами і, водночас, тонально злагоджена. Твори І. Сколоздри відрізняються багатством сюжетних різновидів. Для кожної картини на склі, залежно від сюжету, він знаходив відповідну кольорову гаму і цікаве композиційне вирішення («Мені тринадцятий минало», «Садок вишневий коло хати», «Катерина», «Лісова пісня») [17], [18].

У творчому доробку майстра є композиції, на яких зображено героїчний епос козаччини, народні обряди і звичаї, образи творів Т. Шевченка, Лесі Українки, В. Стефаника, поетів В. Симоненка, Л. Костенко, портрети майстрів народної творчості.

Своєрідною інтерпретацією народного епосу та народних пісень є картини «Маруся Богуславка», «Веснянки», «Русалка», «На Івана Купала». Композиційно-образне вирішення твору на склі «Катерина» за поемою Т. Г. Шевченка сповнене символіки, метафоричних образів, близьких до пісенного фольклору.

У своїй творчості Іван Сколоздра також звертався до українських народних дум. Його захоплюють образи народних співців – кобзарів, хоробрих козаків – самовідданих борців за долю рідного народу [32], [43].

Отже, тематика творів майстра багата та різнопланова: це фольклор, історія, народні традиції, обряди, історичні та мистецькі портрети, природа. Художник створив свою власну манеру малювання, використовуючи для більшої виразності чітку графічну лінію, яка обмежує контур зображення.

Серед визначних творів автора – «Ярмарок», «Подольночка», «Весна», «Маруся Чурай», «Коломийка», «Весілля».

На відміну від І. Сколоздри, творчій манері Анастасії Рак характерне імпресіоністичне відтворення дійсності на склі. Художниця народилася на Полтавщині. Малювати почала з десятого класу, коли ще навчалася в школі. Першими її творами на склі були квіти, які вона дуже любила («Маки», «Троянди»). Надихають майстриню і народні звичаї, обряди, фольклор: «На Великдень біля церкви», «Купала», «Водохреща». У доробку мисткині є і портрети видатних особистостей України (І. Мазепа, Т. Шевченко [31], [55].

А. Рак також малює свої роботи без попереднього ескізу, відшукує вдалу лінію прямо у процесі створення композиції на склі. На відміну від робіт І. Сколоздри, лінійним контуром художниця не чітко окреслює форму предметів, не замальовує одним локальним кольором певну ділянку картини, а утворює живописні переходи одного кольору в інший. Народні картини Анастасії Рак побували на виставках в різних містах нашої країни та за її межами. Родинні традиції малярства на склі продовжує її донька – Світлана Рак.

Техніка малювання на склі цікава не тільки для народних митців, до неї зверталися і художники-професіонали. Один із основоположників течії абстракціонізму в мистецтві В. Кандинський захоплювався малярством на склі («Амазонка», «Амазонка в горах»). Спроби малювати на склі робили відомі українські митці О. Сорохтей, М. Сельска, О. Шатківський.

Популярність малярства на склі у ХХІ столітті почала стрімко зростати. Цікавими пошуками відзначені композиції на склі сучасних митців І. Іваніва, В. Луканя, О. Мельничук, І. Сердак, Володимира Чорнобая, Романа та Галини Якубишиних.

Монументалізм, площинне трактування композиції, локальний колорит, впевнена, чітка лінія характерні для робіт на склі Л. Гринюка, Р. Петрука, І. Остафійчука.

Неповторний синтез натхнення і професіоналізму прослідковується у творах вінницького художника О. Ковальчука, споріднених з народним малярством на склі («Душа козака», «Козак Мамай», «Покрова», «Святий Миколай»).

Герої українських пісень та казок відтворені на склі художницею Наталією Чубко. Мисткиня підкреслює зображення цікавим контуром, який наносить з лицьової сторони скла («Дерево роду», «Козак», «Несе Галя воду»).

Схожа манера виконання творчих робіт і у подружжя – Наталії та Романа Юсипчуків. У творах художників трипільські символи переплітаються у загадковій неповторній композиції, еднають нас духовно з високою культурою предків. Особливою сторінкою у творчості подружжя є Гуцульщина. Мальовничі Карпати, звичаї та традиції, писанкові мотиви художники подають з любов'ю до свого рідного краю. Багато композицій присвячено темі сім'ї.

Мистецький шлях полтавської художниці Наталії Дігтяр проліг від академічного малярства до малярства декоративного, символічно-узагальненого, зорієнтованого на народне мистецтво («Олені», «Риби, що творять світ», «Лаврін Капуста»). Художниця розповсюджує цей вид мистецтва на Україні та за її межами – проводить багаточисельні майстер-класи, презентації, навчання малярству на склі.

Складні філософські образи, роздуми про сенс життя і місце людини в ньому втілені у композиціях на склі художника Мирослава Ясінського («Приліт срібного птаха», «В одному човні»).

У творчості львівської художниці Наталі Курій-Максимів переплітаються народні традиції і мотиви з сучасним баченням і графічним вираженням світосприйняття. У своїх творах художниця намагається відобразити колорит життя українського народу, його побут та звичаї («Материнство», «Пан Лев», «Купальська ніч»).

Львівську школу малярства на склі представляють Микола та Оксана Андрущенко, Ігор Вірщук, Тарас Лозинський, Володимир Лукань, Мар'яна Мотика, Оксана Романів-Тріска, Володимир Чернобай, Роман та Галина Якубишини.

Живопис на склі Оксани Андрущенко – це ретельно відібрані і старанно перетворені у «мереживо» орнаменту історико-етнографічні сюжети. Тут кожна деталь пройшла уважний відбір на необхідність. Оксана густо мережить скло, як колись її бабуса – сорочку, артистично поєднуючи досвід традиційної гуцульської ікони на склі із пошуками модерної пластики. У її композиції можна вчитуватися, як у писанку, вишиванку чи ікону, або просто захоплюватися лагідним мінливим колоритом («Жінки», «Рівновага», «Геометрія квітки»).

Мар'яна Мотика з дитинства цікавилась іконами на склі, що заповнили стіни батьківської хати. Сьогодні ті дитячі спогади художниця переносить на скло і в такий спосіб творить живописну «магію життя». Хати, що вросли в землю по вікна, квіти перед ними, персонажі з домашнього господарства та просто природа, споглядаючи яку відчуваєш порив вітру, що кличе тебе у мандри тими глухими краями.

До живопису на склі Оксана Романів-Тріска приходять через вітраж, який був спеціальністю художниці під час навчання в Художній Академії у Вільнюсі. Її творчість на основі народної ікони можна розглядати також як продовження та доповнення наукової праці, адже художниця як

мистецтвознавець досліджує народну ікону на склі другої половини XVIII–XIX століття. Роботи О. Романів-Тріски унікальні своєю властивістю бачити їх не лише з власної точки зору, але й крізь призму сприйняття самої художниці. Такий подвійний погляд на твори дозволить глибше зрозуміти ті непересічні образи, які створює мисткиня («Богородиця», «Архангел Михаїл», «Богородиця з дитям»).

Творам художника І. Вірщука притаманні цілісність композицій та гармонійність колориту. Серед його робіт можна побачити персоніфіковані зображення, асоціативні композиції, абстрактно-філософські картини, де спостерігаються і певний відхід від народних традицій, і нестримний політ творчої фантазії. На загальному тлі малярства на склі його творчість виглядає послідовним новаторським процесом, що невпинно розвивається. У кожній роботі відчувається настрій художника («Сторож ночі», «Погляд крізь віки»).

З кожним роком зростає чисельність майстрів малярства на склі. Художники збагачують це мистецтво новим баченням, емоціями, синтезують у своїх творах професіоналізм та натхнення.

РОЗДІЛ II

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ МАЛЯРСТВА НА СКЛІ

2.1. Народна картина на склі – важливий засіб виховання та формування художнього досвіду учнів

Серед безлічі національно-художніх цінностей малярство на склі виступає як засіб національного виховання, яскравий витвір народного мистецтва, невід’ємна складова української художньої культури. Проблеми виховання учнів засобами народної творчості традиційно займають вагоме місце у наукових дослідженнях провідних педагогів, мистецтвознавців, художників, бо саме через народне мистецтво передається учням життєвий досвід, родинно-побутова культура, чим досягається єдність і наступність поколінь.

Художній досвід нашого народу має яскравий вияв в етнокультурних цінностях, традиціях естетичного освоєння дійсності, втілених у народному малярстві на склі. Все це зобов’язує національну школу активно використовувати цей різновид народного мистецтва як ефективний засіб виховання естетично-духовних цінностей підростаючого покоління [12], [27], [58].

Слід зауважити, що художній досвід учня ґрунтується на здобутому вмінні спілкуватися зі світом мистецьких цінностей, зокрема, знайомить з творами відомих митців [5,15,56]. У дослідженнях педагогів та психологів наголошується на практичній стороні формування досвіду, без розвиненості якої не можна говорити про його набуття (І. Бех, М. Горбунова, Т. Завадська, І. Зязюн, М. Каган, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Шевнюк). На їхню думку, вагомими складниками художнього досвіду є чуттєвий і когнітивний аспекти, уміння і навички, здобуті в результаті естетичної й художньої діяльності учнів.

Художній досвід можна визначити як особливий вид естетичного досвіду, результат практичної, творчої чи художньої діяльності особистості. Основними показниками художнього досвіду є сукупність художніх інтересів людини, образно-чуттєва сфера особистості, система внутрішніх цінностей та наявність художніх знань, вмінь та навичок у певному виді мистецтва [19], [25], [41].

Одним із ефективних засобів формування художнього досвіду учнів основної школи, на наш погляд, є різновид українського народного мистецтва – малярство на склі, що є відтворенням у образній, спрощеній, узагальненій та систематизованій формі предметів і явищ життя і діяльності українського суспільства.

Народне мистецтво несе у собі потужний виховний потенціал, має великий вплив на формування особистості школяра (Є. Антонович, А. Бойко, Г. Ващенко, О. Вишневський, О. Гевко, І. Гончаренко, Р. Захарчук-Чугай, С. Коновець, Ю. Мохірева, Т. Придатко, Т. Саєнко, С. Свид, М. Селівачов, М. Стельмахович, М. Сумцов, Б. Щербаківський).

На жаль, учні загальноосвітніх шкіл надзвичайно повільно залучаються до національних традицій та різновидів народного мистецтва, одним з яких є малярство на склі. Цим обмежується духовний і художній простір виховання молодого покоління, бо малярство на склі, поряд з пізнавально-народознавчою, виконує і виховну роль. Воно акумулює в собі інтелектуальні та емоційні якості нашого народу, є носієм ментальності, духовності, національної свідомості, художнього досвіду українців. Цей вид народного мистецтва є виявом специфічного образно-семантичного та художнього сприйняття автором явищ оточуючої дійсності.

Народна картина на склі є справжнім скарбом етно-духовної спадщини українського народу. Саме тому вона має такий вплив на учнів. Веселі, щирі, відкриті до світу та людей, закохані, замріяні – такими постають герої народної картини на склі. Вони відображають національні ідеї та духовні орієнтири українського народу [3], [43], [44].

У народних композиціях на склі школярі бачать не лише джерело натхнення, а й помічника у розв'язанні гострих соціальних питань, формуванні власного морально-естетичного ідеалу – саме це надзвичайно підвищує педагогічну значимість цього мистецтва.

Зразки народного мистецтва, особливо малярства на склі, виховують у школярів почуття любові до рідного краю, бажання прикрасити рідний дім своєю творчою працею. Засобами народного малярства на склі є графічна та живописна лінія (чітка, окреслена, або плавна, невизначена), штрихи – рискування, спектральні, яскраві кольори, наявність традиційної сюжетно-композиційної основи твору, використання художніх прийомів народного малювання на склі [43], [44].

На нашу думку, корисними у виховному процесі та цікавими для сприйняття школярів є також і художні образи, відтворені народними майстрами на склі. У народній картині знаходить своє відображення все те, що найдорожче та найцінніше для ментальності українського народу. Цим обумовлені теми та сюжети, що протягом століть повторюються у творах народного мистецтва. Образи, відшліфовані багатьма поколіннями, втілюють душу нашого народу, сприяють вираженню національної самоідентифікації підростаючого покоління, несуть у собі величезний виховний потенціал, формують художній досвід учнів.

Отже, малярство на склі на уроках образотворчого мистецтва в основній школі виконує такі функції:

1. Ознайомлює учнів з побутом, звичаями та обрядами українського народу.
2. Розвиває у школярів графічні, малярські та композиційні навички народного малювання.
3. Знайомить з творчістю відомих митців.
4. Формує вміння працювати з новими художніми матеріалами (скло, олія, туш, темпера, перо), освоювати нові техніки та прийоми малярства.
5. Розвиває творче, образне мислення, уяву та фантазію.
6. Сприяє мистецькому самовдосконаленню особистості.
7. Знайомить з символікою народного мистецтва, його образною мовою.
8. Виховує любов до природи рідного краю.
9. Розвиває акуратність, терпіння, стриманість, дисциплінованість школярів, повагу до праці.
10. Виховує почуття національної гідності та патріотизму.
11. Формує художньо-естетичні смаки та моральні цінності школярів.
12. Пробуджує інтерес до здобування нових знань.
13. Знайомить учнів із зразками сакрального мистецтва.
14. Допомагає дитині виробити власний стиль та індивідуальне світобачення.
15. Транслює життєво-творчий здобуток поколінь, формує художній досвід учнів основної школи.

2.2. Методика формування художнього досвіду учнів основної школи засобами малярства на склі

Спираючись на теоретичні і наукові концепції вітчизняних та зарубіжних дослідників у галузі філософії, психології та мистецької педагогіки, було розроблено цикл уроків образотворчого мистецтва з навчання учнів малярству на склі в основній школі [25], [26], [33], [46].

За результатами аналізу змісту навчальних дисциплін «Образотворче мистецтво» і «Мистецтво», здійсненого на підставі ознайомлення з діючими програмами середніх загальноосвітніх закладів та навчально-методичною літературою, було виявлено недостатнє висвітлення напрямів та змісту використання малярства на склі у формуванні художнього досвіду учнів.

Ймовірно, що важливою умовою ефективного засвоєння учнями основної школи мистецтва малярства на склі як явища народної культури є оновлення змісту навчального матеріалу за принципами науковості, доступності, систематичності і послідовності у відповідності до вимог сучасної освіти [2], [45], [47].

Згідно принципу науковості зміст уроків образотворчого мистецтва повинен постійно оновлюватися провідними науковими теоріями в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва. Принцип доступності передбачає врахування рівня підготовки школярів, їх індивідуальних особливостей, можливостей щодо мистецької діяльності в даному аспекті. Принцип систематичності означає засвоєння знань та вмінь у певному логічному зв'язку. Завдяки принципу послідовності в навчанні здійснюється зв'язок наступного із попереднім.

У питаннях організації змісту навчального матеріалу необхідно спиратися на позиції системно-структурного підходу (М. Каган, П. Підкасистий, А. Сохор, Л. Фридман), згідно якого зміст навчального матеріалу розглядається як певна система з притаманною їй структурою, яка включає сукупність елементів, пов'язаних між собою. Ці елементи, в свою чергу, поділяються на поняття, закони, принципи. Структурування навчального матеріалу передбачає створення чіткої схеми внутрішніх зв'язків між різними частинами змісту, що дозволяє глибше засвоювати знання.

На підставі аналізу наукових джерел було розроблено критерії та показники, які забезпечили можливість виявлення рівнів сформованості

художнього досвіду учнів основної школи на основі обізнаності школярів з малюванням на склі: мотиваційний, ціннісно-орієнтаційний, інтелектуальний і креативний.

Мотиваційний критерій дає змогу з'ясувати ступінь сформованості активного сприйняття учнями творів мистецтва.

Інтелектуальний критерій формування художнього досвіду відображає ступінь розвиненості пізнавальних здібностей школяра, рівень набутих знань, вмінь та навичок у галузі народного мистецтва.

Ціннісно-орієнтаційний критерій формування художнього досвіду допомагає визначити рівень здатності учня до естетичного осмислення духовних цінностей, окремих мистецьких творів і рівень розвиненості естетичних почуттів, уяви, асоціативної пам'яті, а також навичок до співставлення, порівняння та аналізу сприйнятого.

Креативний критерій формування художнього досвіду віддзеркалює міру прагнення учнів основної школи до художньо-творчої діяльності, що передбачає розвиток практичних умінь і навичок та особливо здатності до самостійної декоративної і образотворчої діяльності.

Відповідно до кожного із зазначених критеріїв художнього досвіду в учнів основної школи було визначено рівні його сформованості (високий, середній, недостатній).

Недостатній рівень сформованості художнього досвіду характеризується тим, що в учнів основної школи відсутня потреба в усвідомленому ознайомленні з малярством на склі, не проявляється інтерес до створення композицій на склі, спостерігаються утруднення у вираженні власного ставлення, настрою та думок, які виникли у ході ознайомлення з малярством на склі.

Середній рівень сформованості художнього досвіду мають школярі, у яких виявляється неусвідомленість інтересів щодо малярства на склі, майже немає потреби у його вивченні й створенні, наявна слабка здатність до обґрунтування настрою, думок, почуттів, що виникли у ході ознайомлення з даним видом мистецтва. Разом з тим, у школярів цього рівня спостерігається здатність до оцінки деяких вартостей малярства на склі (саме як твору мистецтва), прагнення до вираження власного ставлення до нього з відповідним обґрунтуванням.

Високий рівень сформованості художнього досвіду характеризує наявну в учнів основної школи потребу в ознайомленні з українським

народним мистецтвом; відчутну зосередженість та захопленість процесом сприйняття художнього явища. Водночас спостерігається безпосередність переживань, активність у процесі обговорення вражень, отриманих від сприйняття художніх явищ, підвищений інтерес до занять з вивчення та самостійного створення картин на склі.

Для виявлення рівня сформованості художнього досвіду учнів основної школи застосовувалися такі методи: аналіз, порівняння та узагальнення даних з проблеми дослідження на основі вивчення філософської, мистецтвознавчої, психолого-педагогічної та методичної літератури; спостереження за навчально-виховним процесом у загальноосвітніх навчальних закладах; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду; анкетування учнів; опитування учасників експерименту; перегляд та аналіз продуктів дитячої творчості; аналіз відеозаписів уроків; кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

У контексті даного дослідження художній досвід учнів основної школи має формуватися з активізацією інтересу до опанування мистецтвом малярства на склі, через пізнавальну діяльність школярів.

Цілісний процес формування досліджуваного феномена складався з трьох органічно пов'язаних між собою етапів (підготовчого, практично-діяльнісного та творчого).

Мета першого (підготовчого) етапу полягала у створенні умов опосередкованого впливу на формування художнього досвіду школярів. Він передбачав ознайомлення учнів основної школи з надбаннями українського народного мистецтва, зокрема з народною картиною на склі; формування знань дітей про витoki малярства на склі, а також вивчення учнями обрядів, вірувань та звичаїв українського народу; стимулювання бажання займатися художньою творчістю з наслідуванням традицій народного мистецтва. Основною формою організації навчання на даному етапі дослідження були інтегровані уроки, екскурсії, зустрічі з народними митцями.

Метою другого (практично-діяльнісного) етапу було створення умов цілеспрямованого формування художнього досвіду учнів. Цей етап мав націлювати на розвиток уявлень про особливості української народної картини; стимулювати зацікавленість дітей мистецтвом створення композицій на склі; спонукати до вивчення жанрів та традиційних прийомів створення малярства на склі. Реалізація зазначених завдань здійснювалася

шляхом проведення циклу уроків різних типів. Другий етап передбачав взаємозв'язок методів і прийомів репродуктивного і пошукового характеру: художні розповіді про життя народних майстрів та їхні творчі здобутки; цілеспрямоване сприйняття творів малярства на склі, ілюстрацій, творів народних майстрів безпосередньо в осередках народних промислів; спілкування з майстрами малярства на склі, відвідування творчих майстерень митців; навчання традиційним прийомам створення малярства на склі; показ найбільш вдалих робіт учнів основної школи.

На третьому (творчому) етапі забезпечувалися умови для безпосереднього прояву творчості у різних видах діяльності з вивчення мистецтва малярства на склі. Він передбачав концентрацію уваги учнів на різних методах та прийомах малярства на склі, вибір учнями найбільш ефективних засобів з цього виду мистецтва для творчого втілення власного задуму, забезпечення максимальної самостійності учнів у втіленні художнього образу.

Третій етап складався з циклу уроків створення самостійних художніх робіт. На даному етапі формувального експерименту було використано такі методи і прийоми: оволодіння основними прийомами малярства на склі, вправляння, вправи, завдання з малярства на склі, створення копії мотиву, фрагменту чи цілого твору народного майстра; самостійна образотворча діяльність; проведення виставок дитячих робіт.

Ефективним прийомом оптимізації формування художнього досвіду школярів протягом усіх трьох етапів було використання методичного посібника «Малярство на склі та його вивчення на уроках образотворчого мистецтва з учнями основної школи». Запропонований у ньому цикл уроків включав три наскрізних блоки. Тематика блоків: «Історія виникнення народного малювання на склі», «Технологічні особливості малярства на склі», «Виконання власної композиції в техніці малярство на склі».

Під час вивчення блоку «Історія виникнення та розвиток українського малярства на склі» учні знайомляться зі склом як з одним із матеріалів для основи зображення, розглядають репродукції ікон та картин на склі, вивчають історичні відомості та прослідковують розвиток цього виду народного декоративно-ужиткового мистецтва на Україні та за її межами. З метою активізації навчання доцільним було впровадження на цьому етапі різних форм пошуково-дослідної роботи: ознайомлення з публікаціями мистецтвознавчої періодики, відвідування художніх виставок з наступним

аналізом художніх творів; спілкування з народними митцями. Блок «Технологічні особливості малярства на склі» передбачає розгляд традиційної технології створення української картини на склі та вивчення особливостей технологічних прийомів та творчих почерків художників малярства на склі на практиці. На прикладі творчості українських художників учні вивчають різні технологічні прийоми та стилі виконання картин на склі, аналізують послідовність етапів виконання творів, композиційну будову, кольори та кольорові сполучення, які використовують митці.

Школярі опановують художні прийоми малярства на склі, виконують різноманітні вправи з освоєння цього виду мистецтва. Після обговорення та детального аналізу творів, обирають для себе той, з якого будуть робити копію. На цьому етапі ескізи не потрібні, бо попередньо очищене скло можна покласти на репродукцію і за допомогою туші та пера обвести контури майбутньої роботи. Далі контур, який вже висох, переводиться на зворотний бік скла (щоб уникнути викривлення зображень) та починається робота в кольорі. Учні копіюють твори, намагаючись відтворити індивідуальність почерку майстра, використовуючи набуті прийоми та навички малярства на склі.

Особлива увага приділялася опануванню учнями традиційних та сучасних прийомів створення картини на склі та застосуванню набутих знань у власних творчих роботах. У процесі виконання власної композиції на склі (блок «Виконання власної композиції в техніці малярство на склі») учні підсумовують усі набуті знання, вміння та навички створення композиції на склі, опрацьовують народознавчу літературу, самостійно створюють варіант графічного ескізу майбутньої композиції, поетапно працюють в матеріалі (замість традиційних матеріалів запропоновано учням основної школи використовувати чорний спиртовий маркер – для контуру, гуаш, клей ПВА – для живописної роботи); оформлюють власний твір.

Такий підхід забезпечив найбільшу різноманітність завдань, що підтримувало дитячу зацікавленість, допомагало формувати широке коло інтересів, надавало можливість успішного подання дидактичного матеріалу.

Перевірка результативності проведеної дослідно-експериментальної роботи здійснювалася на основі порівняльного аналізу рівнів сформованості художнього досвіду учнів експериментальної і контрольної груп.

Дослідно-експериментальна робота з формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини на склі проходила на базі загальноосвітніх шкіл різних міст України. Проведено констатувальний етап дослідження, охарактеризовано педагогічні умови, які сприяють формуванню художнього досвіду учнів, представлено методику і викладено основний зміст формуювального етапу експерименту, проаналізовано результати експериментальної роботи.

Констатувальний експеримент було спрямовано на виявлення стану обізнаності учнів основної школи щодо малярства на склі; кількісний і якісний аналіз рівнів сформованості художнього досвіду школярів; визначення залежності даного процесу від спрямування навчально-виховної роботи на уроках з образотворчого мистецтва.

У ході констатувального експерименту було використано такі методи дослідження: аналіз навчальних програм, анкетування та опитування вчителів і учнів, інтерв'ювання, бесіди, спостереження, аналіз продуктів дитячої творчості.

Проведене констатувальне дослідження показало, що серед учнів основної школи даних регіонів переважають діти з низьким рівнем сформованості художнього досвіду. Це є доказом неефективності використання традиційної методики вивчення малярства на склі у процесі формування художнього досвіду школярів.

Такий стан сформованості художнього досвіду не відповідає потребам сучасної школи, що зумовлює необхідність розробки та експериментальної апробації нової методики формування художнього досвіду школярів. Це дозволило включити у формувальний етап експериментальної роботи авторську методику формування художнього досвіду учнів основної школи, яка була направлена на формування художнього досвіду підлітків та його основних показників.

За цією методикою ми залучили учнів основної школи до таких форм художньої діяльності у процесі формування їх художнього досвіду: навчальна діяльність (уроки образотворчого мистецтва); виставкова діяльність (короткочасні, тематичні, підсумкові виставки учнівських творів; участь у міських мистецьких заходах); фольклорно-етнографічна діяльність (захист художньо-творчих проєктів, експедиційні пошуки у сільській місцевості, дослідження та опис інтер'єрів сільських хат, ведення народознавчих зошитів); комунікативна діяльність (спілкування з майстрами

народної творчості, відвідування майстер-класів художників); екскурсійна діяльність (відвідування музеїв, майстерень художників, інтернет-екскурсія, уявна екскурсія, мультимедійна екскурсія).

Після проведеного педагогічного дослідження було відмічено наступне: в учнів основної школи зріс інтерес до уроків образотворчого мистецтва, посилилася увага до змістовної сторони народного мистецтва, більш точними та самостійними стали судження та оцінки художніх явищ, відбулося значне збільшення кількості учнів з високим рівнем сформованості художнього досвіду.

Якісні зміни показників художнього досвіду підлітків дозволяють стверджувати, що художній досвід учнів основної школи значно розвинувся та збагатився.

2.3. Освоєння малярства на склі учнями основної школи. Вправи. Завдання.

Учні основної школи знайомі з народним розписом та декоративним малюванням. Вони вміють користуватися олівцем, акварельними та гуашевими фарбами, створюючи кольорові гармонії. Школярі цього віку знають та використовують у своїй творчій діяльності елементарні правила побудови художнього твору, основні закони композиції та засоби її організації.

Учні 5-7 класів розвивали технічні навички декоративного малювання на уроках образотворчого мистецтва, створюючи візерунки в колі, у прямокутнику, в смужці ще в початковій школі [24], [26]. Отже, учні основної школи вже зайомі з деякими видами народного мистецтва та мають первинні уявлення про декоративне, узагальнене зображення рослинного, тваринного світу та фігури людини в народному малюванні.

Цей вік, за твердженням науковців, найбільш сприятливий для розвитку декоративного малювання, оскільки учні 5-7 класів ще не знайомі з анатомічними особливостями зображення фігур людини та тварини, законами перспективи та академічного малювання, що не так важливо для створення композицій в народному мистецтві.

Проте, учні основної школи вміють координувати роботу рук та очей, порівнювати, співставляти та узгоджувати окремі елементи твору. Вони

здебільшого акуратні в роботі, здатні до сприйняття нових цікавих технік та видів народного мистецтва.

Характер малювання учнів основної школи визначається усвідомленим та цілеспрямованим прагненням до освоєння досвіду дорослого; малюнок дорослого – ідеал підлітка. Але рівень аналітико-синтетичного мислення у цьому віці ще не дозволяє учневі легко осягати нові принципи зображення. Звідси – подвійність малюнків учнів. У них можна побачити риси раннього дитячого ставлення до зображення (навіть до застосування схеми розгортання простору) та нових елементів у відтворенні дійсності, які відображають предметну та індивідуальну характеристику об'єктів. Ця подвійність часто порушує цілісність зображення [19], [27].

Учню основної школи важко передавати простір, цілісність пластичної форми як це виражається в академічному мистецтві, але він намагається передати на площині об'єм і глибину. У декоративному малярстві у цьому віці проявляється здатність до більш складної ритмічної організації простору.

Нові задачі стимулюють учнів активно використовувати колір у своїх творах. На відміну від молодших школярів, учні 5-7 класів не розфарбовують і не оздоблюють роботи, а намагаються передати правдоподібність зображення в кольорі. Проте відчуття єдності декоративних та локальних відношень кольорів у школярів ще не сформовано, а це заважає їм досягти у малюнках вірного кольорового вирішення [19], [25].

Учні основної школи люблять копіювати малюнки дорослих. Зміст малюнків, виконаних без керівництва учителя – це копії з картин, ілюстрації, а також різні варіації на теми оригіналів. Хлопці захоплюються видатними подіями. Їх приваблюють воїни, герої, визначні особистості, військове приладдя, батальні сцени. Дівчата люблять зображувати жіночі образи та квіти.

Отже, особливості цього вікового періоду потрібно враховувати вчителю при вивченні учнями різновиду народного мистецтва – малярства на склі. Важливо не тільки навчити дітей основним прийомам цього різновиду мистецтва, а й збагачувати їх художній досвід, формувати емоції дитини.

Оволодіти простими правилами малярства на склі, будувати складні сюжетні композиції в кольорі, відсіяти все штучне, залишаючи природню імпровізаційність, легкість форм і гармонію кольорів – саме такі завдання стоять перед учнем у навчанні малярстві на склі. Йдеться, зокрема, про

швидко й вільне нанесення ліній, мазків, контурів за певними принципами; за допомогою фарб передавати свої емоції та відношення до зображуваного.

Учні основної школи вміють виявляти основну конструкцію форми, узагальнювати, спрощувати, створювати художні образи.

Народне малювання не зводиться до єдиного каліграфічного стандарту, а, отже, потрібно побачити в учнівському творі індивідуальне, плекати та розвивати його [19], [44].

Основним художнім засобом малярства на склі є лінія. На думку педагога, митця, дослідника народного малярства В. Парахіна, лінія в народному малярстві характеризується певною каліграфічністю.

Практика рисування на шкільній дошці сприяє швидшому усвідомленню і пізнанню найбільш зручних і часто вживаних траєкторій. Народний майстер довіряв своїй руці, все у нього виходило вільно і переконливо. «Рука під час рисування виконує природну для неї функцію рухомого радіуса нанесених на площину фрагментів ліній колоеліпсоїдних геометричних форм» [44, С.12].

За методикою педагога В. Парахіна все різноманіття використання лінії в процесі рисування зводиться до повторення відповідно зображуваної форми, варіантності двох первинних її елементів: сталої прямої лінії і варіативної півкруглої лінії, яка використовується набагато частіше. Лінії в народному малюванні потрібно наносити згори донизу і зліва направо, плавно і легко [44].

Площинність, лінійність зображення, активне використання художниками лінії, контуру, який підкреслював забарвлення предметів, синтез фігуративності та орнаментики надає малярству на склі особливої унікальності у порівнянні з іншими видами народного мистецтва.

Заслуговують на увагу і особливості використання митцями кольору, та його роль у народних картинах. Він був чистий, інтенсивний та ніс у собі істотну частину семантики твору. Поєднання у творах локальних червоних, зелених, жовтих кольорів надавало народним картинам надзвичайної яскравості та сили впливу на емоції глядача. Колір у народних картинах набуває не так образотворчих, як декоративних функцій. Закони побудови композицій наївних художників кожен раз народжуються в процесі самої творчості. Звідси оригінальність та видима простота композицій, безпосередній показ фігур та предметів.

Народним картинам, на відміну від професійного мистецтва, меншою мірою властива критика, сатира, вони переважно прославляють, прикрашають, оспівують, возвеличують явища, постаті, події.

На відміну від інших творів, які одразу емоційно захоплюють глядача, сила народних картин в їх розповідності. Глядачу є що роздивлятися, є що «читати», він отримує дійсно багатогранну, насичену інформацію про красу природи, відтворену у картині, про майстра, про самобутню культуру народу.

Народна картина на склі – надзвичайно декоративна – в композиційній конструкції, кольорових відношеннях, побудованих на великих локальних плямах.

Глибоке знання життя, нові прийоми, цікаві художні рішення пробачають навіть незнання народним художником анатомії, перспективи, невмілий малюнок.

Вправи та завдання з навчання учнів основної школи малярству на склі

Для ознайомлення з малярством на склі необхідне таке **обладнання та матеріали:**

- скло невеликого розміру (10x15см., 15x20см. та 20x30см), товщиною 2-4 мм;
- олійні або темперні фарби (в умовах школи їх можна замінити гуашевими фарбами, які з'єднують з невеликою кількістю клею ПВА);
- туш – чорна чи кольорова (учням основної школи замість туші можна запропонувати для малювання контурів чорний або кольоровий спиртовий маркер);
- пера (для туші);
- пензлі колонкові (№2-№5);
- розчинник для олійних або темперних фарб (вода – для гуашевих);
- лак (для олійних фарб);
- кольоровий картон, фольга чи тканина, які слугуватимуть фоновим підкладом у композиції;

- палітра, серветки;
- скотч (для обробки країв скла);
- для розробки ескізів та створення їх зворотних проєкцій – папір, олівець, гумка;
- рама для оформлення твору малярства на склі.

Вправа №1. Малювання ліній тушшю на склі.

Завдання: оволодіти прийомами малювання ліній на склі.

Обладнання та матеріали: скло, туш, пера.

Скло перед початком роботи треба ретельно обробити – відмити від залишків бруду мильною водою та висушити, заклеїти краї скла тонким скотчем, щоб уникнути порізів.

За допомогою пера, змоченого в чорну туш, проведемо лінії на склі. Спочатку проводимо прямі лінії – довгі та короткі, потім – хвилясті лінії. Вони повинні бути вільними та стрімкими. Перед тим як малювати на склі, можна потренуватися проводити лінії пером на аркуші паперу.

Цю вправу можна повторити, використовуючи кольорову туш. Червоні, зелені, сині та жовті лінії будуть у цьому випадку напівпрозорими.

Народні митці в своїх роботах використовували в одній композиції і кольорову, і чорну туш, вдало поєднуючи намальовані різними способами елементи композиції.

Слід звернути увагу на нахил пера. Його тримають у руках як пензль, або як кулькову ручку. Малювати пером на склі потрібно повільно, акуратно і впевнено. Якщо лінія вийшла невдалою, її витирають вологою серветкою. Але багато виправлень можуть зіпсувати твір, тому бажано у період навчання малярству на склі використовувати ескізи.

Заздалегідь малюють ескіз, потім створюють його зворотну проєкцію. Це треба зробити тому, що твір виконують на одній стороні скла, а лицьовою стороною композиції вважається інша сторона.

Ескіз підкладають під скло, щоб уникнути виправлень під час малювання контурів. Митці, такі як А. Рак, І. Сколоздра, не користувалися ескізами, а створювали власні композиції прямо на склі, вправно володіючи

лінією. Поступово в учнів основної школи треба намагатися розвивати саме такий підхід до народного малярства на склі.

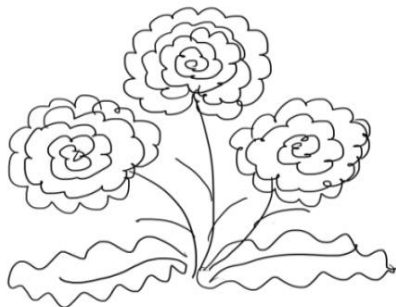

Вправа № 2. Малювання контурів тушшю.

Завдання: оволодіти прийомами нанесення контурів тушшю на скло.

Обладнання та матеріали: скло, туш, пера.

Контур у зображеннях на склі використовується доволі часто. Його проводять чорною або кольоровою тушшю перами різної товщини. Контур може повністю окреслювати зображення об'єктів, а може тільки підкреслювати необхідні акценти у композиції малярства на склі. Контуром, наведеним за допомогою пера та туші в народних картинах та іконах на склі зображували часто всі елементи композиції твору, або тільки окремі деталі (риси обличчя, елементи одягу, квіти).

Вправа №3. Малювання контуру маркером на склі.

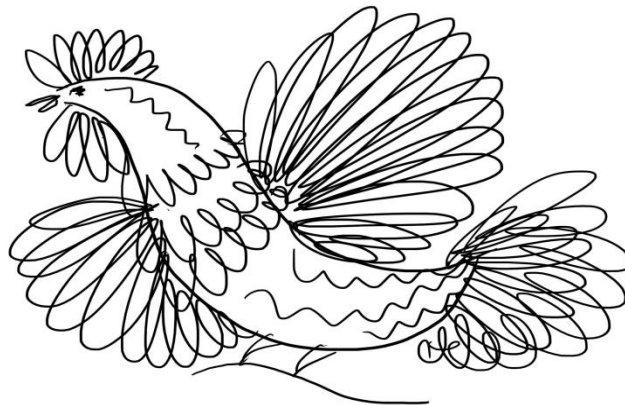
Завдання: оволодіти прийомами нанесення контурів на скло.

Обладнання та матеріали: скло, маркери.

В умовах школи краще запропонувати учням малювати на склі чорним маркером замість туші, а замість олійних чи темперних фарб можна використати гуашеві фарби з додаванням невеликої кількості клею ПВА. За допомогою маркера проведемо лінії на склі. Маркер тримають у руках як кулькову ручку.

Лінії проводять впевнено, не відриваючи руки від скла, коли малюють окремі елементи. Намальований таким чином контур, на відміну від контуру тушшю, швидко сохне, не розтікається по склу.

Єдиний недолік такого малювання – контур завжди однакової товщини та трохи прозорий.

Вправа № 4. Малювання контурів пензлем.

Завдання: оволодіти прийомами нанесення контурів на скло.

Обладнання та матеріали: скло, гуашеві фарби, клей ПВА, пензлі, вода.

Малювати контури зображень, лінії, риси на склі можна і пензлем. Для цього необхідні пензлі різної товщини розмірами від №2 до №5. Змоченим у фарбу пензлем проводимо лінії – рівні та хвилясті.

Руку не відриваємо від скла до завершення малювання певного елемента композиції. В народних картинах пензлем промальовували складки одягу, пелюстки квітів та замальовували фарбою окреслену контуром ділянку композиції на склі.

Вправа № 5. Малювання цяток на склі.

Завдання: оволодіти прийомами малювання пензлем на склі.

Обладнання та матеріали: скло, гуашеві фарби, клей ПВА, пензлі, вода.

Легким дотиком пензля до скла малюємо цятки. Тонким пензлем – маленькі, товстим – великого розміру. Малюємо цятками квітку, гроно винограду, калини, обводимо цятками контури різних зображень на склі. Можна торкнутися і протягти пензлем по склу – такі мазки теж використовують у малюванні пелюсток та листя квітів.

Багато прийомів, елементів та мотивів народного розпису (петриківського, полтавського) можна використовувати і в навчанні малярству на склі.

Вправа № 6. Малювання простих зображень. Квіти.

Завдання: оволодіти прийомами малювання квітів на склі.

Обладнання та матеріали: скло, чорний маркер, гуашеві фарби, клей ПВА, пензлі, вода.

Спочатку обведемо чорним спиртовим маркером контур зображення квітки. Намітимо основні елементи зображення квітки – пелюстки, серелину, стебло, листя. Після цього пензлем, змоченим у білу фарбу, зєднану з невеликою кількістю клею ПВА, промальовуємо прожилки на пелюстках та листках квітки.

Далі, коли фарба висохне, починаємо промальовувати обмежений чорним контуром фрагмент композиції на склі відповідними кольорами: наприклад, червоним – квітку, зеленим – листя. Після висихання цієї ділянки на склі, відповідним творчому задуму кольором зафарбовуємо тло композиції.

Пензлем можна малювати на склі і без використання контуру. Так званим «вільним» розписом за допомогою декількох фарб малюють квіти або орнаменти на одязі фігур в іконописі на склі.

Вправа № 7. Малювання простих зображень. Драперії .

Завдання: оволодіти прийомами малювання драперій на склі.

Обладнання та матеріали: скло, гуашеві фарби, клей ПВА, пензлі, вода.

Народні митці малювали драперії як за допомогою контуру, так і без нього. Контурне малювання передбачає обведення тушшю великих площин одягу та складок драперій за допомогою пера. Після цього пензлем, змоченим у білу фарбу, позначаємо основні освітлені складки на драперіях. Іншими кольорами промальовуємо другорядні складки на драперіях.

Після висихання ліній починаємо замальовувати обмежений контуром фрагмент драперії на склі відповідними кольорами. Якщо на драперіях є візерунки, то вони промальовуються у першу чергу, а потім замальовується фарбою тло драперії.

Послідовність народного малювання на склі є протилежною послідовності малювання зображень у народному малюванні на дереві чи папері. Там спочатку малюється тло композиції, потім дрібні деталі і, на завершення, – контур, а у нашому випадку, навпаки – спочатку на скло наноситься контур зображення, потім малюються дрібні деталі, далі помальовують великі площини і, на завершення, – тло композиції.

Вправа № 8. Вільне, безконтурне малювання на склі пензлем.

Завдання: оволодіти прийомами малювання пензлем на склі.

Обладнання та матеріали: скло, гуашеві фарби, клей ПВА, пензлі, вода.

Пензлем малюємо на склі (як на папері) уявний пейзаж, квіти, листя, плоди, використовуючи різні кольори. Створюємо живописні переходи одного кольору в інший безпосередньо на склі, змішуючи різні фарби. Чекаємо, поки фарба висохне. Далі, поверх неї, легкими рухами, щоб не розтерти нижній шар, малюємо наступним шаром фарби інші деталі композиції. Пам'ятаємо про особливість малювання на склі: в першу чергу

малюємо дрібні деталі, відблиски; далі – більші елементи; тло композиції промальовуємо в останню чергу.

Вправа № 9. Послідовне нанесення шарів фарби на скло.

Завдання: оволодіти прийомами послідовного нанесення шарів фарби на поверхню скла.

Обладнання та матеріали: скло, гуашеві фарби, клей ПВА, пензлі, вода.

Тонким пензлем, змоченим у фарбу відповідного кольору промальовуємо контури зображень у композиції та дрібні деталі. Після цього, іншим кольором позначимо потрібні елементи зображення. Після того як фарба висохне, на неї другим шаром наносимо інший колір, вже більш товстим пензлем. Після висихання другого шару фарби, на нього наносимо третій шар вже іншої фарби, відповідно задуму твору, і так далі – доки не промальовуємо всю поверхню скла.

Вправа № 10. Використання лаку та створення ефекту прозорості зображення у композиції на склі.

Завдання: навчитися створювати ефект прозорого зображення на склі за допомогою додавання у олійну фарбу лаку.

Обладнання та матеріали: скло, туш, пера, олійні фарби, пензлі, розчинники для олійних фарб, лак, фольга.

Іноді, для створення специфічних ефектів у своїх композиціях, майстри народної творчості використовували лак, який у великій кількості додавали в олійні фарби. Ділянка скла, замальована таким чином, ставала напівпрозора. Зверху на неї накладали фольгу для фонового підкладу, це надавало роботі цікавого блиску та сяйва. Такі ефекти можна побачити на народних іконах на склі. Активно використовує такі прийоми художниця А. Рак.

Завдання № 1. Малювання пейзажу на склі

Завдання: навчитися зображувати природу на склі.

Обладнання та матеріали: скло, гуашеві фарби, спиртовий маркер, клей ПВА, пензлі, вода.

Створюємо ескіз майбутнього твору – пейзаж. Виконуємо зворотну проекцію ескізу даного пейзажу. Його підкладаємо під скло і обводимо контури зображень кущів, дерев, пагорбів, хат, хмар на небі. Використовуючи прийоми як контурного так і вільного малювання фарбами, пошарового нанесення фарби на поверхню скла, створення ефектів прозорості в композиції, пишемо пейзаж на склі. Пам'ятаємо про особливість малювання на склі: в першу чергу малюємо дрібні деталі, відблиски на поверхнях предметів; далі – більші елементи; тло композиції промальовуємо в останню чергу.

Завдання. № 2. Малювання копії фрагменту народної картини на склі.

Завдання: навчитися копіювати манеру письма певного народного майстра в малярстві на склі.

Обладнання та матеріали: скло, гуашеві фарби, клей ПВА, пензлі, спиртовий маркер.

Створюємо збільшену копію фрагменту народної картини на папері. Олівцем робимо її зворотну проекцію – ескіз. На ескіз прикладаємо скло. Можна його попередньо злегка змочити водою, для кращої фіксації. Це допоможе точно перенести зображення з ескізу на скло. Обводимо контур відповідно ескізу. Далі промальовуємо зображення фарбами так, як це робив художник у своїй композиції. Намагаємося скопіювати манеру письма народного художника, повторюючи прийоми малярства на склі, якими він володів.

Завдання № 3. Малювання натюрморту на склі.

Завдання: оволодіти прийомами малювання натюрморту на склі.

Обладнання та матеріали: скло, гуашеві фарби, клей ПВА, пензлі, спиртовий маркер.

Робота розпочинається з малювання ескізу майбутнього натюрморту. Створюється зворотна проекція ескізу. Скло прикладається на зворотну проекцію і обводяться контури зображень. Далі продовжуємо роботу над твором у кольорі. В першу чергу промальовуємо відблиски на поверхнях овочів, фруктів, предметів побуту. Після цього малюємо тіні (власні та падаючі). Далі замальовуємо відповідними кольорами предмети натюрморту. В останню чергу зафарбовуємо тло композиції. Для створення цікавих ефектів на робочу поверхню скла можна прикласти кольоровий папір, тканину чи фольгу.

Завдання № 4. Малювання дівочої фігури на склі.

Завдання: навчитися малювати фігуру дівчини на склі.

Обладнання та матеріали: скло, гуашеві фарби, клей ПВА, спиртовий маркер.

Більш складним є малювання дівочої фігури на склі. Малюємо зображення дівчини так: проводимо основні контурні лінії по обидві сторони фігури дівчини з маківки голови – до стоп. Збільшена голова – часто вживаний у народному мистецтві спосіб виразності зображення. Потім легкими, невимушеними рухами промальовуються руки, риси обличчя, деталі одягу та тло роботи. Далі твір виконується в кольорі, з урахуванням знань та навичок, набутих учнями в попередніх вправах і завданнях.

Завдання № 5. Контурне малювання фігури птаха на склі.

Завдання: навчитися малювати фігуру птаха на склі.

Обладнання та матеріали: скло, спиртовий маркер.

Народне малювання птаха передбачає нанесення легких, невимушених, хвилеподібних ліній. Спершу малюємо складну верхню лінію від кінчика дзьоба до кінця тулуба. Нижню відповідно так само, підкреслюючи вигин тулуба птаха. Потім хвилеподібними лініями позначаємо крила та хвіст птаха. Легкими рисками малюємо кінцівки птаха.

Завдання № 6. Контурне малювання фігури коня на склі.

Завдання: навчитися малювати фігуру коня на склі.

Обладнання та матеріали: скло, спиртовий маркер..

Малювання коня у народному мистецтві має свої особливості. Майстри народної творчості не намагалися точно передати анатомічні особливості фігури тварини, а створювали певний образ на склі.

На думку художника-педагога В. Парахіна, найбільш логічно для зручності освоєння завдання починати з визначальної лобової лінії голови коня, далі малюють вуха і гриву тварини, тулуб з незначним сходженням лінії на спині вгору. Далі вимальовуємо хвіст коня. Знову вертаємося до голови. Малюємо нижню частину голови, шию і тулуб плавною лінією, з'єднуючи її з лінією хвоста. Потім малюємо передні та задні ноги коня. В останню чергу позначаємо очі, ніздрі; легким рискуванням промальовуємо гриву та хвіст

Завдання № 7. Власне трактування фрагменту народної картини на склі.

Завдання: на основі заданого контурного зображення фрагменту народної картини на склі, створити власну композицію в кольорі.

Обладнання та матеріали: репродукція народної картини на склі, скло, спиртовий маркер, гуашеві фарби, клей ПВА..

На фрагмент репродукції вибраного твору малярства на склі прикладаємо скло. Переносимо контур основних деталей зображення маркером на скло, копіюючи де потрібно почерк митця. Далі домальовуємо за власною фантазією деталі композиції контуром на склі. Виконуємо твір у кольорі. Використовуємо знання та навички, набуті у попередніх вправах та завданнях. Завершену роботу оформлюємо в раму.

Завдання № 8. Копія народної ікони на склі.

Завдання: використовуючи репродукцію народної ікони на склі, створити її копію на склі.

Обладнання та матеріали: репродукція народної ікони на склі, скло, туш, пера, олійні або темперні фарби, пензлі, розчинники для олійних або темперних фарб, фольга.

На репродукцію обраної народної ікони прикладаємо скло. Переносимо основні контури образів на скло, повторюючи манеру художнього письма іконописця. Виконуємо твір у кольорі, копіюючи живописні прийоми, які використовував художник. Залишаємо незафарбовані ділянки скла для подальшого створення ефектів сяйва в народній іконі на склі. Прикладаємо фольгу на ці ділянки скла. Оформлюємо народну ікону в раму.

Завдання № 9. Копія народної картини на склі.

Завдання: використовуючи репродукцію народної картини на склі, створити її копію.

Обладнання та матеріали: репродукція народної картини на склі, скло, туш, пера, олійні або темперні фарби, пензлі, розчинники для олійних або темперних фарб.

Спочатку створюємо обернену проекцію обраного сюжету народної картини. На ескіз відповідного розміру прикладаємо скло. Переносимо контури зображень на скло, спочатку основні, потім другорядні, повторюючи манеру художнього письма митця. Виконуємо твір у кольорі, копіюючи живописні прийоми, які використовував художник.

Завершену роботу оформлюємо в раму.

Завдання № 10. Виконання авторської роботи на склі.

Завдання: використовуючи набуті знання та навички з малярства на склі, створити авторську роботу на склі.

Обладнання та матеріали: скло, туш, пера, олійні або темперні фарби, пензлі, розчинники для олійних або темперних фарб, фольга, тканина.

Виконуємо ескіз авторської роботи на склі. Створюємо зворотну проекцію ескізу. На проекцію ескізу прикладаємо скло. Переносимо контури зображень на скло, відповідно авторському задуму. Малюючи контури

зображень, використовуємо як перо, так і пензль. Після висихання контурів, продовжуємо роботу в кольорі. Використовуємо знання та навички, набуті в попередніх вправах та завданнях з малярства на склі. Спробуємо створити свій власний стиль, свою манеру письма на склі. Завершену роботу оформлюємо в раму.

2.3. Цикл уроків образотворчого мистецтва з навчання учнів основної школи малярству на склі

Цикл уроків «Малярство на склі» побудований з урахуванням попередніх знань учнів з народознавства, художньої праці та образотворчого мистецтва.

Метою циклу уроків є:

- особистісний розвиток учнів основної школи, збагачення їх художнього досвіду засобами малярства на склі, формування ціннісних орієнтирів, потреби в творчому розвитку та самовдосконаленні;
- усвідомлення учнями переоцінки і відновлення значення різновиду українського народного мистецтва – малярства на склі у сучасних культурно-освітніх умовах;
- набуття школярами знань зі світового та українського малярства на склі;
- формування в учнів бажання і здатність розуміти, шанувати, вивчати, відтворювати та творчо примножувати традиції українського народу;
- розвиток образного мислення, уяви, фантазії, художнього смаку і творчості.
- опанування вміннями та навичками малярства на склі, готовність використовувати отриманий художній досвід у подальшій творчій роботі.
- формування здатності сприймати, оцінювати та інтерпретувати твори малярства на склі.
- виховання стійких духовних і моральних ціннісних орієнтирів у галузі народного мистецтва, активної національно-патріотичної позиції.
- формування культури людських почуттів (любові, доброти, милосердя) через сприймання творів малярства на склі.

Основні задачі циклу уроків:

- формування уявлень учнів про живопис на склі як явище народної культури;
- ознайомлення з творчістю майстрів живопису на склі;
- навчання традиційним та сучасним прийомам роботи у техніці живопису на склі;
- знання сюжетних різновидів народного малярства на склі;
- формування художнього досвіду учнів основної школи засобами малярства на склі.

Передбачено розгляд таких питань, як відображення світоглядних засад українців у картинах на склі; аналіз основних сюжетів українського малярства на склі; семантики та символічного наповнення творів; опанування традиційними прийомами створення картин на склі; вивчення особливостей творчості українських майстрів живопису на склі.

Запропонований цикл уроків включав три наскрізні блоки. Тематика блоків має назви: «Історія виникнення та розвитку народного малярства на склі», «Технологічні особливості малярства на склі», «Виконання композиції в техніці малярство на склі».

Під час вивчення блоку «Історія виникнення та розвитку українського малярства на склі» учні знайомляться з малярством на склі як з одним із видів народного декоративно-прикладного мистецтва; розглядають репродукції ікон та картин на склі, вивчають розвиток цього виду народного декоративно-ужиткового мистецтва на Україні та за її межами. З метою активізації навчання доцільним було впровадження різних форм пошуково-дослідної роботи: ознайомлення з публікаціями мистецтвознавчої періодики, відвідування художніх виставок з наступним аналізом художніх творів; спілкування з народними майстрами.

Блок «Технологічні особливості малярства на склі» передбачає розгляд традиційної технології створення української картини на склі та вивчення особливостей технологічних прийомів та творчих почерків художників малярства на склі на практиці. На прикладі творчості українських художників учні розглядають різні технологічні прийоми та стилі виконання картини на склі, аналізують послідовність етапів виконання творів, композиційну будову, кольори та кольорові сполучення, які використовують народні митці та професійні художники. Після вправлянь у малярстві на склі,

обговорення та детального аналізу творів, учні створюють композиції та копіюють твори на склі. Школярі намагаються відтворити індивідуальність почерку майстра, використовуючи його прийоми та засоби роботи на склі.

Особлива увага приділяється опануванню учнями традиційних та сучасних прийомів створення картини на склі та застосування набутих знань у власних творчих роботах.

У процесі виконання авторської композиції на склі (блок «Виконання композиції в техніці малярство на склі») учні підсумовують усі набуті знання, вміння та навички створення композиції на склі, опрацьовують народознавчу літературу; самостійно створюють ескіз майбутньої композиції; поетапно виконують роботу в матеріалі (олія, темпера, гуаш – на вибір); оформлюють власний витвір.

Бажано, щоб учні попередньо продумали та використали у власному творі на склі цікаві художні прийоми (графічні та живописні), якими користувалися митці у своїх роботах, або створили свої власні. Саме творчі роботи школярів виявляють набутий ними художній досвід, що був засвоєний під час проведення циклу уроків «Малярство на склі».

Вважаємо за доцільне подати як орієнтовний один з варіантів тематики циклу уроків «Малярство на склі» для учнів основної школи (5-7класи).

**Тематика циклу уроків «Малярство на склі» для учнів основної
школи (5-7 класи)
5 клас**

Урок №1.

Кількість навчальних годин: 1

Тема уроку: Історія виникнення народного малярства на склі.

Кількість навчальних годин: 1.

Основний зміст: ознайомлення учнів з одним із різновидів народного мистецтва – малярства на склі; його виникненням, розвитком на теренах України та за її межами. Вивчення художніх особливостей відображення оточуючого світу в малярстві на склі.

Обладнання: презентація «Малярство на склі», ілюстративний ряд (репродукції народних ікон та картин на склі), технологічні картки з прикладами послідовності виконання композицій малярства на склі, вправами та завданнями.

Урок №2.

Кількість навчальних годин: 1.

Тема уроку: Технологічні особливості малярства на склі. Вправи.

Основний зміст: ознайомлення учнів з властивостями скла як матеріалу в образотворчому мистецтві, розгляд традиційної технології створення української картини на склі, оволодіння основними прийомами нанесення контуру маркером та пером на скло, вивчення особливостей технологічних прийомів та творчих почерків художників малярства на склі. Опанування лінією в народному малярстві. Вправляння з малярства на склі.

Обладнання та матеріали: репродукції народних картин та ікон на склі, технологічні картки з прикладами послідовності виконання композицій малярства на склі, вправами та завданнями; скло (розміром 10x15 см.), маркер, папір, олівець.

Урок №3.

Кількість навчальних годин: 2.

Тема уроку: «Ой, закувала зозуля у лузі». Малювання квітів та птахів.

Основний зміст: ознайомлення учнів з особливостями зображення квітів та птахів у народному малярстві, оволодіння основними прийомами

нанесення контуру пензлем на скло, вільного малювання пензлем на склі, пошаровим нанесенням фарби на скло. Вправляння з малярства на склі. Виконання композиції «Ой, закувала зозуля у лузі» на склі.

Обладнання та матеріали: репродукції народних картин на склі із зображенням квітів і птахів, технологічні картки з прикладами послідовності виконання творів в малярстві на склі, вправами та завданнями; скло (розміром 10x15 см.), маркер, гуаш, клей ПВА, пензлі, папір, олівець, вода.

Урок №4.

Кількість навчальних годин: 2.

Тема уроку: «Тече річка, невеличка». Пейзаж на склі.

Основний зміст: ознайомлення учнів з одним із жанрів малярства на склі – пейзажем. Зображення природи у народному малярстві. Формування вмінь та навичок зображувати пейзажі на склі як за допомогою контуру, так і без нього. Вправляння на склі. Створення кольорової гами в пейзажі.

Обладнання та матеріали: репродукції народних картин на склі, технологічні картки з прикладами послідовності виконання творів малярства на склі, вправами та завданнями; аудіосупроводження (українські народні пісні); 2 скла (розміром 15x20 см.), маркер, гуаш, клей ПВА, пензлі, папір, олівець, вода.

Урок №5.

Кількість навчальних годин: 2.

Тема уроку: «Ой, чий то кінь стоїть?». Малювання фігури коня на склі.

Основний зміст: ознайомлення учнів із особливостями зображення фігури коня в малярстві на склі. Оволодіння основними прийомами зображення коня у народному мистецтві. Вправляння з малярства на склі.

Обладнання та матеріали: репродукції народних картин на склі із зображенням фігури коня, технологічні картки з прикладами послідовності виконання творів малярства на склі, вправами та завданнями; аудіосупроводження (українські народні пісні); скло (розміром 20x30 см.), маркер, гуаш, клей ПВА, пензлі, папір, олівець, вода.

6 клас

Урок №1

Кількість навчальних годин: 1.

Тема уроку: Творчість народних майстрів на склі.

Основний зміст: ознайомлення з різними технологічними прийомами та стилями виконання народної картини на склі на прикладі творчості українських художників, аналіз послідовності етапів виконання творів, композиційної будови, кольорів та кольорових сполучень, які використовують народні митці та професійні художники. Порівняльна характеристика творчості І. Сколоздри та А. Рак.

Обладнання та матеріали: ілюстративний ряд (репродукції народних картин на склі, творів І. Сколоздри, А. Рак), технологічні картки з прикладами послідовності виконання творів малярства на склі, вправами та завданнями.

Урок №2.

Кількість навчальних годин: 2.

Тема уроку: Композиція «Козак Мамай». Малювання фігури козака на склі.

Основний зміст: ознайомлення учнів із особливостями зображення фігури людини на склі. Оволодіння основними прийомами малювання постаті козака у народному мистецтві. Сприймання народних картин із зображенням козака Мамаю. Пошук власної пластичної виразності образу народного героя в малярстві на склі. Використання контурного і вільного малювання на склі, пошарового нанесення фарби на скло. Вправлення з малярства на склі. Виконання твору «Козак Мамай».

Обладнання та матеріали: репродукції народних картин «Козак Мамай», технологічні картки з прикладами послідовності виконання творів малярства на склі, вправами та завданнями; скло (розміром 20х30 см.), маркер, гуаш, клей ПВА, пензлі, папір, олівець, вода.

Урок №3.

Кількість навчальних годин: 2.

Тема уроку: Композиція «Біля криниці». Створення народної картини на склі.

Основний зміст: сприймання українських народних картин на склі побутового жанру. Ознайомлення учнів з особливостями зображення краєвиду села, образів козака та дівчини. Закріплення основних прийомів малювання на склі. Пошук власної пластичної виразності постатей козака і дівчини. Створення цікавої кольорової гармонії на склі. Використання контурного і вільного малювання, пошарового нанесення фарби на скло. Вправлення з малярства на склі. Виконання композиції «Біля криниці».

Обладнання та матеріали: репродукції народних картин побутового жанру, технологічні картки з прикладами послідовності виконання творів малярства на склі, вправи та завдання з малярства на склі; альбоми з творами малярства на склі; скло (розміром 20х30 см.), маркер, гуаш, клей ПВА, пензлі, папір, олівець, вода.

7 клас

Урок №1

Кількість навчальних годин: 1.

Тема уроку: Сучасне професійне малярство на склі.

Основний зміст: сприймання творів на склі сучасних професійних художників. Порівняння виражальних засобів у народному та академічному образотворчому мистецтві. Характеристика та зображувальні можливості сучасних художніх матеріалів для малярства на склі.

Обладнання та матеріали: ілюстративний ряд (репродукції творів на склі О. Андрущенко, О. Романів-Тріски, Н. Зубко, М. Мотики, М. Ясінського, І. Вірщука, І. Іваніва).

Урок №2.

Кількість навчальних годин: 2.

Тема уроку: Копія народної ікони на склі.

Основний зміст: сприймання народних ікон на склі. Порівняння канонічних ікон на дереві та полотні з їх повторами в народній інтерпретації на склі. Аналіз зображувальних засобів, притаманних народній іконі на склі. Особливості зображення образів святих у народному іконописі на склі. Відмінність української народної ікони на склі від європейських аналогів. Використання кольорової фольги в народних іконах на склі. Вправлення з малярства на склі. Виконання копії народної ікони на склі.

Обладнання та матеріали: репродукції українських та румунських народних ікон на склі, технологічні картки з прикладами послідовності виконання творів малярства на склі, вправами та завданнями; скло (розміром 20x30 см.), маркер, гуаш, клей ПВА, пензлі, папір, олівець, вода, фольга.

Урок №3.

Кількість навчальних годин: 1.

Тема уроку: Натюрморт у техніці малярство на склі.

Основний зміст: ознайомлення учнів основної школи із особливостями жанру «натюрморт» у народному малярстві. Сприймання та аналіз народних картин «Натюрморт з кавуном» Д. Перепелиці та «Натюрморт з кавуном», «Троянди» А. Рак. Навчання учнів зображувати овочі, фрукти та предмети побуту на склі. Малювання натюрморту на склі з використанням різних прийомів народного малярства. Вправляння в малярстві на склі. Використання різних фактурних матеріалів для фонового підкладу в композиції натюрморту на склі.

Обладнання та матеріали: репродукції картин із зображенням натюрмортів, виконаних на склі народними митцями, технологічні картки з прикладами послідовності виконання творів малярства на склі, вправами та завданнями; скло (розміром 20x30 см.), маркер, гуаш, клей ПВА, пензлі, папір, олівець, вода, фольга, тканина, картон.

Урок №4.

Кількість навчальних годин: 2

Тема уроку: Створення авторської картини на склі.

Основний зміст: застосування набутих на попередніх уроках знань та вмій з малярства на склі. Створення авторської картини на склі. Підготовка ескізу майбутньої композиції. Використання різноманітних художніх прийомів (графічних та живописних), якими користувалися митці у своїх роботах та створення власних. Поетапна робота в матеріалі (темпера, гуаш – на вибір); оформлення твору на склі.

Обладнання та матеріали: репродукції творів на склі; технологічні картки з прикладами послідовності виконання творів малярства на склі, вправами та завданнями; скло (розміром 30x40 см.), маркер, гуаш, клей ПВА, пензлі, папір, олівець, вода, фольга, тканина, картон.

Словник мистецьких термінів.

Архаїзм – стилізація, наслідування давнім застарілим формам, а також самі ці форми давнього стилю у мистецтві.

Архетип – прототип, початковий образ, початкова ідея, первісна форма для подальших утворень. Архетип – це основа для утворення різних похідних від нього мотивів, які можуть відрізнятися в деталях, не втрачаючи при цьому своєї базової основи.

Алегорія – це мистецьке зображення дійсності через образ, основою якого є художнє відтворення абстрактних понять за допомогою конкретного образу. Любов, війна, мир, літо, зима, життя зображуються в мистецтві як живі істоти, являючи собою алегоричні образи.

Богомази (нар.) – самодіяльні митці – творці народних ікон на склі, полотні, дереві.

Вітраж – декоративне оздоблення віконного скла, що виконується зі шматочків кольорового скла; перетинки між кольоровими елементами якого з'єднуються. У давнину для з'єднання частин скла використовували олово, свинець, як метали, що легко піддаються обробці.

Вітражне малярство – малювання на склі у вітражах.

Гармонія – зв'язок, співзвучність. В образотворчому мистецтві – фарби, лінії, складові пропорції твору.

Гуаш – різновид водорозчинних фарб, непрозорих через домішки крейди, свинцевих білил чи каоліну. Це досить щільні, але недостатньо міцні фарби, і при нанесенні товстим шаром вони осипаються, не мають блиску.

Гутне скло – вироби, виготовлені зі скла безпосередньо біля скловарної печі майстром вручну, у гарячому стані з використанням відповідної техніки. Гутне скло наділене кольором, прозорістю, чарівною здатністю передавати переломлення, гру світла. Розквіт гутного виробництва припадає на XVIII — першу половину XIX століття.

Декор – сукупність елементів, що утворюють зовнішнє оформлення твору.

Декоративно-ужиткове мистецтво – один із видів художньої діяльності, витвори якого поєднують у собі естетичні та практичні функції. Поняття «декоративне» означає «прикрашене», а «ужиткове» свідчить про те, що такі речі є не лише предметами естетичної насолоди, а й мають практичний вжиток. Головне завдання декоративно-ужиткового мистецтва –

зробити гарним середовище людини, прикрасити її побут.

Дереворити – відбиток на папері від вирізаного на дереві і покритого фарбою малюнку.

Доробок – те, що зроблене, створене, виконане кимось.

Ескіз – малюнок до твору, що відображає пошуки найкращого втілення творчого задуму. У процесі роботи над картиною художник як правило створює кілька ескізів.

Жанр – стійкий тип художнього твору, що історично склався. Наприклад у живописі – пейзаж, портрет, натюрморт, інтер'єр, сюжетна картина.

Жанри народної картини – класичними жанрами народної картини є побутова картина, краєвид, натюрморт, портрет.

Жанровий живопис – живописні твори, в яких відтворюються сцени повсякденного життя.

Зворотна проекція – дзеркальне відображення зображення. Використовується при створенні гравюр, малярства на склі.

Зображувальні засоби малярства на склі – способи і прийоми відображення дійсності у творі, які допомагають створити емоційно-чуттєві та наочні образи.

Егломізе – візерунок зі зворотного боку скла, який покривався золотою або срібною фольгою, з подальшим гравіюванням.

Етноменталізм (авт.) – це сприйняття навколишнього світу у етнонаціональному контексті. Це світосприйняття, що акумулює у собі і самотньо відтворює ретроспективу духовно-культурного буття суспільства.

Канон – норма, правило, положення будь-якого напрямку, вчення, визнане традиційним, загальноприйнятим. Сукупність художніх прийомів і правил, які вважаються обов'язковими за тієї чи іншої епохи.

Кітч – відсутність смаку. Кітчем називають все, що зроблене неякісно і поспіхом, яскраво розфарбоване заради швидкого продажу.

Колорит – система кольорових поєднань у творі образотворчого мистецтва. У колориті відображаються кольорові властивості реального світу, але художники при цьому обирають лише ті з них, що відповідають певному художньому образу. Залежно від кольорової гами, він може бути холодним (переважно сині, зелені, фіолетові тони), теплим (переважно червоні, жовті, помаранчеві тони), яскравим, приглушеним, спокійним,

напруженим та ін. Колорит впливає на почуття глядача, створює настрій картини і слугує найважливішим засобом емоційної виразності твору.

Композиція – побудова художнього твору, його структура, співвідношення окремих його частин, що складають одне ціле. Композиція – важливий, організуючий елемент художньої форми, що надає твору єдність і цільність.

Краєвид – зображення природи рідного краю.

Лейтмотив – провідний мотив, виразна деталь, конкретний художній образ, багаторазово повторюваний, постійно відтворюваний у мистецтві.

Лубок — загальна назва різновиду історичних народних картинок, створених друкованим засобом, які мали великий тираж. Схематичні зображення народної картинки (лубка) наближені до середньовічної мініатюри і до зображень на кахлях.

Мазок – спосіб створення образу за допомогою нанесення фарби на полотно, папір, скло одним дотиком пензля.

Майстер народної творчості – це узагальнена назва майстрів, які виконують видатні твори в галузі вишивки, килимарства, ткацтва, кераміки, скла, різьблення, декоративного розпису, малярства, ковальства, виготовляють унікальні музичні інструменти та інші види декоративно-ужиткового мистецтва.

Малярство – вид образотворчого мистецтва, твори якого створюються фарбами, нанесеними на поверхню полотна (папір, полотно, дерево, скло). Тема і сюжет твору малярства втілюються за допомогою композиції, малюнку і кольору (колориту). За технікою виконання малярства, воно поділяється на олійне, темперне, фрескове, акварельне, гуашеве. За жанрами розрізняють малярство станкове, монументальне, декоративне та ін.

Макатка – польська народна картина.

Мотив – типовий, постійно повторюваний елемент художнього твору, фрагмент сюжету картини. Мотиви «вазон», «квітка», «яблуко» найбільш поширені у народному іконописі на склі.

Наїв, наївне мистецтво, примітивізм — художій напрям у мистецтві, який виник наприкінці ХІХ — початку ХХ століття, основною ознакою якого є свідоме, навмисне спрощення художніх засобів, звертання до різноманітних форм примітивного мистецтва — народної та дитячої творчості, архаїчного та середньовічного мистецтва.

Народна ікона – ікони, написані без дотримання релігійних канонів.

Значна кількість ікон (хатніх, частково й храмових), створених у ХІХ – на початку ХХ століття, писалися на дерев'яних поверхнях та склі.

Народна картина – різновид народного станкового малярства, композиція, створювана у ХVІІІ – ХХ століттях непрофесійними художниками, художниками-ремісниками (на замовлення) та майстрами народної творчості на дереві, полотні, склі, папері. Народна картина має свої жанри та канонічні сюжети.

Натюрмóрт — жанр образотворчого мистецтва, що зображує застигли, нерухомі предмети — букети квітів, композиції з овочів, фруктів, посуду.

Образ — особлива форма відображення у мистецтві оточуючого світу через сприйняття естетичного освоєння світу, при якій збігається його предметно-чуттєвий характер, його цілісність, життєвість, конкретність — на відміну від наукового пізнання, що подається у формі абстрактних понять.

Олійні фарби – суспензія пігментів з різними видами оліфи із додаванням сикативу. Олійні фарби — це перетерті пігменти (окис цинку, охра, сурик залізний та ін.) з оліфами (натуральна, оксоль, гліфталева, пентафталева) і прискорювачами висихання.

Олійний живопис – одна з малярських технік, що використовує фарби з рослинною олією в якості основи сполучної речовини.

Оліфа — це прозора рідина, олійна, алкідна, комбінована. Натуральну масляну оліфу виготовляють з рослинних масел, оброблених при високій температурі. Натуральні оліфи використовують для розчинення олійних фарб, а також для розведення кондиційних фарб у разі потреби. Крім того, оліфу застосовують для підготовки до фарбування дерев'яної і відштукатуреної поверхні.

Палітра – характер кольорових поєднань, типових для даної картини, для творів окремого художника; поверхня, на якій художник розкладає і змішує фарби.

Пейзаж — жанр в образотворчому мистецтві, в якому об'єктом зображення є природа. Пейзажем називають також окремий твір цього жанру. Різновидом пейзажу є зображення моря і подій, що відбуваються на морі (баталії, природні катастрофи, спортивні змагання тощо). Пейзаж за морською темою називається марина.

Пензль – інструмент, у вигляді закріпленого у держачку пучка ворсу, що ним користуються малярі, для нанесення на різні поверхні фарби, клею, лаку. В залежності від призначення пензлі виготовляються різних видів,

форм, розмірів, з різноманітних матеріалів природного і штучного походження.

Перо – інструмент для малювання тушшю.

Побутова картина — найпоширеніший жанр народного живопису, що відтворює сцени повсякденного життя. У ній знайшли відображення різні сторони життя села чи міста, мрії простих людей, що самотньо втілювалися в поетично-образній системі народного світобачення.

Полотно – тканина, на якій малюють картини. У країнах Західної Європи полотно стали використовувати для малярства з початку XVI століття, а в Росії – з другої половини XVII століття. Полотно може бути натягнуте на дерев'яний підрамник або наклеєне на картон.

Портрет — жанр в образотворчому мистецтві, зображення тієї чи іншої людини, виконане засобами живопису, рисунку, скульптури або фотографії.

Ритм – це чергування яких-небудь елементів в певній послідовності. У живописі, графіці, скульптурі, декоративному мистецтві ритм – найважливіший виразний засіб композиції. Ритм може бути заданий лініями, плямами. Особлива роль відводиться ритму у творах народного і декоративно-прикладного мистецтва. Орнаментальні композиції побудовані на певному ритмічному чергуванні елементів. Ритм передає рух на площині.

Рефлекс – відображення світла та кольору від поверхні одних предметів на поверхню інших.

Сакральний – священний, приналежний до віри, релігійного культу; обрядовий.

Світлотінь – градації світлого і темного, співвідношення світла і тіні на поверхні формі. Завдяки світлотіні у творі зорозво сприймаються і передаються пластичні особливості зображуваного.

Світогляд – цілісне уявлення людини про природу, суспільство, яка виявляється у системі цінностей, ідеалів особистості, соціальної групи, суспільства.

Сикатив – розчинник, речовина, що прискорює процес висихання олій, фарб, лаків з утворенням твердої плівки.

Символ – образ, умовне позначення понять, явищ, ідей.

Стиль в мистецтві – це єдність форми та змісту твору, своєрідний набір духовно-культурних принципів побудови твору, властивий певному часу. Стиль – це своєрідна модифікація канону, досить стійка і характерна

для певного періоду, конкретного напрямку, течії, школи або одного художника, система принципів художнього мислення, способів образного вираження, зображально-виражальних прийомів.

Сюжет - у мистецтві – це перебіг дії та послідовність її розвитку у мистецькому творі.

Темперні фарби – фарби, що готуються на основі сухих порошкових натуральних пігментів або їх синтетичних аналогів. Темперні фарби - одні з найдавніших. До винаходу і поширення олійних фарб аж до XV-XVII ст. темперні фарби були основним матеріалом живопису. Історія використання темперних фарб налічує більше 3 тисяч років. Темпера на основі клею ПВА більш проста в користуванні, розводиться водою, не жовткне, але її істотний недолік полягає в тому, що з часом вона має тенденцію до розтріскування.

Тло – основний колір, тон, на якому зроблено або робиться малюнок, візерунок, задній план картини, малюнок, який підкреслює, виділяє основні елементи зображення.

Туш чорна – фарба, виготовлена з попелу. Туш буває рідка, концентрована і суха, у вигляді паличок або плиток. Чорна туш високої якості має густий чорний колір, легко сходить з пера.

Фанэра — композитний матеріал у вигляді шаруватої клеєної деревини, що складається із склеєних між собою трьох і більше листів лущеного шпону із взаємно перпендикулярним розташуванням волокон деревини в суміжних шарах. У народному малярстві використовується як основа для зображення.

Фантасмагорія — вид спектаклю, придуманий у XVII сторіччі у Франції. Фантасмагорія у мистецтві — химерно-фантастичне зображення, примарне уявлення про що-небудь; фантазія, вигадка митця, щось нереальне, що існує лише у мріях, в уяві, уві сні; химерний образ.

Фольга — тонкий лист металу, виготовлений розплющуванням шматка методом кування або вальцювання. Фольгу виготовляють з ковких металів: алюмінію, міді, олова, золота.

Художній досвід – досвід, що ґрунтується на здобутому людиною вмінні спілкуватися зі світом художніх цінностей. Через сприйняття творів мистецтва людина вдосконалює своє власне універсальне чуттєве ставлення до оточуючого світу, реалізуючи його у будь-якій подальшій діяльності. Художній досвід передбачає наявність таких особистісних якостей людини, як відчуття краси та гармонії, здатність емоційно відгукуватися на різні

вияви естетичного у навколишньому світі, уміння помічати прекрасне в спостережуваних явищах та усвідомлювати його.

Художня мова – форма вираження образного змісту витворів мистецтва, сукупність історично усталених виразних засобів, специфічних для кожного виду мистецтва.

Художня форма – оформлення художнього змісту твору за допомогою відповідних задуму митця зображально-виражальних засобів.

Список використаних джерел

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів: Світ, 1993. – 272 с.
2. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: метод. основы / Ю. К. Бабанский. – М.: Просвещение, 1982. – 192с.
3. Беда Г. В. Основы изобразительной грамоты: Рисунок, живопись, композиция/ Г. В. Беда. – М.: Просвещение, 1977. – 188 с.
4. Белкіна Е. В., Марчук Ж. С. Образотворче мистецтво. 6 кл.: Посібник для вчителя / Е. В. Белкіна, Ж. С. Марчук. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 40 с.
5. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник / І. Д. Бех.- К.:ІЗМН, 1998. – 204 с.
6. Білецький П. О. «Козак Мамай» – українська народна картина / П. О. Білецький. – Львів: Вид-во Львівського держ. університету ім. І.Франка, 1960.
7. Білецький П. О. Мова образотворчих мистецтв. / П. О. Білецький. – К.: Вид-во «Радянська школа», 1973. – 128 с.
8. Герчук Ю. Примитивны ли “примитивы”? // Творчество. – 1972. – №2. – С.12.
9. Гончаренко С. У. Український енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене / С. У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
10. Гринюк М. М. Декоративний народний розпис в інтер'єрі гуцульської хати (середина ХІХ-го– кінець ХХ-го століть) / автореф. дис. ...канд.мистецтв/М. М. Гринюк. – Львів, 2007. – 22 с.
11. Данку Ю. Румынская народная живопись по стеклу / Ю. Данку, Д. Данку. – Бухарест: Издательство «Меридиане», 1982. –180 с
12. Данченко О. С. Народні майстри /О. С. Данченко. – К.: Радянська школа, 1982. – 128 с.
13. Долганова О. О. Эгломизе в России. Конец ХVІІІ–начало ХІХ веков: история, атрибуция, реставрация: дис. ... канд. искусствоведения: 24.00.03 / О. О. Долганова. – М., 2006.
14. Зубова Т. Традиционное и наивное // Декоративное искусство СССР/Т. Зубова. – М., 1976.

15. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості // Мистецтво у розвитку особистості: Монографія / За ред., передмова Н. Г. Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 224 с.
16. Іван Гречко: українські колекціонери: альбом / [упорядник Тарас Лозинський]. – Львів – Київ.: Оранта, 2006. – 272 с.: іл.
17. Іванченко Ю. Він душу малює на склі/Ю. Іванченко.- Народне мистецтво. – №1-2(13-14). – 2001. –С.15-16.
18. Іван Сколоздра. Живопис на склі : альбом / [упоряд. В. П. Откович]. – К.: Мистецтво, 1990. – 120 с.: іл..
19. Изобразительное искусство в школе / Под ред. В. В. Колокольникова.– М.: Педагогика, 1975. – 96 с.
20. Кара-Васильєва Т. В. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках великого стилю/ Т. В. Кара-Васильєва – К.:Либідь, 2005.
21. Кара-Васильєва Т. Творці дивосвіту /Т. Кара-Васильєва. – К.: Радянська школа, 1984. – 27 с.
22. Коваленко Т. В. Формування творчої активності молодших школярів засобами української народної іграшки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Т. В. Коваленко. – К., 2002. – 187 с.
23. Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини: альбом/[авт.-упоряд.О. А. Кратюк]. – К.:Мистецтво, 1991. – 208 с.
24. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі. Метод. пос./ С. В. Коновець. – Рівне: ТзОВ «Каліграф», 2000. – 80с.
25. Коновець С. В. Творчий розвиток учителя образотворчого мистецтва: монографія / С. В. Коновець. – Рівне: Волинські обереги, 2009. – 384 с.
26. Кузин В. С. Основы обучения изобразительному искусству в школе. Пособие для учителей. Изд. 2-е, доп. и перераб. / В. С. Кузин. – М., Просвещение, 1977. – 208 с.
27. Легенький Ю. Г. Від ремесла до творчості: Збірник / Ю. Г. Легенький.– К.:Час, 1990. – 125 с.
28. Лернер І. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер.– М.:Педагогика, 1987. – 256 с.
29. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник/Харк. держ. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – 2-ге вид., випр. і доп. / В. І. Лозова, Г. В. Троцько.– Харків: «ОВС», 2002.

30. Лосюк П. В. Декоративно-прикладне мистецтво в школі / П. В. Лосюк.– К.; Радянська школа, 1979. – 56 с.
31. Майба Ліна. Малярство Анастасії Рак/ Л. Майба // Народне мистецтво. – 1998. – № 1-2. – с. 14-15.
32. Марченко-Пошивайло Т. Іван Сколоздра: Поетичність українських барв / Т. Марченко-Пошивайло // Народне мистецтво. – №1-2(13-14). – 2001. – С. 10-12.
33. Масол Л. М. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах/ Л. М. Масол//Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2004. – № 10. – С. 3-9.
34. Методичні рекомендації викладання малярства на склі: Навчально-методичний посібник/Ю. А. Мохірева, Н. М. Дігтяр. - Полтава, 2008. – 16 с.
35. Методы исследований и организация экспериментов/Под. ред.К. П. Власова. – Х.: Гуманитарный центр Харьков, 2002. – 285 с.
36. Мистецтво у розвитку особистості: Монографія/За ред., передмова та післямова Н. Г. Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 224 с.
37. Мохірева Ю. А. Художній розпис у змісті професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва: автореф. дис. ...канд.пед.наук : 13.00.04./ Ю. А. Мохірева. – К., 2007.
38. Найден О. С. Українська народна картина. Фольклорний та етноісторичний аспекти походження і функцій образів / О.С. Найден: автореф. дис.... д-ра мистецтвозн.: 17.00.01. – К., 1997.
39. Народна ікона на склі. Альбом / наук. ред.: М.Станкевич, [О. Романів-Тріска]. – К: Інститут колекціонерства українських пам'яток при НТШ, 2008. – 372с., іл.
40. Некрасова М. А. Народное искусство как часть культуры /М. А. Некрасова. – М., 1983. – 155с.
41. Неменский Б. М. Мудрость красоты. О проблеме эстетического воспитания: Кн. для учителя – 2-е изд. перераб. и доп. / Б. М. Неменский. – М.: Просвещение, 1987. – 255с.
42. Основи викладання мистецьких дисциплін: Навчальний посібник/[за заг. ред. О. П. Рудницької]. – К.: АТЗТ «Експрес-об'ява», 1998. – 184 с.
43. Откович В. П. Народний живопис // Поділля. Історико-етнографічне дослідження. – К.: Вид-во незалежного культурного центру «Доля» , 1994.

44. Парахін В. Г. Лінія в традиційному народному мистецтві / В. Г. Парахін. – Луцьк: ВМА «Терен», 2006. – 66 с.
45. Пидкасистый П. И. Организация современного урока: Кн. для учителя / П. И. Пидкасистый; ред. Ю. Б. Зотов. – М., 1984. –
46. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Мистецтво (5 – 8 кл.) / Л. М. Масол та інші // Мистецтво і освіта. – 2005. – с. 7-9.
47. Ростовцев Н. Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе / М. Ростовцев. – М., «Просвещение», 1974. – 256 с.
48. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька [навч. посібник.] / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 365 с.
49. Свенціцька В. І. Українське народне малярство XIII – XX століть. альбом / [упоряд. В. І. Свенціцька]. – К.:Мистецтво, 1991.
50. Свид С. П. Педагогічне керівництво образотворчою діяльністю школярів: курс лекцій для студентів худож-графіч. фак-тів пед. інститутів та ун-тів. Ч. I / Свид С. П., Антонович Є. А. – Івано-Франківськ: ПУ, 1992. – 120 с.
51. Селівачов М. Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) /М. Р. Селівачов. – К.: Редакція вісника «Ант», 2005. – XVI, 400 с., іл..
52. Скалацький К. Народна картина та історія Полтавщини /К. Скалацький//Родовід. – 2001. - №3-4. – С.43-46.
53. Тріска О. Народна ікона на склі другої половини XVIII–XIX століття:європейський контекст: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.06 / О. Тріска. – Івано- Франківськ, 2009.
54. Українське народне малярство. Альбом-каталог /[автор.упоряд.: Є. Шевченко, В. Корнієнко]. – К.: Народні джерела, 2011. – 120 с.: іл..
55. Федорук О. З великого творчого роду. Портрет Анастасії Рак/ О. Федорук// Народне мистецтво. – №1 – 2(32-33). – 2006. – С.39-40.
56. Шевнюк О. Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика: Монографія/ О. Л. Шевнюк. – Київ: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2003. – 232 с.
57. Шпак О. Релігійне народне малярство на склі у другій половині XX століття (Локалізація, функціонування, особливості іконографії) / О. Шпак // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник, 2004 рік / Ін-т релігієзнавства - Філія Львівського музею історії релігії, [та ін.]; ред.: Я. Дашкевич. – Львів: Логос, 2004. - Кн.2: – С. 558-565.

58. Шпикалова Т. Я. Народное искусство на уроках декоративного рисования: Пособие для учителей / Т. Я. Шпикалова. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Просвещение, 1979. – 192 с., ил.

59. Beletsky P. A. Ukrainian Painting / P. A. Beletsky. – Leningrad, Aurora, 1976.– 184 s.

60. Rolf Toman Romanesque. Architecture. Sculpture. Painting / Toman Rolf. – Koneman, 2004. – 480 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для учнів основної школи з теми «Народна картина на склі»

Шановні учні, просимо Вас дати відповіді на поставлені питання.

1. Як Ви розумієте поняття «народне мистецтво»?
.....
2. Які характерні риси народного мистецтва Ви знаєте?
.....
3. Які основні види народного мистецтва Ви можете назвати?
.....
4. Що таке «народне малярство на склі»?
.....
5. У яких країнах виник даний вид мистецтва?
.....
6. У якому столітті малярство на склі стало популярним на Україні?
.....
7. У яких регіонах України мистецтво живопису на склі набуло найвищого розквіту?
.....
8. Яке призначення мало давнє малярство на склі в Україні?
.....
9. Назвіть основну тематику і сюжети, характерні для українського малярства на склі?
.....
10. Які кольори були притаманні українському живопису на склі?
.....
11. Яких відомих майстрів живопису на склі в Україні Ви знаєте?
.....
12. Як Ви вважаєте, чи достатньо маєте знань з малярства на склі?
.....
13. Чи є у Вас бажання для поглибленого вивчення мистецтва малярства на склі та опанування технологією цього виду мистецтва?
.....

Дякуємо за співпрацю!

**Орієнтовні плани-конспекти уроків образотворчого мистецтва
з вивчення малярства на склі.**

5 клас

Урок №1

Кількість навчальних годин: 1

Тема уроку: Історія виникнення та розвитку малярства на склі.

Кількість навчальних годин: 1

Цілі уроку: поглиблювати знання учнів основної школи з народного декоративно-ужиткового мистецтва; ознайомлювати з художніми особливостями малярства на склі, його виражальними засобами; навчити створювати ескізи для малярства на склі; формувати художній досвід, розвивати спостережливість; виховувати шанобливе ставлення до народної творчості.

Завдання уроку:

- ознайомлення з малярством на склі як з різновидом народного декоративно-ужиткового мистецтва;
- коротка характеристика малярства на склі та його виражальні засоби;
- сприймання та аналіз творів на склі;
- створення ескізів для малярства на склі та їх зворотних проєкцій.

Обладнання та матеріали:

1. Технічні засоби навчання: мультимедійний екран.
2. Презентація «Малярство на склі», ілюстративний ряд (європейські та українські народні ікони та картини на склі, фотографії вітражів європейських соборів).
3. Оригінали учнівських творів на склі.
4. Папір (формат А-6), простий олівець, гумка.

Основні поняття, терміни: вітраж, гутне скло, народна ікона на склі, ескіз, зворотна проєкція, кліше, олійні, темперні фарби, образ.

Види мистецтва, що інтегруються на уроці: графіка, живопис, декоративно-ужиткове мистецтво.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмій.

Хід уроку:

I. Організація уваги учнів.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.

Учитель пропонує учням пригадати засвоєні раніше знання та відповісти на питання:

- Яке мистецтво ми називаємо декоративно-прикладним?
- Які види декоративно-прикладного мистецтва ви знаєте?
- Які зразки виробів декоративно-прикладного мистецтва є у вас вдома?
- Що ви знаєте про малярство на склі?
- Відповіді учнів.

III. Оголошення теми та завдань уроку.

Розповідь вчителя:

Серед народних ремесел і промислів, якими здавна займалися українці, особливе місце посідає народний живопис або народне малярство. Ці твори малювали на полотні, на дереві, але найбільш яскравими та цікавими є народні картини, виконані на склі. Прозорість фарб та скла дає особливу чистоту і силу кольоровому зображенню, яка не властива іншим видам народного мистецтва. Розгляд та аналіз репродукцій творів малярства на склі.

Процес створення роботи на склі суттєво відрізняється від традиційного малярства на дереві, полотні, металі чи папері. Особливість техніки полягає в тому, що картина або зображення виконується з одного боку скла, а сприйняття твору йде з іншого. Тому майстри-початківці малюють ескіз роботи, а потім створюють його зворотну проекцію – дзеркальне відображення.

Вітраж та декорування скла було відоме ще у Римі та Візантії. Окремі елементи малювання на склі з'явилися в XII столітті. Вітраж – декоративне оздоблення віконного скла, що виконується зі шматочків кольорового скла; перетинки між кольоровими елементами якого з'єднуються. У давнину для з'єднання частин скла використовували олово, свинець, як метали, що легко піддаються обробці.

У соборах Німеччини та Франції серед кращих зразків вітражів, що збереглися до наших днів, можна побачити окремі промальовані на вільному тлі скла фігури та цілі групи релігійного змісту. Так, декор вітражів збагачувався вплавленими в скло фарбами. У кінці XII століття таке оздоблення вітражів зустрічається і у Великобританії (Кентерберійський

собор). У XIV столітті майстри декорування скла використовують кольорові нюанси, наслідуючи, хоч і дуже віддалено, картини на полотні. Демонстрація вітражів європейських соборів.

Новий етап у розвитку декорування скла починається у XV-XVI столітті. Техніка промальовування скла вдосконалюється, розширюється палітра фарб, збагачуються засоби виразності. Вітражами з промальованими ділянками скла починають прикрашати не тільки храми, але й ратуші, замки та житла заможних людей. Художники використовують темперні та олійні фарби для малювання на склі. З XVII-XVIII століття, у зв'язку із занепадом вітражного мистецтва, вікна будівель прикрашають композиції олійними фарбами, виконані з внутрішньої сторони скла.

У XVIII столітті живопис на склі отримав велику популярність в Індії. Сюжетні різновиди індійських картин на склі – фольклор та ілюстрації з релігійних книг. На відміну від європейських, індійські твори на склі прикрашалися напівдорогоцінним камінням, композиції оздоблювалися золотими та срібними порошками для надання картинам блиску.

Демонстрація презентації «Малярство на склі».

Коментар вчителя: З XIX століття у Європі починає розвиватися релігійний живопис на склі. Активні осередки даного виду мистецтва були відомі в Румунії, Словенії, Польщі. У XVIII ст. малювання на склі увійшло в моду в Баварії, Чехії, Словаччині. Це були жанрові картинки, що прикрашали сільське та міське житло.

Показ репродукцій європейського малярства на склі.

Розповідь учителя:

На Україні мистецтво народного малювання на склі з'явилося в кінці XIX ст., спочатку у гірських і низинних районах Карпат, а також на Покутті і Поділлі, і тривалий час належало до пріоритетних видів народного образотворчого мистецтва. Твори малярства на склі виконувалися на гутному склі. Гутне скло – це скло, виготовлене безпосередньо біля скловарної печі майстром вручну, у гарячому стані з використанням відповідної техніки. Саме з ним пов'язана поява перших на Україні картин на склі.

Ікони малювали здебільшого за графічними зразками – кліше. Це була рельєфна форма для друку ілюстрацій. Найчастіше це були віддруковані на папері образи, що продукувалися друкарнями Києво-Печерської Лаври, Львівського, Успенського братств у XVII–XVIII ст.

У кожній області до 20-х років ХХ ст. у сільських хатах знаходились «образи» (в західних регіонах) та «боги» (у східних). Показ репродукцій європейських та українських ікон на склі.

Народні образи виконували релігійну функцію і призначалися для оздоблення інтер'єрів сільських хат. Твори на склі дуже швидко набули популярності серед сільського населення – їх виготовляли у великій кількості та продавали на ярмарках, розносили по селах або замовляли місцевим малярам – іконописцям.

Демонстрація репродукцій українського іконопису на склі та картин на склі (ікони на склі «Св. Варвара», «Юрій-Змієборець», роботи І. Сколоздри «Маруся Богуславка», «Веснянки», «Русалка», «На Івана Купала»).

У середині – наприкінці ХХ ст. народне малювання на склі поступово зникає, не витримуючи конкуренції з друкованою продукцією на релігійну та світську тематику. Художники стали наклеювати на скло невеликі репродукції, обрамляючи їх розписними квітковими мотивами. У середині ХХ ст. малярство на склі вже позбавлене культового значення й існує у невеликих масштабах.

Початок ХХІ століття характеризується активним розвитком малярства на склі на Україні. Повсюдно проводяться виставки творчих робіт цього виду мистецтва, презентації, майстер-класи, навчання мистецтву малювання на склі.

Демонстрація учнівських творів на склі. Обговорення та обмін враженнями.

ІV. Робота зі словником. Учні записують вивчені на уроці поняття та терміни.

Самостійна робота учнів.

Серед запропонованих до розгляду та аналізу репродукцій творів малярства на склі, учні обирають ті, що найбільше сподобались. Пояснюють, чому саме цей твір справив на них таке враження, дають йому власну назву. Вчитель пропонує учням спробувати створити власний твір на склі. Для цього спочатку потрібно намалювати ескіз майбутнього твору та створити його зворотну проекцію (перегорнути ескіз і обвести контури зображень зі зворотної сторони паперу).

Малювання ескізів та створення їх зворотних проекцій на папері у форматі А-6.

V. Завершення уроку.

Підведення підсумків уроку.

Питання для перевірки набутих знань:

- Охарактеризуйте малярство на склі як вид народного мистецтва.
- В яких країнах малярство на склі набуло поширення?
- Коли на Україні з'явилося мистецтво малювання на склі?
- Які матеріали використовувалися для малярства на склі?
- Для чого в малярстві на склі потрібно створювати зворотні проєкції?

Відповіді учнів.

Аналіз та обговорення створених ескізів. Планування подальшої роботи в малярстві на склі.

VII. Домашнє завдання. Намалювати елемент композиції за власним задумом та створити його зворотну проєкцію – ескіз для малярства на склі.

Урок №2

Кількість навчальних годин: 1

Тема уроку: Технологічні особливості малярства на склі.

Кількість навчальних годин: 1

Цілі уроку: ознайомити учнів з технологічними особливостями малярства на склі, з його виражальними засобами; навчити школярів малювати контур зображення на склі, розвивати вправність володіння лінією, акуратність у роботі, терпіння, витримку, спостережливість; виховувати бережне ставлення до творів малярства на склі.

Завдання уроку:

- ознайомлення з матеріалами, що використовуються в малярстві на склі;
- засвоєння послідовності виконання творів на склі;
- навчання учнів основним прийомам нанесення контуру на поверхню скла;
- оформлення твору на склі.

Обладнання та матеріали:

1. Технічні засоби навчання: мультимедійний екран.

2. Презентація «Малярство на склі», ілюстративний ряд (народні картини на склі «Козак і дівчина біля криниці», «Весілля», «Проводи козака», «Козак Мамай», «Козак-бандурист», «Троїсті музики»).

3. Технологічна картка «Послідовність виконання твору на склі».

4. Зразки вправлянь на склі.

5. Оригінали учнівських робіт на склі.

6. 2 скла (розміром 10x15 см.), маркер або фломастер (чорний).

7. Туш, пера.

8. Папір (формат А-6), олівець, гумка, волога тканина.

Основні поняття, терміни: декор, виражальні засоби, зворотна проекція, контур, малярство на склі, тло, фольга.

Види мистецтва, що інтегруються на уроці: графіка, живопис, декоративно-ужиткове мистецтво.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Хід уроку:

I. Організація уваги учнів та проголошення теми уроку.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.

Учитель пропонує учням пригадати засвоєні раніше знання та відповіді на питання:

- Яке мистецтво ми називаємо малярством на склі?

- Коли виникло мистецтво малювання на склі?

- В яких країнах малярство на склі набуло найбільшого розповсюдження?

- Коли в Україні з'явилося малярство на склі та в яких регіонах?

Відповіді учнів.

III. Виклад основного матеріалу.

Розповідь вчителя.

Народні картини та ікони в ХІХ столітті виконувалися в основному на тонкому гутному склі. Гутне скло наділене кольором, прозорістю, чарівною здатністю передавати переломлення, гру світла. Саме з ним пов'язана поява перших на Україні картин на склі. Перед початком роботи скло, з обробленими краями, ретельно промивалося та очищалося. Сьогодні для малярства на склі використовують звичайне скло різної товщини та розміру.

Сучасні майстри здебільшого перед початком роботи створюють ескіз. На цьому етапі не потрібно захоплюватися зайвою деталізацією роботи, яка веде до надмірного подрібнення площини малюнку і порушує цілісність

сприйняття. Після завершення роботи над ескізом, з іншого боку паперу створюється його дзеркальне відображення – зворотну проекцію, щоб уникнути виникнення різних викривлень у зображенні. Далі ескіз підкладають під скло. Можна його попередньо змочити водою для кращої фіксації до скла, або закріпити спеціальними зажимами.

Живописна робота проводиться в такій послідовності. Спочатку на скло наносять чорною фарбою або тушшю контур малюнку. Контур (обрис) – це зображальний засіб, лінія, що відмежовує форму предмету від оточуючого середовища. Його можна зробити пером або пензлем, тонким чи товстим – для більшої виразності. Так обводяться головні деталі зображення. Після висихання основних ліній промальовуються дрібні деталі та елементи декору. Декор – це сукупність елементів, що утворюють зовнішнє оформлення композиції. У малярстві на склі це – квітковий орнамент.

Щоб на склі не з'явилися жирові плями, лінії проводяться акуратно, по можливості не торкаючись пальцями поверхні скла. Контур на деяких роботах на склі для більшої виразності та емоційності міг бути кольоровим – рожевим, червоним, жовтим або просто білим. Після висихання контуру на скло наносять легкими рухами риски, кружечки, смуги – елементи декору; складки одягу; квіти. Після висихання фарби на цьому етапі роботи, художник заповнює площину композиції відповідними кольорами, користуючись ескізом. Дуже часто народний майстер малювання на склі не створював точну копію, а збагачував новий твір власним баченням, своїм почерком.

Твір виконується олійними або темперними фарбами. Фарби наносять акуратно, не перетинаючи контури. Це роблять почергово, наприклад, спочатку замальовуються всі ділянки, що мають жовтий колір, далі зелений, і так, поступово заповнюючи скло від найсвітліших до темних тонів. В останню чергу замальовується тло роботи. Тло – це основний колір, фон, на якому зроблено малюнок, задній план картини, малюнок, який підкреслює, виділяє основні елементи зображення. Тло замальовують, коли вже висохли попередньо нанесені кольори. Згідно задуму майстра, залишається незаповнене фарбою місце для накладання фольги.

Набирати фарбу на пензль намагаються якомога рівномірніше. Заливати обмежену контуром ділянку скла потрібно акуратно. Фарба розводиться відповідними розчинниками для олійних фарб або водою для темперних фарб. Консистенція фарби повинна бути не дуже рідкою, для того,

щоб шар фарби не просвічувався і через нього не було видно картону чи цупкого паперу, яким накривається зворотний бік картини. Оскільки олійна фарба на склі сохне дуже довго, художники додають до неї рідину – секатив для прискорення процесу висихання. Отже, робота над твором вимагає від митця неабиякого терпіння, бо є довготривалою в часі.

Далі картина на склі оформлюється в раму. Зі зворотного боку на твір кладуть цупкий папір чи картон. Якщо фарби на картині просвічуються, то краще обирати кольоровий картон – відповідний кольору тла композиції. Картина вкладається в раму і закріплюється. Для цього використовують невеличкі гвіздки, молоток або степлер зі скобами. Колір рами теж обирається ретельно. Невдало підібраний, він може зіпсувати загальне враження від твору. Тому слід використовувати або нейтральні кольори, або такі, які співпадають з кольоровою гамою композиції.

Сучасні художники, що працюють у техніці малярства на склі, використовують скло з фоторамок, до складу яких вже входять спеціальні зажими та картон для фонового пілкладу.

На уроках образотворчого мистецтва в школі для зручності можна використати для малювання контуру – чорні спиртові маркери (фломастери), а замість олійних чи темперних фарб – гуашеві фарби з додаванням невеликої кількості клею ПВА.

Показ учням технологічної картки «Послідовність виконання твору малярства на склі».

Демонстрація оригіналів учнівських робіт з малярства на склі.

Учні разом з учителем аналізують послідовність виконання роботи в техніці малярства на склі.

IV. Робота зі словником. Учні записують вивчені на уроці поняття та терміни.

V. Вправлення з малярства на склі.

Нагадування учням про правила техніки безпеки під час роботи зі склом.

Вправа №1. Малювання ліній тушшю на склі.

Завдання: оволодіти прийомами малювання на склі.

Обладнання та матеріали: скло (розміром 10x15 см.), туш, пера.

За допомогою пера, змоченого в чорну туш, проведемо лінії на склі. Спочатку проводимо прямі лінії – довгі та короткі, потім – хвилясті лінії. Хвилясті лінії повинні бути вільними і стрімкими. Цю вправу можна

повторити, використовуючи кольорову туш. Червоні, зелені, сині та жовті лінії будуть у цьому випадку напівпрозорими. Слід звернути увагу на нахил пера. Його тримають у руках як пензль, або як кулькову ручку. Малювати пером на склі потрібно повільно, акуратно і впевнено. Якщо лінія вийшла невдалою, її витирають вологою тканиною. Але багато виправлень можуть зіпсувати твір, тому бажано в період навчання малярству на склі використовувати ескізи. Заздалегідь створюють ескіз, зворотний тому, який будуть використовувати, бо малюють на одній стороні скла, а лицьовою стороною композиції вважається інша сторона. Ескіз підкладають під скло, щоб уникнути виправлень під час малювання контурів. Досвідчені народні митці, такі як А. Рак, І. Сколоздра, не користувалися ескізами, а створювали власні композиції прямо на склі, вправно володіючи лінією. Поступово в учнів основної школи треба намагатися розвивати саме такий підхід до народного малярства на склі.

Вправа №2. Малювання контурів тушшю.

Завдання: оволодіти прийомами нанесення контурів на скло.

Обладнання та матеріали: скло (розміром 10x15 см.), туш, пера.

Контур у зображеннях на склі використовується доволі часто. Контур тушшю проводять перами різної товщини. Він може повністю окреслювати зображення на склі, або тільки підкреслювати необхідні акценти в композиції. Контуром, промальованим за допомогою пера та туші (чорної або кольорової) у народних картинах та іконах часто зображували всі елементи композиції твору.

Вправа №3. Малювання контуру маркером на склі.

Завдання: оволодіти прийомами нанесення контурів на скло.

Обладнання та матеріали: скло (розміром 10x15 см.), маркери.

В умовах школи краще запропонувати учням малювати на склі чорним спиртовим маркером замість туші, а замість олійних чи темперних фарб можна використати гуашеві фарби з додаванням невеликої кількості клею ПВА. За допомогою маркера проведемо лінії на склі. Маркер тримають в руці як кулькову ручку. Лінії проводять впевнено, не відриваючи руки від скла, коли малюють окремі елементи. Намальований таким чином контур, на відміну від контуру тушшю, швидко сохне, не розтікається по склу. Єдиний недолік такого малювання – контур завжди однакової товщини та трохи прозорий.

Учні виконують вправи №1, №2, використовуючи маркер.

Під інше скло учні підкладають ескіз, створений на попередньому уроці та переносять контури зображень.

VI. Завершення уроку.

Підведення підсумків уроку.

Питання для перевірки набутих знань:

- Які художні матеріали використовують народні майстри малярства на склі?
- Якими матеріалами можна користуватися на уроках образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі?
- Опишіть послідовність виконання твору в техніці малярства на склі.
- Для чого створюють обернену копію твору малярства на склі?
- Чому на Україні зустрічається багато майже ідентичних творів малярства на склі?
- Що таке кліше ?

Відповіді учнів.

Перегляд учнівських вправлянь на склі. Аналіз та обговорення виконаних робіт.

VII. Домашнє завдання. Виконати самостійно вправу №1, №2 використовуючи маркер.

Урок №3

Кількість навчальних годин: 2

Тема уроку: Композиція «Ой, закувала зозуля у лузі». Малювання квітів та птахів на склі.

Цілі уроку: поглиблювати знання учнів з малярства на склі, удосконалювати навички малювання на склі; формувати художній досвід, розвивати художньо-образне мислення, фантазію, уяву, вправність володіння лінією, акуратність у роботі, терпіння; виховувати естетичні почуття, любов до краси рідного краю.

Завдання уроку:

- сприймання та аналіз творів, виконаних у техніці малярства на склі;
- навчання учнів основним прийомам малювання пензлем на склі, виконання вправ;
- ознайомлення учнів з особливостями зображення квітів та птахів у народному мистецтві та послідовністю їх виконання на склі.

- виконання композиції «Ой, закувала зозуля у лузі» на склі.

Обладнаннята матеріали:

1. Технічні засоби навчання: мультимедійний екран.
2. Ілюстративний ряд (народні картини на склі із зображенням птахів та квітів), альбоми з творами малярства на склі.
3. Технологічна картка «Послідовність виконання твору на склі».
4. Аудіосупроводження (українські народні пісні).
5. 2 скла (розміром 15x20 см.), маркер, гуаш, клей ПВА, колонкові пензлі (№2-№5), папір (формат А-5), олівець, вода.
6. Зразки вправлянь на склі.
7. Оригінали учнівських творів на склі.

Основні поняття, терміни: малярство на склі, мотив, народна картина, сюжет.

Види мистецтва, що інтегруються на уроці: графіка, живопис, музика.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку:

I. Організація уваги учнів та проголошення теми уроку.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.

Учитель пропонує учням пригадати засвоєні раніше знання та відповісти на питання:

- Яке мистецтво ми називаємо малярством на склі?
- Які художні матеріали потрібні для виконання композиції на склі?
- Для чого створюють обернені ескізи в малярстві на склі?

Відповіді учнів.

III. Виклад основного матеріалу.

Розповідь учителя:

Народна картина на склі як культурно-мистецьке явище має свої традиційні сюжети. Сюжет –це тема у мистецтві, перебіг дії та послідовність її розвитку у мистецькому творі. Найбільш популярними сюжетами народних картин на склі є такі, що зображують тварин і птахів – «Котики», «Олені», «Лебеді», «Голуби». Майстри малярства на склі відображали цих істот серед буяння квітів та садів, у лісах, на галявинах та долинах.

Сприйняття художником краси навколишньої природи, втілені в народних картинах на склі, допомагають зрозуміти глибину міфологічного

світу наших предків. Особливо відчутним є вплив казок, переказів, ліричних пісень на створення митцем народної картини на склі. На відміну від народної ікони на склі, що втілювала духовний образ, народна картина на склі відтворювала світ, що оточував людину. Характерною художньою особливістю народної картини на склі був її яскравий барвистий колорит, тісний зв'язок з природою. Слід зауважити, що в різних видах народного мистецтва повторюються певні елементи зображення. Ці схожі за манерою виконання характерні елементи прийнято називати «мотиви». Найпоширенішими мотивами у традиційному українському декоративно-ужитковому мистецтві є «вазон», «букет», «віночок», «квітка», «бігунець». Вони зустрічаються також і в малярстві на склі, особливо це стосується народних ікон та зображень природи у народних картинах. Рослинний світ народної картини на склі увібрав у себе все розмаїття та барвистість живої природи. Троянди, лілеї, дзвіночки, ружі; калини, верби, тополі, яблуні – цілі сади – присутні у творах малярства на склі («Біля криниці», «Голуби», «Ангел рятує дітей над прірвою»).

У народних віруваннях українців багато легенд про птахів. Птаство у фольклорних творах завжди антропоморфується, розуміє людську мову й розмовляє. Птах – одночасно символ щастя, польоту, мрії; смутку, журби та роздумів. Також птаха вважають символом долі, сім'ї, любові, весільним оберегом, покровителем дітей та жінок. Образ птаха – споконвічне уособлення добра та щастя. Він символізує прагнення народу жити в мирі, злагоді та любові. Тому, напевно, в народних картинах і зображують різних птахів. Образ казкового птаха присутній у більшості творів народних митців малярства на склі. Незмінним мотивом у малярстві на склі є парне зображення птахів, що в народному мистецтві уособлюють кохання, щастя.

Аналіз учнями творів народних майстрів із зображеннями квітів та птахів «Біля криниці», «Наталка і Петро», «Ангел рятує дітей над прірвою», «Котики», «Олені», «Лебеді», «Голуби».

Показ та аналіз учнями технологічної картки «Послідовність виконання твору малярства на склі», зразків учнівських робіт з малярства на склі.

IV. Робота зі словником. Учні записують вивчені на уроці поняття та терміни.

V. Вправління учнів з малярства на склі.

Нагадування учням про правила техніки безпеки під час роботи зі склом.

Учні виконують вправи з навчання малярству на склі.

Вправа №1. Малювання контурів пензлем.

Завдання: оволодіти прийомами нанесення контурів на скло.

Обладнання та матеріали: скло (розміром 15x20 см.), гуашеві фарби, клей ПВА, колонкові пензлі (№2-№5), вода.

Малювати контур зображень можна і пензлем. Для цього знадобляться колонкові пензлі різної товщини розмірами від №1 до №5. Змоченим у фарбу пензлем проводимо лінії – рівні та хвилясті. Руку не відриваємо від скла до завершення малювання певного елемента композиції. У народних картинах пензлем промальовували світлотіні на пелюстках і листі квітів та деталізували забарвлення птахів.

Вправа №2. Малювання цяток на склі.

Завдання: оволодіти прийомами малювання пензлем на склі.

Обладнання та матеріали: скло (розміром 15x20 см.), гуашеві фарби, клей ПВА, колонкові пензлі (№2-№5), вода.

Легким дотиком пензля малюємо цятки. Тонким пензлем – маленькі, товстим – великого розміру. Малюємо цятки у вигляді квітки, винограду, калини, обводимо цятками контури різних зображень на склі. Можна торкнутися і протягти пензлем по склу – такі мазки теж використовують у декоративному малюванні пелюсток та листя квітів. Багато прийомів, елементів та мотивів народного розпису (петриківського, полтавського) можна використовувати і в малярстві на склі.

Вправа №3. Малювання простих зображень. Квіти.

Завдання: оволодіти прийомами малювання квітів на склі.

Обладнання та матеріали: скло (розміром 15x20 см.), маркер, гуашеві фарби, клей ПВА, колонкові пензлі (№2-№5), вода.

Спочатку обведемо чорним маркером контур квітки. Після цього пензлем, змоченим у білу фарбу, промалюємо прожилки на пелюстках та листочках квітки. Далі, коли фарба висохне, починаємо промальовувати обмежений чорним контуром фрагмент композиції на склі відповідними кольорами. Після висихання цієї ділянки на склі, зафарбовуємо тло композиції. Пензлем можна малювати на склі і без використання контуру.

Вправа №4. Контурне малювання фігури пташки на склі.

Завдання: навчитися малювати птаха на склі.

Обладнання та матеріали: скло (розміром 15x20 см.), маркер.

Контурне зображення пташки в народному малярстві передбачає нанесення хвилеподібних ліній. Спершу малюємо маркером складну хвилеподібну верхню лінію від кінчика дзьоба до кінця хвоста. Нижню – відповідно так само, підкреслюючи тулуб. Далі легкими хвилястими рухами, не відриваючи руки від скла, малюємо контури одного крила, за ним – іншого. Легкими рисками малюємо ноги птаха.

Вправа №5. Вільне, безконтурне малювання на склі пензлем.

Завдання: оволодіти прийомами малювання пензлем на склі.

Обладнання та матеріали: скло (розміром 15x20 см.), гуашеві фарби, клей ПВА, колонкові пензлі (№2-№5), вода.

Пензлем, змоченим у фарбу та клей ПВА, малюємо елементи уявного пейзажу, на передньому плані – квіти, листя, плоди. У роботі використовуємо різні кольори. Створюємо живописні переходи одного кольору в інший, прямо на склі змішуючи кольори.

Учні виконують вправи на склі. Для всіх вправ можна використати одне скло розміром 15x20 см.

Далі учнями виконується творча робота «Ой, закувала зозуля у лузі» на іншому склі розміром 15x20 см. Школярі створюють на папері ескіз майбутнього твору – малюють пташку в оточенні квітів, з урахуванням особливостей зображення квітів та птахів у народному малярстві. Потім створюється зворотна проекція ескізу. Її підкладають під скло і обводять основні контури зображення маркером на склі. Під час виконання творчого завдання учні починають роботу з деталізації елементів композиції (промальовування пір'я, очей, дзьобу птаха, квітів, листя) після чого переходять до промальовування великих площин. Отже, живописна робота ведеться в такій послідовності: спочатку промальовуються тонким пензлем дрібні деталі. Після висихання цього шару фарби, поверх нього наносяться великі живописні площини композиції твору. У кінці роботи замальовується все тло твору.

VI. Завершення уроку.

Підведення підсумків уроку.

Питання для перевірки набутих знань:

- Дайте визначення понять «мотив», «народна картина».
- Опишіть особливості зображення квітів у малярстві на склі.

- Якими художніми прийомами користуються майстри малярства на склі у зображенні птахів ?
 - Визначте послідовність виконання твору в техніці малярство на склі.
- Відповіді учнів.

Виставка дитячих творів малярства на склі.

Обговорення та аналіз робіт.

VII. Домашнє завдання. Малювання композиції на склі «Голуби».

Урок №4

Кількість навчальних годин: 2

Тема уроку: «Тече річка, невеличка». Пейзаж на склі.

Цілі уроку: поглиблювати знання учнів з малярства на склі, удосконалювати навички малювання пейзажу на склі; формувати художній досвід, розвивати образне мислення, фантазію, уяву; виховувати естетичні почуття, любов до природи та краси рідного краю.

Завдання уроку:

- сприймання та аналіз творів на склі;
- характеристика жанрів та основних сюжетів малярства на склі;
- ознайомлення учнів з особливостями зображення природи у народному мистецтві, послідовністю виконання пейзажу на склі;
- навчання учнів основним прийомам малювання на склі засобами графічної лінії, вдосконалення навичок малювання маркером та пензлем на склі; виконання вправ, створення цікавої кольорової гармонії на склі;
- виконання композиції «Тече річка, невеличка».

Обладнання та матеріали:

1. Технічні засоби навчання: мультимедійний екран.
2. Ілюстративний ряд: репродукції народних краєвидів на склі із зображеннями річки, озера та ставу, альбоми з творами малярства на склі.
3. Технологічна картка «Послідовність виконання твору на склі».
4. Аудіосупроводження (українські народні пісні).
5. 2 скла (розміром 15x20 см.): одне для вправлянь, інше – для пейзажу; маркер, гуаш, клей ПВА, колонкові пензлі (№2-№5), папір (формат А-5), олівець, вода.
6. Зразки вправлянь на склі.

7. Оригінали учнівських творів на склі.

Основні поняття, терміни: жанр, краєвид, мотив, сюжет, малярство на склі.

Види мистецтва, що інтегруються на уроці: графіка, живопис, музика.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку:

I. Організація уваги учнів та проголошення теми уроку.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.

Учитель пропонує учням пригадати засвоєні раніше знання та відповісти на питання:

- Яке мистецтво ми називаємо малярством на склі?
- Якою може бути лінія у малярстві на склі?
- Що таке пейзаж?

Відповіді учнів.

III. Виклад основного матеріалу.

Розповідь вчителя.

Народна картина як різновид народного малярства має свої жанри: краєвиди, натюрморти, портрети, тематично-сюжетні композиції. Найбільш поширеним жанром народної картини є побутовий. Людей, тварин у таких творах зображували на фоні природи – пейзажу.

Жанр «чистого» пейзажу (зображення лише природи) у народній картині з'являється у кінці XIX – на початку XX століття, разом із певними змінами у світогляді людей, у період зростання міст, що розірвало єдність людини й природи.

Поетико-романтичні погляди селянства на щасливе, безтурботне життя проявилися в системі певних образів-символів у пейзажі, в яких домінує одвічна мрія про свій «райський» куточок. Навіть сама назва таких картин, як «Тихий куточок», «Сільська ідилія», спрямовує думку глядача в русло авторського світобачення.

У цих простих, на перший погляд, зображеннях природи, народний майстер веде розмову про красу та гармонію. Не можна не помітити, що у народному малярстві повторюються певні мотиви (зображення) протягом віків. Це пояснюється не тільки спадкоємністю, передачею традицій від покоління до покоління, але, передовсім, постійною єдністю людини з природою. Так у пейзажах на склі з'являлися калина, яблуні, місцеві церкви,

вітряки, вулички й хати, річки та ставочки з плаваючими лебедями. Позбавлені фахових навичок, народні малярі обмежено користувалися засобами лінійної та повітряної перспективи, законами світлотіней та рефлексів. Подібні завдання народні митці розв'язували спрощено, узагальнено. Та від цього їхні твори не втрачали своєї емоційної сили, набуваючи глибокої символічності.

IV. Робота зі словником. Учні записують вивчені за урок поняття та терміни.

Перегляд та аналіз народних картин на склі із зображенням природи (річок, ставків, озер). Показ учням технологічної картки «Послідовність виконання твору малярства на склі», зразків учнівських робіт з малярства на склі.

V. Самостійна робота учнів.

Нагадування учням про правила техніки безпеки під час роботи зі склом.

Малювання пейзажу на склі «Тече річка, невеличка».

Завдання: навчитися малювати природу на склі.

Обладнання та матеріали: скло (розміром 15x20 см.), маркер, гуашеві фарби, клей ПВА, колонкові пензлі (№2-№5), папір (формат А-5), вода, кольорова фольга.

На папері (формат А-5) школярі малюють ескіз сільського пейзажу з річкою на передньому плані. Біля річки розташовують верби, калини, квіти.

Об'єкти, що знаходяться ближче до нас, зображують у композиції більші за розміром і нижче на аркуші паперу, а ті, що знаходяться далі – менші за розміром і вище на аркуші паперу. Далі школярі створюють зворотну проекцію ескізу композиції. Його підкладають під скло (розміром 15x20 см.) та маркером обводять контури композиції на склі. Після цього починається робота в кольорі. Пензлем акуратно наносять фарбу на скло, створюють живописні ефекти та цікаву кольорову гармонію, застосовуючи знання та вміння, набуті у попередніх вправленнях. Пам'ятаємо про особливість малювання на склі: в першу чергу промальовуємо дрібні деталі, відблиски; далі – більші елементи; а тло композиції промальовуємо в останню чергу.

Використовуючи прийоми як контурного так і вільного малювання по склу, пошарового нанесення фарби на поверхню скла, створення ефектів прозорості в композиції, виконуємо пейзаж на склі. Де потрібно – залишаємо

незафарбовані ділянки скла для фонового підкладу з іншого боку кольорової фольги.

Учні оволодівають прийомами проведення ліній у народному мистецтві, нанесення фарб на скло.

VI. Завершення уроку.

Підведення підсумків уроку.

Питання для перевірки набутих знань:

- Охарактеризуйте пейзаж як жанр у народному мистецтві.
- Опишіть побудову композиції пейзажу в малярстві на склі.
- Що таке «чистий» пейзаж у народному мистецтві?
- Якими художніми матеріалами користуються народні майстри малярства на склі?

Відповіді учнів.

Виставка учнівських робіт. Аналіз та обговорення творів малярства на склі.

VII. Домашнє завдання. Виконати композицію на склі «Сільська ідилія».

Урок №5.

Кількість навчальних годин: 2

Тема уроку: «Ой, чий то кінь стоїть?» **Малювання фігури коня на склі.**

Цілі уроку: поглиблювати знання учнів з малярства на склі, удосконалювати навички малювання на склі, ознайомити учнів з особливостями малювання фігури коня на склі; розвивати образне мислення, формувати художній досвід, фантазію, уяву; виховувати естетичні почуття, любов до природи рідного краю.

Завдання уроку:

- сприймання та аналіз творів на склі із зображенням фігури коня у народному мистецтві;
- ознайомлення учнів з послідовністю виконання контурного малювання фігури коня на склі;
- навчання учнів основним прийомам малювання пензлем на склі, виконання вправ;
- виконання композиції «Ой, чий то кінь стоїть?».

Обладнання та матеріали:

1. Технічні засоби навчання: мультимедійний екран.
2. Ілюстративний ряд: репродукції народних картин та ікон на склі із зображенням фігури коня (твори І. Сколоздри, А. Рак, О. Ковальчука, О. Романів-Тріски), фотографії коня у природі.
3. Технологічні картки з прикладами послідовності виконання творів на склі.
4. Аудіосупроводження (українські народні пісні).
5. 2 скла (одне – розміром 15x20 см. – для вправлянь, інше – розміром 20x30 см. – для виконання композиції), маркер, гуаш, клей ПВА, колонкові пензлі (№2-№5), папір (формат А-4), олівець, вода.
6. Зразки вправлянь на склі.
7. Оригінали учнівських творів на склі.

Основні поняття, терміни: наїв, образ, ритм, рух, символ, художня мова, малярство на склі.

Види мистецтва, що інтегруються на уроці: графіка, живопис, музика.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку:

I. Організація уваги учнів та проголошення теми уроку.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.

Учитель пропонує учням пригадати засвоєні раніше знання та відповіді на питання:

- Охарактеризуйте художні матеріали які використовуються в малярстві на склі.
- Як ви думаєте, від яких свійських тварин залежало життя і добробут українців у VIII –XIX століттях?
- Чи бачили ви коли-небудь коней? Де?
- Які ви знаєте казки, пісні, де згадується кінь?

Відповіді учнів.

III. Виклад основного матеріалу.

Розповідь вчителя.

Образ коня відноситься до одного із найпоширеніших у народній творчості, зокрема, в народній картині. Що так приваблює художників у цій прекрасній істоті, чому вони зображують її в багатьох композиціях? Здавна кінь був незамінним помічником у господарстві української родини. В українській міфології, казках кінь символізував вільний козацький дух, був

істотою, котра могла миттєво опинитися в іншому вимірі, переноситися з одного світу до іншого. Такий образ часто застосовується у народних казках – «Сивка-Бурка», «Коник-Горбоконики». Від кольору коня залежить і його приналежність до певних сил – так, наприклад, вороний кінь символізував нічне небо, де мешкають душі померлих; червоний кінь асоціювався з сонцем і вогнем; білий кінь уособлював перемогу світлих сил над злом (відомий сюжет Змієборця або Георгія Переможця на білому коні в іконописі на склі). Зображення коня можна часто побачити у витворах народного мистецтва – ковшах, гребенях, дитячих іграшках, покрівлях осель. Образ коня символізував волю і свободу. У канонічних сюжетах народної картини, в тому числі і на склі («Козак і дівчина», «Біля криниці») поряд із постаттю козака неодмінно зображували коня. Коня бачимо і у відомому сюжеті «Козак Мамай».

Учні аналізують зображення фігури коня в народних картинах та іконах на склі. Показ та аналіз учнями технологічної картки «Послідовність виконання твору малярства на склі».

IV. Робота зі словником. Учні записують вивчені за урок поняття та терміни.

V. Вправління з малярства на склі.

Нагадування учням про правила техніки безпеки під час роботи зі склом.

Показ вчителем послідовності виконання контурного зображення фігури коня на дошці.

Коментар вчителя: «Малювання коня у народному мистецтві має свої особливості. На думку художника-педагога В. Парахіна, найбільш логічно для зручності освоєння завдання починати малювати з визначальної лобової лінії голови тварини, далі малюють вуха і гриву тварини з незначним сходженням на спині вгору. Далі вимальовуємо хвіст коня. Знову вертаємося до голови коня. Малюємо нижню частину голови, шию і тулуб хвилястою лінією, з'єднуючи її з лінією хвоста. Потім малюємо передні та задні ноги коня. В останню чергу позначаємо очі; легкими лініями ще раз промальовуємо гриву та хвіст.

Малювання фігури коня на склі.

Завдання: навчитися малювати фігуру коня на склі.

Обладнання та матеріали: скло, (розміром 20x30 см), маркер, гуашеві фарби, клей ПВА, пензлі, папір (формат А-4), простий олівець, гумка, вода.

Учні тренуються малювати фігуру коня на папері простим олівцем. Потім створюють зворотну проекцію власного твору. Проекцію підкладають під скло і, за допомогою маркера, обводять контури зображення коня вже на склі. Далі макером малюють пейзаж, який слугує тлом композиції.

Коментар вчителя:

Живописна робота ведеться у такій послідовності: спочатку світлими тонами помічають полиски на тілі коня. Після цього наступним шаром фарби – відповідно забарвленню тварини – замальовуємо всю фігуру коня. Так само продовжуємо роботу над фоном композиції – промальовуючи спочатку дрібні елементи твору, в останню чергу замальовуємо тло композиції.

VI. Самостійна робота учнів.

Учні створюють композицію «Ой, чий то кінь стоїть?» на склі. Спочатку помічають контури зображень на склі, далі малюють фарбами.

VII. Завершення уроку.

Підведення підсумків уроку.

Питання для перевірки набутих знань:

- Проаналізуйте, чому в народній творчості образ коня такий популярний?
- Як зображували фігуру коня у народних картинах?
- Опишіть послідовність виконання композиції «Ой, чий то кінь стоїть?».

Відповіді учнів.

Виставка учнівських робіт. Аналіз творів.

VII. Домашнє завдання. Виконати твір на склі «Бойовий товариш (кінь козака)» або «Кінь княгині».

6 клас

Урок №1

Кількість навчальних годин: 1

Тема уроку: Творчість народних майстрів малярства на склі

Цілі уроку: ознайомити учнів з майстрами народної творчості, що малюють на склі, їх життєвим та творчим шляхом, вчити сприймати та аналізувати твори народних митців; розвивати спостережливість, уяву, художній смак, формувати художній досвід; виховувати бережне ставлення до зразків малярства на склі, любов та повагу до народного мистецтва.

Завдання уроку:

- сприйняття та аналіз творів на склі І. Сколоздри;
- ознайомлення з мистецьким доробком та особливостями художнього почерку художниці А. Рак;
- порівняльна характеристика зображувальних засобів у творчості А. Рак та І. Сколоздри.
- ознайомлення на прикладі творчості українських художників з різними художніми прийомами та стилями виконання народної картини на склі;
- аналіз послідовності етапів виконання композиції на склі, композиційної побудови твору, кольорів та кольорових сполучень, які використовують народні митці та професійні художники;

Обладнання та матеріали: ілюстративний ряд (репродукції народних картин на склі, творів І. Сколоздри, А. Рак).

1. Технічні засоби навчання: мультимедійний екран.
2. Презентація «Малярство на склі», ілюстративний ряд (репродукції народних картини на склі – твори І. Сколоздри та А. Рак).

Основні поняття, терміни: малярство на склі, народна картина, майстер народної творчості, стиль, зображувальні засоби, почерк, образ, манера виконання.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Хід уроку

I. Організація уваги учнів та оголошення теми уроку.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.

Учитель пропонує учням пригадати засвоєні раніше знання та відповіді на питання:

- Що ви знаєте про малярство на склі?
- Яких майстрів малярства на склі ви знаєте?

Відповіді учнів.

III. Виклад основного матеріалу.

Розповідь вчителя.

Багато народних картин на склі, що дійшли до нашого часу, на жаль, не мають авторства – вони не підписані художниками, що їх створювали. Для народних митців, на відміну від професійних художників, це було не важливо, та й на склі це зробити не так просто. І тому імена творців більшості з них не зберегла історія. Але є художники, яких ми знаємо, та можемо прослідкувати за творчістю, розглянувши їх доробки.

Серед найбільш відомих та талановитих майстрів малярства на склі можна назвати Івана Сколоздру та Анастасію Рак.

Творчість Івана Миколайовича Сколоздри – самобутнє явище народного образотворчого мистецтва, вона має глибокі корені, що спираються на високу культуру українських традицій.

Народився Іван Сколоздра в с. Розвадів (Львівщина). Його дід входив до старшого церковного братства й відзначався активною участю у розбудові місцевої церкви. У першому класі майбутній митець провчився лише місяць – почалась Друга світова війна. З 1950 року Іван Сколоздра почав працювати на Розвадівському кахельному заводі. У 1956 році, після демобілізації, він повертається в Розвадів, працює на кахельному заводі, потім закінчує школу кіномеханіків у Львові і працює у Будинку культури Миколаївського цементно-гірничого комбінату. Тут розпочалася його біографія як художника малярства на склі. Творчий доробок майстра надзвичайно багатий та оригінальний. Його картинами на склі милуються у Франції, США, Польщі, Прибалтиці, Росії, не злічити виставок, які відбулися в Україні. Видано два альбоми його робіт, створено три фільми.

У 1999 році Іванові Сколоздрі присвоєно звання Заслуженого майстра народної творчості, а у 2001 році – Івана Сколоздру відзначено Всеукраїнською премією в галузі гуманітарних наук, культури та мистецтва «Визнання».

Іван Сколоздра малював свої картини олійними фарбами. Пензлі для роботи виготовляв переважно сам. Контури майбутньої композиції наводив тушшю. Малював І. Сколоздра здебільшого відразу на склі без попереднього ескізу на папері. Перед тим, як почати малювання картини, він уже бачив її у своїй уяві. Лінійним контуром і локальними кольоровими площинами невимушено, ніби на одному подиху, художник створював цілий калейдоскоп образних композицій. У цьому, напевно, і криється сила його таланту. Від природи І. Сколоздра був наділений тонким чуттям кольору. Його живопис приваблює чистотою, яскравістю барв і водночас тональною злагоженістю. Картини І. Сколоздри дивують невичерпністю сюжетних ситуацій, душевною теплотою. З-під пензля майстра вийшли картини, на яких відображено трагічні сторінки історії України, героїчний епос козаччини, дороги чумаків, обряди і звичаї, герої творів Т. Шевченка, Лесі Українки, В. Стефаніка, поетів В. Симоненка, Л. Костенко, Б. Стельмаха, портрети майстрів народної творчості України. У мажорному ключі

відображав художник події життя в композиціях «На оновленій землі», «Свято возз'єднання». Своєрідну інтерпретацію народного епосу та народних пісень бачимо на картинах на склі «Маруся Богуславка», «Веснянки», «Русалка», «На Івана Купала». Композиційно-образне вирішення «Катерини» за однойменною поемою Т. Шевченка сповнене символіки, метафоричних образів, близьких до пісенного фольклору.

У своїй творчості Іван Сколозdra звертався до героїчного епосу українських народних дум. Його хвилюють образи народних співців – кобзарів, хоробрих козаків – самовідданих борців за долю рідного народу.

Тематика творів майстра багата і різнопланова: це фольклор, історія, народні традиції і обряди, історичні та мистецькі портрети, природа. Художник створив свою власну манеру малювання. Роботи Івана Сколоздри надзвичайно теплі і барвисті. Крізь них ніби проглядає його світла душа, яка увібрала в себе всю позитивну енергетику генетичної пам'яті українського народу.

Демонстрація репродукцій творів художника з подальшим обговоренням.

Питання для обговорення:

- Де народився І. Сколозdra?
- Яка тематика творів І. Сколоздри?
- Чи використовує майстер попередній ескіз у створенні композиції на склі?
- Якими виражальними засобами народного малярства на склі користувався майстер?
- Хто є головними героями творів І. Сколоздри?

Не менш талановита художниця – А. Рак народилася на Полтавщині. Малювати почала з десятого класу, коли ще навчалася в школі. Першими творами її були квіти, зображати які вона дуже любила («Маки», «Троянди»). Традиційні для полтавського малярства на склі сюжети («Козак і дівчина біля криниці», «Парубок і дівчина», «Голуби», «Котики») вона доповнює темами й образами народної картини на полотні, дереві та фанері («Козак Мамай», «Ангел рятує дітей над прірвою», краєвиди, натюрморти).

Опосередковано з народною традицією співвідносяться сюжети, пов'язані з пісенним фольклором, народними звичаями та обрядами («На Великдень, біля церкви», «Купала», «Водохреща»), краєвиди з церквами, портрети (І. Мазепа, Т. Шевченко), а також нечисленні роботи,

створені за особистими спостереженнями та враженнями (композиція із зображенням трудового табору в Німеччині, картина «Моя родина»).

А. Рак малює свої роботи без попереднього ескізу, відшукує вдалу лінію прямо на склі, іноді здається, що контур вона малює рискуванням. Художниця створила власну цікаву манеру малювання на склі. На відміну від робіт І. Сколоздри, лінійним контуром художниця не чітко окреслює форму предметів, не замальовує одним локальним кольором певну ділянку картини, а утворює живописні переходи одного кольору в інший. Народні картини Анастасії Рак побували на виставках у різних містах нашої країни та за її межами. А. Рак постійно перебуває у творчому пошуці, активно працює над створенням нових композицій, проводить майстер-класи з навчання малярству на склі по всій Україні. Родинні традиції продовжує її донька – Світлана Рак, яка теж малює на склі.

Показ репродукцій творів А. Рак з подальшим обговоренням творчості мисткині.

- Де народилася Анастасія Рак?
- Яка улюблена тематика творів на склі А. Рак?
- Чим відрізняється манера письма художниці від творчості І. Сколоздри?
- Які художні матеріали використовує А. Рак у своїй творчості?

IV. Робота зі словником. Учні записують вивчені за урок поняття та терміни.

V. Самостійна робота учнів. Сприймання та аналіз творів А. Рак та І. Сколоздри. Серед творів учням пропонується вибрати той, стиль виконання якого найбільше сподобався. Пояснити, чому саме. Порівняти виконання на склі сюжету «Козак Мамай» у творчості А. Рак та І. Сколоздри.

VI. Завершення уроку.

Підведення підсумків уроку.

Питання для перевірки набутих знань:

- Які основні сюжети народних картин ви можете назвати?
- Як ви розумієте поняття стиль, почерк, манера виконання?
- Охарактеризуйте творчий почерк виконання картин на склі А. Рак.
- Опишіть особливості виконання композицій малярства на склі у творчості І. Сколоздри.

Відповіді учнів.

Аналіз та обговорення виконаних ескізів.

VII. Домашнє завдання. Створити ескіз композиції за народними мотивами. Зробити зворотну проєкцію ескізу для виконання в техніці малярства на склі.

Урок №2

Кількість навчальних годин: 2

Тема уроку: «Козак Мамай». Малювання фігури козака на склі.

Цілі уроку: поглиблювати знання учнів з малярства на склі, удосконалювати навички малювання на склі, ознайомити учнів з особливостями малювання фігури людини на склі; розвивати образне мислення, спостережливість, фантазію та уяву; виховувати повагу до історії рідного краю та її героїв.

Завдання уроку:

- сприймання та аналіз народних картин із зображенням козака Мамає;
- ознайомлення учнів із особливостями зображення фігури людини на склі;
- оволодіння основними прийомами малювання постаті козака у народному мистецтві;
- пошук учнями власної пластичної виразності образу козака Мамає на склі;
- використання контурного і вільного малювання на склі, поширеного нанесення фарби на скло, виконання вправ;
- виконання твору на склі «Козак Мамай».

Обладнання та матеріали: репродукції народних картин «Козак Мамай», технологічні картки з прикладами послідовності виконання творів малярства на склі, вправами та завданнями; альбоми з творами малярства на склі; скло (розміром 20x30 см), маркер, гуаш, клей ПВА, пензлі, папір (формат А-4), простий олівець, вода.

Обладнання та матеріали:

1. Технічні засоби навчання: мультимедійний екран.
2. Ілюстративний ряд (репродукції народних картин на склі та на полотні «Козак Мамай», твори «Козак Мамай» І. Сколоздри, А. Рак, О. Ковальчука, О. Романів-Тріски).
3. Технологічна картка з прикладами послідовності виконання творів на склі.

4. Оригінали учнівських творів на склі.

5. Скло (розміром 20x30 см.), маркер, гуаш, клей ПВА, колонкові пензлі (№2-№5), папір (формат А-4), простий олівець, гумка, вода.

Основні поняття, терміни: малярство на склі, козак Мамай, наївне мистецтво, народна картина, образ.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Організація уваги учнів та оголошення теми уроку.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.

Учитель пропонує учням пригадати засвоєні раніше знання та відповіді на питання:

- Кого на Україні називали козаками?
- Що ви знаєте про козака Мамаю?
- Де ви зустрічали зображення козака Мамаю?

Відповіді учнів.

III. Виклад основного матеріалу

Розповідь учителя.

Образ Козака Мамаю був надзвичайно поширений у народному малярстві. Козака зображують на дверях хат, скринях, народних картинах. Він символізував прагнення українців до волі, їх героїзм та відвагу.

Розглянемо одну з таких картин із зображенням легендарного Мамаю. На ній ми бачимо козака із сумним і вдумливим поглядом, сивими вусами. Мамай мав традиційну козацьку зачіску – «оселедець» – чуб, закручений за вухо. Козак Мамай сидить, схрестивши ноги, у руках тримає бандуру. Позаду Мамаю – розлогий дуб, що символізував світобудову. На дубі висять казанок і герб – знак шляхетного походження. Перед козаком зображені шапка, шабля, пістолі, порохівниця. За спиною – кінь, бойовий товариш, прив'язаний до встромленого в землю списа. Все це атрибути козацької військової честі і слави. Мамай сів під дубом відпочити перед важливим військовим походом. Його зображення служили оберегом помешкання, і тому у XVIII – XIX століттях прикрашали майже кожну сільську хату.

Учні розглядають репродукції картин із зображенням козака Мамаю. Аналізують образи-символи, що є визначальними для даного сюжету народної картини. Сприймають і аналізують композиційну побудову твору

«Козак Мамай». Згадують послідовність малювання пейзажу, квітів, коня на склі для подальшого втілення власного творчого задуму на склі.

IV. Робота зі словником. Учні записують вивчені за урок поняття та терміни.

Нагадування учням про правила техніки безпеки під час роботи зі склом.

IV. Вправління з малярства на склі.

Показ вчителем послідовності виконання зображення фігури козака Мамає на дошці.

Коментар вчителя:

Малювання композиції «Козак Мамай» починають зі створення ескізу. Спочатку малюємо головного героя. Однією лінією малюємо обриси козака. Промальовуємо схрещені ноги та руки козака, що тримають бандуру. Далі малюємо голову та намічаємо риси обличчя, «оселедець», одяг Мамає. За козаком зображуємо старий дуб. Потім малюємо всі інші обов'язкові елементи композиції – коня, спис, шапку, шаблю, герб, посуд, пістоль, порохівницю. На задньому плані картини промальовуємо тло композиції, позначаючи на ньому степ, квіти, кущі, небо, хмари.

Далі створюємо зворотну проекцію композиції. Проекцію підкладаємо під скло і, за допомогою маркера, обводимо контури зображення вже на склі. Продовжуємо роботу над картиною в кольорі. Спочатку білою фарбою помічають відблиски на зображеннях композиції. Після цього світлими тонами промальовуємо освітлені частини поверхні предметів, зброї, складок одягу, листя, пагорбів. Далі поверх малюнку наносимо відповідні кольори на основні елементи композиції. Промальовуємо тіньові місця. В останню чергу зафарбовуємо тло композиції.

VI. Самостійна робота учнів.

Учні виконують композицію «Козак Мамай». Спочатку помічають контури зображень на склі, далі працюють фарбами.

VII. Завершення уроку.

Питання для перевірки набутих знань:

- Опишіть козака Мамає з народних картин на склі.
- В якому столітті з'являються ці картини в помешканнях українців?
- Що уособлює постать козака Мамає на народних картинах?

Відповіді учнів.

Підведення підсумків уроку.

Аналіз та обговорення виконаних творів.

VIII. Домашнє завдання. Намалювати композицію «Запорожець» та створити її зворотну проекцію – ескіз для малярства на склі.

Урок №3

Кількість навчальних годин: 2

Тема уроку: Композиція «Біля криниці». Створення народної картини на склі.

Цілі уроку: сприймання та аналіз народних картин на склі; розвиток образного мислення, спостережливості, художнього досвіду; виховання естетичного ставлення до оточуючого світу, любові та поваги до українського народного мистецтва.

Основний зміст: сприймання українських народних картин із зображенням краєвиду села. Пошук власної пластичної виразності образу. Створення цікавої кольорової гармонії на склі. Виконання композиції «Біля криниці».

Завдання уроку:

- сприймання українських народних картин із зображенням краєвиду села;
- ознайомлення учнів із особливостями композиційної побудови зображення сільського краєвиду в малярстві на склі;
- закріплення основних прийомів малювання на склі, вправлення;
- виконання композиції «Біля криниці».

Обладнання та матеріали:

1. Ілюстративний ряд (репродукції народних картин на склі).
2. Технічні засоби навчання: мультимедійний екран.
3. Презентація «Малярство на склі», ілюстративний ряд (народні картини на склі побутового жанру, твори І. Сколоздри, А. Рак, О. Андрущенко, О. Ковальчука, О. Романів-Тріски).
4. Оригінали учнівських творів на склі.
5. Скло (розміром 20x30 см.), маркер, гуаш, клей ПВА, колонкові пензлі (№2-№5), папір (формат А-4), простий олівець, гумка, вода.

Основні поняття, терміни: малярство на склі, самодіяльне мистецтво, найвне мистецтво, народна картина, майстер народної творчості, почерк, образ.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Хід уроку

I. Організація уваги учнів та оголошення теми уроку.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.

Учитель пропонує учням пригадати засвоєні раніше знання та відповісти на питання:

- Які жанри народної картини ви знаєте?
- Назвіть найбільш популярні сюжети народної картини на склі.

Відповіді учнів.

III. Виклад основного матеріалу.

Розповідь вчителя.

Народне мистецтво має національний характер, що виявляється через складну систему зв'язків із природою, історією народу, його способом життя і праці. Найпоширенішим жанром народного живопису є побутова картина. У ній знайшли відображення різні сторони життя тогочасного села, мрії простих людей.

Світогляд наших предків проявлявся через народну пісню, що також була яскраво втілена у народній картині.

Побутові народні картини часом малювалися і під впливом відомих літературних творів Івана Котляревського та Тараса Шевченка, особливо близьких народній свідомості. Досить популярним було також копіювання на склі відомих полотен професійних художників – Костянтина Трутовського та Миколи Пимоненка.

Побутові сцени здебільшого подавалися крупним планом, ніби вихоплюючи з чарівних краєвидів узагальнений погляд на світ, конкретизуючи його у змалюванні тих чи інших сюжетів буденного життя. У своїх простих на перший погляд творах народний майстер вів розмову про добре і зле, моральне й аморальне у сферах соціального середовища, подавав власне бачення естетичних критеріїв краси і гармонії («Козак і дівчина біля криниці», «Парубок і дівчина», «Тікай, Петре з Наталкою...»).

На склі ми бачимо церкви, вітряки, вулички й хати, річки та ставочки. На цьому живописному тлі художник зображує знайомі йому сцени з повсякденного життя. Це зустріч двох закоханих, проводи козака на Січ, ілюстрації з народних пісень. Прості, але традиційні сюжети були відображенням щоденних турбот, працелюбності і радощів наших предків. Таким чином, через побутовий жанр народної картини передавалися традиції й досвід наступним поколінням.

Народні малярі обмежено користувалися засобами перспективи, законами світлотіней та рефлексів, не прагнули до анатомічної передачі людських зображень. Це відрізняє їх творчість від професійного малярства. Але, натомість, майстри наповнюють свої твори глибокою символічністю та емоційною силою, власним художнім почерком.

IV. Робота зі словником. Учні записують вивчені за урок поняття та терміни.

V. Вправляння з малярства на склі.

Нагадування учням про правила техніки безпеки під час роботи зі склом.

Показ вчителем послідовності виконання композиції «Біля криниці» на дошці.

Коментар вчителя: Малювання композиції «Біля криниці» починають зі створення ескізу. Малюють головних героїв – козака та дівчину біля криниці. Позаду козака зображують коня, степ – символи волелюбності та прагнення до свободи. Позаду дівчини – хата, тин, садки – символи обмеженого, обжитого простору, який козак покликаний захищати. Народна картина передає радість від зустрічі двох закоханих і, водночас, сум і передчуття близької розлуки.

Продовжуємо роботу над картиною в кольорі, використовуючи знання і навички набуті на попередніх уроках.

VI. Самостійна робота учнів.

Учні малюють ескіз композиції на папері. Створюють зворотну проекцію та переносять малюнок на скло. Продовжують роботу над картиною в кольорі, використовуючи знання і навички набуті на попередніх уроках.

VII. Завершення уроку.

Підведення підсумків уроку.

Питання для перевірки набутих знань:

- До якого жанру народної картини можна віднести композицію «Біля криниці»?
- Опишіть головних героїв композиції.
- Які емоції викликає у вас твір?

Відповіді учнів.

Аналіз та обговорення виконаних творів.

VIII. Домашнє завдання. Виконати композицію за мотивами українських народних пісень.

7 клас

Урок №1

Кількість навчальних годин: 2

Тема уроку: Народна ікона «Марія з дітьми». Виконання народної ікони на склі.

Основний зміст: Сприймання народних ікон на склі. Порівняння канонічних ікон на дереві та полотні з їх повторами у народній інтерпретації на склі. Аналіз зображувальних засобів, притаманних народній іконі на склі. Особливості зображення образів святих в народному іконописі на склі. Відмінність української народної ікони на склі від європейських аналогів. Використання кольорової фольги в народних іконах на склі. Вправлення з народного малярства на склі. Виконання копії народної ікони на склі «Марія з дітьми».

Цілі уроку: поглиблювати знання учнів з малярства на склі, ознайомити зі зразками сакрального мистецтва; вчити сприймати та аналізувати народний іконопис на склі, розвивати образне мислення, формувати художній досвід; виховувати шанобливе ставлення до жінки, матері, любов та повагу до духовних цінностей.

Завдання уроку:

- коротка характеристика народного іконопису на склі;
- ознайомлення з популярними сюжетами українських народних ікон на склі;
- перегляд та аналіз народних ікон на склі «Богородиця», «Богородиця Годувальниця», «Богородиця Одигитрія».

Обладнання та матеріали:

1. Технічні засоби навчання: мультимедійний екран;
2. Презентація «Малярство на склі», ілюстративний ряд (народні ікони на склі («Богородиця Годувальниця», «Богородиця Одигитрія», «Богородиця»), іконографічні твори сучасних художників).
3. Зразки учнівських народних ікон на склі.
4. Скло (розміром 20х30 см.), маркер, гуаш, клей ПВА, колонкові пензлі (№2-№5), папір (формат А-4), простий олівець, гумка, вода.

Основні поняття, терміни: малярство на склі, іконопис, сакральне мистецтво, образ.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Хід уроку

I. Організація уваги учнів та оголошення теми уроку.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.

Учитель пропонує учням пригадати засвоєні раніше знання та відповіді на питання:

- Що ви знаєте про малярство на склі?
- Де ми можемо зустріти ікони?
- Чи бачили ви ікони, написані на склі?

Відповіді учнів.

III. Виклад основного матеріалу.

В Україні мистецтво народної ікони на склі з'явилося в кінці XIX століття у гірських і низинних районах Карпат, а також на Покутті та Поділлі. Вже на початку XX століття іконопис на склі поширився всією територією України. Повсюдно в Україні до 20-х років XX століття у сільських хатах знаходились виконані на склі «образи» (у західних регіонах) та «боги» (у східних).

Іконописці не дотримувалися канонів у зображенні релігійних сюжетів, їх твори вирізнялися декоративністю, виконуючи дві функції – релігійну та естетичну. Народні образи на склі, окрім сакрального призначення, слугували для оздоблення інтер'єру сільського помешкання. Хати здебільшого були темні, низькі, з маленькими вікнами, що вимагало яскравості в їх оздобленні, тому барвисті ікони на склі надавали приміщенню більш ошатного вигляду. Такий вид прикрашання житла набув поширення серед сільського населення. Багато ікон на склі замовляли місцевим малярам – іконописцям та продавали на ярмарках. Твори іконопису на склі здебільшого були анонімні і, найчастіше, не датовані. Як ремісничий промисел малярство на склі було поширене у містечках Косові та Яворові. Найбільше ікон вивозилося з Богородчан, а також із Станіслава, Коломиї, Снятина.

Інтер'єр кожного сільського житла в Україні мав свій, притаманний тільки даній місцевості колорит. Наприклад, гуцульські ікони відрізняє особлива палітра, в основі якої – яскраве червоне тло. Насичені спектральні кольори: білий, чорний, червоний, синій, жовтий – посилені прозорістю скла

і блискучою позолотою, створювали особливо урочисту і святкову атмосферу («Св. Варвара», «Богородиця Годувальниця», «Св. Юр», «Покрова»).

Вчені припускають, що ці мистецькі витвори, за переважання в них червоної фарби, отримали назву «червоні образи».

Іконописці любили зображувати образ Діви Марії з дитям. Є багато різновидів цього сюжету («Богородиця Годувальниця», «Богородиця Одигитрія», «Богородиця»). Майже всю площину композиції ікони займає зображення Марії, яка тримає на руках свого сина. Майстерність іконописців виявилася у відтворенні образу Богородиці на склі. Заступницю земного буття малювали на червоному тлі, в оточенні херувимів. Її постать відзначалася монументальністю, займаючи майже все тло композиції. Юрій Змієборець у народному малярстві на склі виступає вершником у вигляді молодого лицаря, що перемагає дракона.

Іконописці користувалися обмеженою палітрою фарб, здебільшого малюючи тільки п'ятьма – червоною, жовтою, білою, синьою та чорною. Кольорова гама твору була своєрідною знаковою системою, де оздоблення одягу позначено жовтим, лики святих – білим. Позолотою виділяли німби, атрибути та важливі деталі одягу образів на склі. Тло ікон заповнював найчастіше рослинний та геометричний орнамент. Декілька ікон на склі розташовані на поличках, склали своєрідний хатній іконостас.

IV. Робота зі словником. Учні записують вивчені за урок поняття та терміни.

V. Робота учнів над створенням народної ікони на склі.

Нагадування учням про правила техніки безпеки під час роботи зі склом.

Показ вчителем послідовності виконання народної ікони на склі. Коментар вчителя: Малювання народної ікони «Марія з дитям» починають зі створення ескізу. У центрі композиції малюємо образ Діви Марії. Легкими плавними лініями намічаємо постать Богородиці. На руках у неї зображуємо дитя – Ісуса. Тло композиції уквітчуємо рослинним орнаментом. Далі створюємо зворотню проекцію композиції. Проекцію підкладаємо під скло і, за допомогою маркера, обводимо контури зображення вже на склі. Продовжуємо роботу над картиною в кольорі, використовуючи знання і навички, набуті на попередніх уроках. Для більшої виразності та створення ефекту «сйива», залишаємо незафарбовані ділянки скла для підкладання кольорової фольги.

VI. Завершення уроку.

Підведення підсумків уроку.

Питання для перевірки набутих знань:

- Коли в Україні з'явився іконопис на склі?
- Яке призначення мали українські народні ікони на склі?
- Кого зі святих любили зображувати українські іконописці?
- Яким ми бачимо образ Богородиці на склі?
- Чому ці ікони називають народними?

Відповіді учнів.

Аналіз та обговорення виконаних творів.

VII. Домашнє завдання. Намалювати народну ікону «Святий Миколай».

Урок №2

Кількість навчальних годин: 1

Тема уроку: Натюрморт на склі.

Основний зміст: ознайомлення на прикладі творчості українських художників з різними технологічними прийомами малювання овочів, фруктів, предметів побуту на склі, аналіз послідовності виконання творів, композиційної будови, кольорів та кольорових сполучень, які використовують народні митці та професійні художники малярства на склі у створенні натюрморту.

Цілі уроку: навчати учнів сприймати та аналізувати твори майстрів народної творчості; розвивати образне мислення, спостережливість, художній досвід; виховувати естетичне ставлення до оточуючого світу, любов та повагу до народного мистецтва.

Завдання уроку:

- ознайомлення учнів основної школи із особливостями жанру «натюрморт» у народному малярстві;
- сприймання та аналіз народних картин «Натюрморт з кавуном» Д. Перепелиці та «Натюрморт з кавуном», «Троянди» А. Рак;
- малювання овочів, фруктів та предметів побуту на склі.

Обладнання та матеріали:

1. Ваза з фруктами, овочі, тканина для драпірування.
2. Технічні засоби навчання: мультимедійний екран.

3. Презентація «Малярство на склі», ілюстративний ряд (репродукції картин із зображенням натюрмортів, виконаних на склі митцями народного мистецтва), технологічні картки з прикладами послідовності виконання творів на склі, вправами та завданнями.

4. Зразки учнівських натюрмортів на склі.

5. Скло (розміром 20x30 см.), маркер, гуаш, клей ПВА, пензлі, папір, олівець, вода, фольга, тканина, картон.

Основні поняття, терміни:, малярство на склі, натюрморт, манера малювання.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Хід уроку

I. Організація уваги учнів та оголошення теми уроку.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.

Учитель пропонує учням пригадати засвоєні раніше знання та відповіді на питання:

- Який жанр мистецтва ми називаємо натюрмортом?
- Які натюрморти ви вже створювали?
- Пригадайте прізвища художників, які писали натюрморти?

Відповіді учнів.

III. Виклад основного матеріалу.

Розповідь учителя.

Натюрморт – це не тільки предмети побуту, а й розмова художника з глядачем про оточуюче життя людини, її духовний світ, справи та час, в якому вона живе. Символічний гімн людській праці, її здобуткам, відтворений у натюрмортах народної картини на склі. Поряд з іншими жанрами він був типовим явищем для інтер'єру сільської хати ХІХ – ХХ століття.

Здавна життя наших предків залежало від праці на землі та отриманого врожаю, тому і малювали щедрі дари природи народні митці. Кожен майстер відтворював квіти, фрукти, овочі та предмети вжитку на картині у властивій лише йому творчій манері. Взимку ці твори наповнювали атмосферу тепла і літа домівки українців. Різноманітні натюрморти на склі вражають глядача реалістичністю зображених предметів, овочів та фруктів. Розрізаний кавун, грона винограду, соковиті яблука, духмяні груші та наливні сливи відтворюють українське бачення добробуту. Окреме місце займають

натюрморти з розкішними букетами квітів – маків, троянд, васильків, ромашок.

Перегляд та аналіз учнями українських народних натюрмортів на склі.

IV. Робота зі словником. Учні записують вивчені за урок поняття та терміни.

Нагадування учням про правила техніки безпеки під час виконання творів на склі.

V. Самостійна робота учнів.

Робота розпочинається з малювання ескізу майбутнього натюрморту. На папері учні малюють запропонований вчителем натюрморт – вазу з фруктами. Створюється зворотна проекція ескізу. Скло прикладається на зворотну проекцію і обводяться контури зображень у натюрморті. Далі продовжуємо роботу над твором у кольорі. В першу чергу промальовуємо відблиски на поверхні вази, овочів, фруктів. Після цього малюємо тіні (власні та падаючі). Далі замальовуємо відповідними кольорами предмети натюрморту. В останню чергу зафарбовуємо тло композиції. Для створення цікавих ефектів на робочу поверхню скла можна прикласти кольоровий папір, тканину чи фольгу.

VI. Завершення уроку.

Підведення підсумків уроку.

Питання для перевірки набутих знань та вмінь:

- Які фрукти, овочі та предмети побуту зображували народні митці у своїх творах?
- Чому народні натюрморти були такими популярними в оселях українців?
- Опишіть послідовність малювання натюрморту на склі?

Відповіді учнів.

Аналіз та обговорення виконаних творів.

VII. Домашнє завдання. Оформити власний твір у раму.

Урок №3

Кількість навчальних годин: 1.

Тема уроку: Малярство на склі у творчості професійних художників.

Основний зміст: ознайомлення на прикладі творчості українських художників із різними технологічними прийомами та стилями виконання

народної картини на склі, аналіз послідовності етапів виконання творів, композиційної будови, кольорів та кольорових сполучень, які використовують народні митці та професійні художники.

Цілі уроку: навчати учнів сприймати та аналізувати твори народних митців; розвивати образне мислення, спостережливість, художній досвід; виховувати естетичне ставлення до оточуючого світу, любов та повагу до мистецтва.

Завдання уроку:

- коротка характеристика малярства на склі ХХІ століття;
- ознайомлення з творчим доробком сучасних художників малярства на склі;
- порівняльна характеристика творчості професійних художників та майстрів народної творчості.

Обладнання та матеріали:

1. Технічні засоби навчання: мультимедійний екран.
2. Презентація «Малярство на склі», ілюстративний ряд (репродукції творів малярства на склі професійних художників).

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Хід уроку

I. Організація уваги учнів та оголошення теми уроку.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.

Учитель пропонує учням пригадати засвоєні раніше знання та відповіді на питання:

- Якими матеріалами користуються художники в малярстві на склі?
- Чим цікава ця техніка малярства?
- Як ви думаєте, в чому різниця між творчістю професійних художників і майстрів народної творчості?

Відповіді учнів.

III. Виклад основного матеріалу.

Розповідь вчителя.

Техніка малювання на склі цікава не тільки для майстрів народного мистецтва, до неї зверталися і художники-професіонали. Один із основоположників течії абстракціонізму в мистецтві, В. Кандинський, захоплювався малярством на склі («Амазонка», «Амазонка в горах»). Спроби

малювати на склі робили відомі українські митці О. Сорохтей, М. Сельска, О. Шатківський.

Популярність малярства на склі у ХХІ століті почала стрімко зростати.

В Україні проводяться виставки малярства на склі, презентації цього виду мистецтва, майстер-класи, навчання мистецтву малювання на склі. Малярством на склі почали цікавитися не тільки самодіяльні та народні митці, але й художники-професіонали. Поява багатьох нових сучасних матеріалів для малярства на склі дала поштовх для активного прояву творчості художників, що працюють у цій техніці. Це О. Ковальчук, Н. Чубко, Н. та Р. Юсипчуки, Н. Дігтяр, М. Ясінський, О. Андрущенко, І. Вірщук, Н. Курій-Максимів, Т. Лозинський, В. Лукань, М. Мотика, О. Романів-Тріска, В. Чорнобай, Р. та Г. Якубишини.

Вид українського малярства – народну ікону на склі – вінницький художник Олександр Ковальчук почав вивчати ще в студентські роки у Львівському музеї етнографії. Там він копіював давні образи на склі. З того часу захоплення майстра стало професійною потребою. У розписі ікон художник використовував традиційні сюжети біблійної тематики, створював композиції з великою кількістю персонажів. Малюнок та кольори його творів нагадують українську ікону ХVІІ століття. Яскравими барвами за власною технологією художник відтворював своє бачення національної традиції. Картини на склі Олександра Ковальчука тяжіють до народного примітиву та наповнені особливою декоративною виразністю («Душа козака», «Козак Мамай», «Покрова», «Святий Миколай»).

На картині «Освідчення» луцької художниці Наталії Чубко зображена закохана пара: дівчина зашарілася і подала руку юнакові на знак згоди вийти заміж. Фігури закоханих зображено на тлі рушника, символу майбутнього шлюбу. Біля них – дерево життя, дерево їхнього роду. Верхня квітка на дереві – майбутня сім'я, а квіти, що йдуть від них – діти, онуки, правнуки. Такі образи-символи щасливого родинного життя українці зображували на рушниках, малювали на хатах, такі ж символи використовують і сучасні майстри малярства на склі. Раніше мисткиня малювала на склі олійними фарбами, а тепер використовує вітражні фарби, різноманітні контури для малювання на склі. Н. Чубко малює з двох сторін скла – лицьової та зворотної. Домінують у тематиці творів художниці фольклорні мотиви.

Схожа манера виконання творчих робіт – у подружжя Наталії та Романа Юсипчуків. Художники працюють в техніці малярства на склі.

Їх твори прикрашають музеї та приватні колекції України, Росії, США, Канади, Японії та ряду європейських країн. Роботи подружжя приваблюють таємничістю трипільських символів і знаків, яскравими та соковитими барвами гуцульських розписів.

Мистецький шлях полтавської майстрині Наталії Дігтяр проліг від академічного малярства до малярства декоративного, символічно-узагальненого, зорієнтованого на народне мистецтво («Олені», «Риби, що творять світ», «Лаврін Капуста»). Художниця розповсюджує цей вид мистецтва на Україні та за її межами – проводить майстер-класи, презентації, навчання малярству на склі.

Мирослав Ясінський – відомий майстер пензля з Прикарпаття. Працює у різних авторських техніках. Складні філософські образи, роздуми про сенс життя і місце людини в ньому втілені у його композиціях на склі («Приліт срібного птаха», «Чаша спасіння», «В одному човні»).

Львівську школу малярства на склі представляють Микола та Оксана Андрущенко, Ігор Вірщук, Наталія Курій-Максимів, Тарас Лозинський, Володимир Лукань, Мар'яна Мотика, Оксана Романів-Тріска, Володимир Чорнобай, Роман та Галина Якубишини.

У творчій майстерні Мар'яни Мотики — пейзажі, портрети, графічні роботи, кераміка, однак найбільше вона znana як художниця, що малює на склі. Кожна робота, що твориться її руками, серцем і душею — самобутній образ. Майстриню найбільше надихають квіти, які вона зображує з особливою зворушливістю та фантазією.

Оксана Андрущенко протягом багатьох років працює у техніці малярства на склі. Звертаючись до джерел народної творчості, вона переосмислює давні мотиви і, водночас, творить на їх основі власне, неповторне бачення природи, людини, християнських образів. Найбільше мисткиня любить зображувати культуру гуцульського краю. Обрамляючи свої твори на склі у «старе» дерево, О. Андрущенко ще більше підкреслює їхню наближеність до народного малярства («Жінки», «Рівновага», «Геометрія квітки»).

До живопису на склі художниця Оксана Романів-Тріска приходять через вітраж — це була спеціальність художниці під час навчання в Художній Академії у Вільнюсі. Творчість мисткині є продовженням та доповненням її наукової праці, адже як мистецтвознавець, вона досліджує народну ікону на склі другої половини XVIII–XIX століття. Роботи

Оксани Романів-Тріски можна сприймати не лише з власної точки зору, але й крізь призму сприйняття самої художниці. Такий подвійний погляд на твори дозволить глибше зрозуміти ті непересічні образи, які створює мисткиня («Богородиця», «Архангел Михаїл», «Богородиця з дітьми»).

Казково-святкові картини львівської художниці Наталі Курій-Максимів привертають увагу своїми світлими мотивами, янгольськими посмішками та національними сюжетами («Материнство», «Пан Лев», «Купальська ніч»).

Творам художника Ігора Вірщука притаманні цілісність композицій та гармонійність колориту. Серед його робіт можна побачити портрети, пейзажі, філософські картини, де спостерігаються і певний відхід від народних традицій, і нестримний політ творчої фантазії. На загальному тлі малярства на склі його творчість виглядає послідовним новаторським процесом, що неупинно розвивається. У кожній роботі відчувається настрій художника («Сторож ночі», «Подих весни», «Погляд крізь віки»).

З кожним роком зростає чисельність майстрів малярства на склі. Художники збагачують це мистецтво своїм баченням, емоціями, настроєм, поєднують у своїх творах професіоналізм та натхнення.

Показ репродукцій творів сучасних майстрів малярства на склі. Аналіз та обговорення робіт художників.

IV. Робота зі словником. Учні записують вивчені за урок поняття та терміни.

V. Завершення уроку.

Підведення підсумків уроку.

Питання для перевірки набутих знань:

- Розкажіть про розвиток малярства на склі на Україні в XXI столітті.
- Охарактеризуйте сучасне малярство на склі.
- Назвіть художників львівської школи малярства на склі.
- Творчість якого сучасного художника є для вас близькою?
- Які твори на склі вам найбільше сподобались?
- Чим відрізняється творчість майстрів народного мистецтва на склі від творчості професійних художників?

Відповіді учнів.

VI. Домашнє завдання. Підготувати повідомлення про творчість сучасного художника, який працює в техніці малярства на склі.

Урок №4

Кількість навчальних годин: 2

Тема уроку: Створення авторської картини на склі.

Основний зміст: застосування набутих на попередніх уроках знань та вмінь з малярства на склі. Створення авторської картини на склі. Підготовка ескізу майбутньої композиції. Використання різноманітних художніх прийомів (графічних та живописних), якими користувалися митці у своїх роботах та створення власних. Поетапна робота в матеріалі (темпера, гуаш – на вибір).; оформлення твору на склі.

Обладнання та матеріали:

Цілі уроку: навчити учнів виражати свій творчий задум засобами малярства на склі; розвивати образне мислення, фантазію, уяву, акуратність, формувати художній досвід; виховувати почуття краси та гармонії, бережне ставлення до продуктів своєї праці, прагнення до самостійності у роботі, естетичне ставлення до оточуючого світу.

Завдання уроку:

Обладнання та матеріали: ілюстративний ряд (репродукції творів на склі)

1. Технічні засоби навчання: мультимедійний екран.
2. Презентація «Малярство на склі», репродукції творів малярства на склі.
3. Зразки учнівських творів на склі.
4. скло (розміром 30x40 см.), контур, маркер, гуаш, клей ПВА, пензлі, папір, олівець, вода, фольга, тканина, картон.

Основні поняття та терміни:

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Організація уваги учнів та оголошення теми уроку.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь.

Учитель пропонує учням пригадати засвоєні раніше знання та відповіді на питання:

- Що ви знаєте про малярство на склі?
- Творча манера малярства на склі якого майстра вам близька?

Відповіді учнів.

II. Виклад основного матеріалу.

Розповідь вчителя:

Малярство на склі – різновид мистецтва, що за майже як тисячолітню історію активно розвивається та змінюється. Нові, цікаві матеріали, які постійно з'являються на полицях художніх магазинів, спонукають митців малярства на склі фантазувати, створювати нові несподівані композиції. Художники підкладають під скло різні фактури (тканина, папір, фольга; малюють одразу з двох сторін скла, використовуючи об'ємний контур, з'єднують два, чи навіть три скла у своїх композиціях для створення просторової плановості у малярстві на склі. Захоплює і різноманітність жанрів та сюжетів сучасного малярства на склі: від наслідування народним традиціям до героїки сучасних фільмів у стилі «фентезі». Учням пропонується зробити свій внесок у розвиток малярства на склі та намалювати авторську композицію на вільну тему. Бажано, щоб учні максимально використали художньо-виразні можливості різних матеріалів у своїх творах, намагалися створити певний образ на склі.

Нагадування учням про правила техніки безпеки під час виконання творів на склі.

III. Самостійна робота учнів.

Учні малюють ескіз авторської композиції на папері. Створюють зворотну проекцію ескізу. У роботі безпосередньо на склі школярі використовують художні матеріали, прийоми (графічні та живописні), якими користувалися митці народної творчості, художники професіонали, чи віднаходять нові, власні прийоми та методи малювання.

IV. Завершення уроку.

Підведення підсумків уроку.

Виставка учнівських творів на склі.

Аналіз та обговорення виконаних робіт.

V. Домашнє завдання. Оформлення власного твору.

Репродукції творів малярства на склі

Рис. 1.1. Розпис вітражу в Аубсбурзькому соборі.
1180-1200 рр. Німеччина

Рис. 2.1. Трійця. Ікона на склі. Румунія. ХІХ ст.

Рис. 3.1. Богоматір Одигітрія.
Народна ікона на склі. Україна ХІХ ст.

Рис. 4.1. Святий Юр.
Народна ікона на склі. Україна ХІХ ст.

Рис. 5.1. Тікай, Петре з Наталкою... Народна картина на склі.
Полтавщина. Початок ХХ ст.

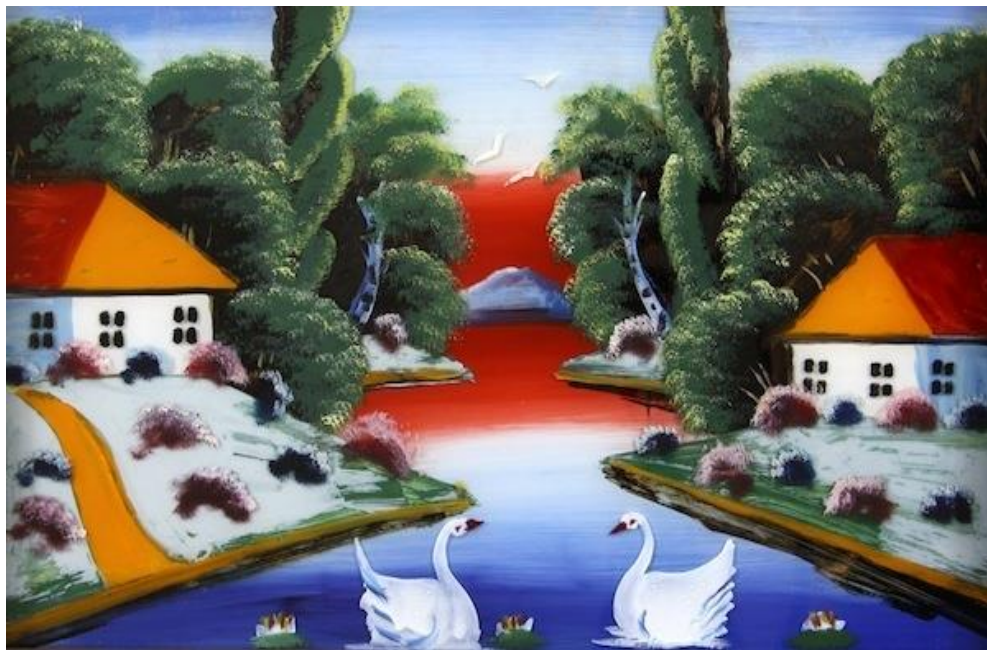

Рис. 6.1. Краєвид. Народна картина на склі.
Початок ХХ ст.

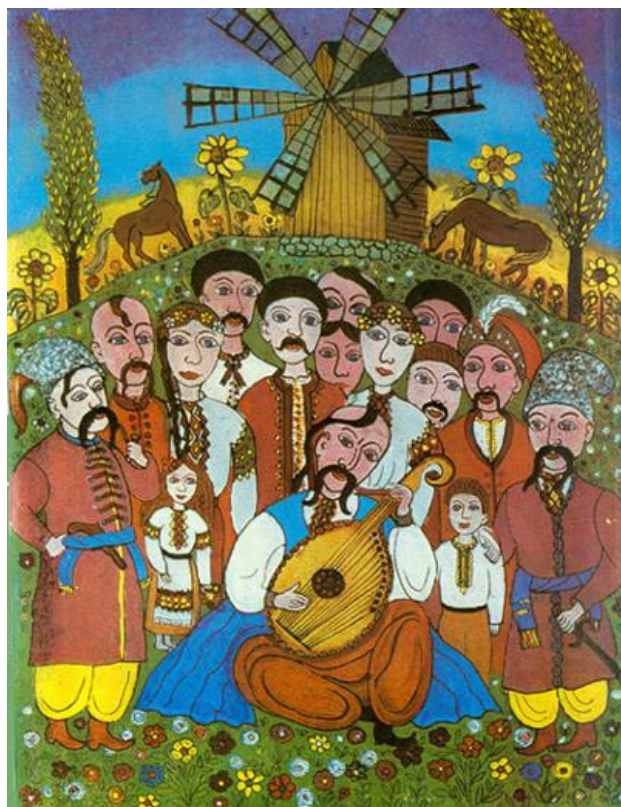

Рис. 7.1. І. Сколодра Слухають бандуриста.
Скло, олія

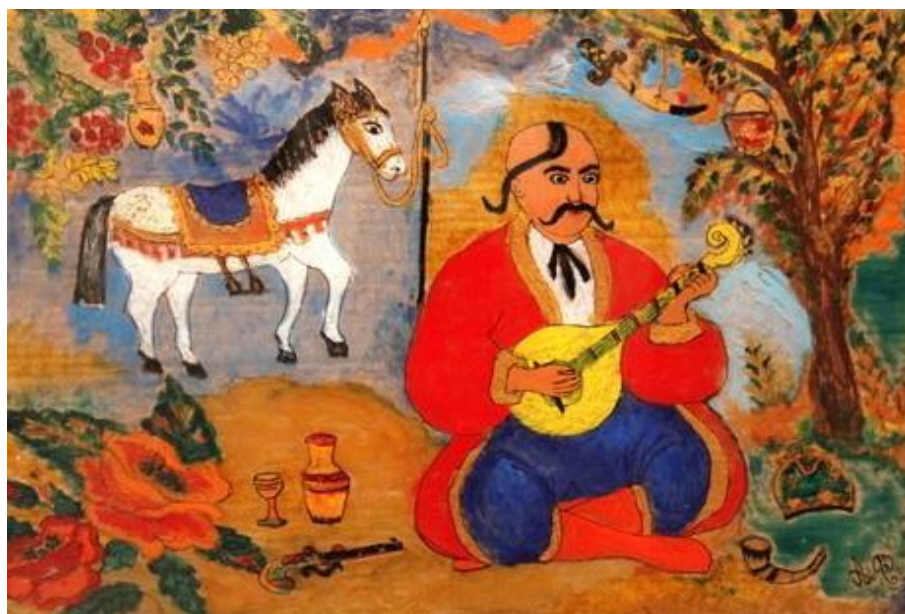

Рис. 8.1. А. Рак. Козак Мамай. Скло, олія.

Рис. 9.1. О. Романів-Тріска. Богородиця з дитям. Скло, олія.

Рис. 10.1. Н. Дігтяр. Лаврін Капуста. Скло, олія.

Рис. 11.1. Н. Чубко. Освідчення. Скло, олія.

Рис. 12.1.
І. Вірщук. Сторож ночі. Скло, олія

Рис. 13.1. О. Андрущенко. Геометрія квітки. Скло, олія.

Рис. 14. 1. М. Ясінський. Приліт срібного птаха. Скло, олія

Послідовність виконання роботи в техніці малярства на склі.

Рис. 1.1. Ескіз.

Рис. 2.1. Створення зворотної проекції ескізу та переведення її на скло.

Рис. 3.1. Промальовування дрібних елементів твору тушшю, пензлем.

Рис. 4.1. Промальовування більших площин фарбою на склі.

Рис. 5.1. Фрагмент роботи на склі.

Рис. 6.1. Зафарбовування
тла роботи.

Рис. 7.1. Завершена робота зі
зворотного боку.

Рис.8.1. Завершена робота на склі.

Малярство на склі на уроках образотворчого мистецтва

Рис. 1.2. Творчість учнів основної школи
в техніці малярства на склі

Рис.2.2. Учні основної школи
зі своїми творами на склі

Рис. 3.2. Учні основної школи
зі своїми творами на склі

Рис.4.2. Д. Прусакова. 10 років.
Україночка. Скло, олія.

Рис. 5.2. Є. Дігтяр. 11 років. Квіти-метелики. Скло, олія.